ACTUALITAT

ESTUDIS

RAFAEL SOLER I FONRODONA.
Les marques o punxons dels argenters del Col.legi de Mataró. (1772 - 1838).

JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA.
2n. centenari de la inauguració de l'església de Santa Anna dels Pares Escolapis de Mataró. (1789-1989).

ENRIC PUIG I GIRALT.
Mataró i la guerra dels matiners. (1846-1849).

CARLES MARFÀ I RIERA.
El Dr. Pasqual Bellsolell, Prevere. Un místic mataroní condemnat per la Inquisició setcentista.

ANTONIO LLAMAS I MANTERO.
Les llegendes de bruixes a Burriac: Un intent vers la seva comprensió.

MARIÀ RIBAS I BERTRAN.
Els antics vidres esmaltats Mataronins.

FRANCESC COSTA I OLLER.
La Rússia petita. Obrers contra obrers a Can Massot, l'any 1872.

CORAL CUADRADA I MAJÓ.
Documentació medieval.

FULLS/34

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1989

FULLS/34

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1989

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

LES MARQUES O PUNXONS DELS ARGENTERS DEL COL.LEGI DE MATARÓ. (1772 - 1838).
Rafael Soler i Fonrodona. 6

2n. CENTENARI DE LA INAUGURACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANTA ANNA DELS PARES ESCOLAPIS DE MATARÓ. (1789-1989).
Joaquim Graupera i Graupera. 9

MATARÓ I LA GUERRA DELS MATINERS. (1846-1849).
Enric Puig i Giralt. 15

EL DR. PASQUAL BELLSOLELL, PREVERE. UN MÍSTIC MATARONÍ CONDEMNAT PER LA INQUISICIÓ SETCENTISTA.
Carles Marfà i Riera. 19

LES LLEGENDES DE BRUIXES A BURRIAC: Un intent vers la seva comprensió.
Antonio Llamas i Mantero. 28

ELS ANTICS VIDRES ESMALTATS MATARONINS.
Marià Ribas i Bertran. 40

LA RÚSSIA PETITA. Obrers contra obrers a Can Massot, l'any 1872.
Francesc Costa i Oller. 44

- **DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL**

Coral Cuadrada i Majó. 48

Portada:
Il.lustració de la llegenda *La Creu del Bei o de la Beia*. Xilografia d'Antoni Gelabert, del llibre *La Xarbotada*, de Jaume Clavell i Nogueras.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ

EDITORIAL

L'ARQUEOLOGIA INDUSTRIAL

Una aparent contradicció es manifesta en unir el substantiu "arqueologia" a l'adjectiu "industrial". És ben cert que l'arqueologia és la ciència de les coses remotes i, al contrari, per "industrial" entenem el moviment que ens portà a través d'una complexa fenomenologia econòmica i productiva i, en part, també artística, al que entenem avui com a progrés i actualitat.

Això no ens impedeix ara poder contemplar units els dos conceptes. L'arqueologia industrial és relativament recent: la seva bibliografia comença uns trenta anys enrera i fins al passat 1988 no es varen celebrar a l'Hospitalet de Llobregat les *Primeres Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*.

La nostra ciutat deu la seva fesomia a aquest procés d'industrialització; no en va, als inicis d'aquest moviment, Mataró fou la segona ciutat de Catalunya i per això en el nostre circuit urbà trobem encara un bon conjunt d'edificis industrials que són un testimoni del nostre passat immediat.

Ens cal un treball de camp que mitjançant fotografies, mesuraments, estudis i plànols, sigui un complement del que es fa en el camp arxivístic i d'investigació històrica.

El *Pla Especial del Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de Mataró* aprovat per l'Ajuntament l'any 1983, en el seu apartat III-15, protegeix alguns edificis industrials i altres elements com les xemeneies i els repartidors d'aigua.

A més del patrimoni arquitectònic, ens cal conservar maquinària, cosa que ha fet el Museu Comarcal del Maresme i l'Institut Politècnic Miquel Biada. Amb tot, la manca de locals adients no permet ampliar aquestes activitats. Caldria que una màquina tan característica del gènere de punt com és el *Cotton* pogués passar a la posteritat.

L'experiència ens ha demostrat que únicament amb el *Catàleg* és difícil de protegir el nostre patrimoni i ens cal una sensibilitat i una col.laboració de la iniciativa privada. Un bon exemple d'aquesta sensibilitat és la restauració pels seus propietaris, la Companyia d'Aigües, del repartidor de la Muralla dels Genovesos, obra de Jeroni Boada.

El patrimoni industrial és una referència inexcusable del nostre passat col.lectiu que reclama l'atenció de tots, administradors i administrats; el podrem salvar únicament en una necessària col.laboració entre la iniciativa privada i la pública.

ACTUALITAT

SANTA MARIA DE SANT CUGAT DEL VALLÈS I LES RELÍQUIES DE LES SANTES

En l'exposició *CATALUNYA RESTAURA* organitzada pel Centre de Restauració de la Generalitat de Catalunya, fou presentada una bella escultura romànica de Marededéu, lamentablement mutilada, sense braços ni l'Infant Jesús, actualment en curs de restauració.

En el catàleg de l'exposició la imatge és descrita així: *Mare de Déu de Sant Cugat. Segle XII. Talla de fusta policromada. 92 x 41 x 28,5 cm. Museu Municipal d'Art. Castell-cartoixa de Vallparadís. Terrassa (Vallès Occidental). Núm. de registre 2573 Rest. CCR.* El comentari destaca la bellesa de la policromia original, fidel reproducció d'un teixit hispanoaràbic, visible únicament en el dors de la imatge ja que la part frontal fou matusserament pintada en diverses ocasions. El seu aspecte, la grandària i el perfil del seu rostre són de la tipologia de la Mare de Déu de Montserrat.

Un bon estudi sobre aquesta escultura va ser publicat l'any 1954 a *GUIA CRÒNICA PARROQUIAL* de Sant Cugat del Vallès pel nostre bon amic i col.laborador, l'historiador santcugatenc Sr. Joan Auladell i Serrabogunyà. Amb motiu de l'any Marià, se'n va editar també una separata a Sabadell. Ara l'autor ens ha enviat còpia d'aquest estudi, enriquida amb les notes corresponents, que guardarem a la nostra biblioteca a disposició dels qui la vulguin consultar.

Per aquest treball sabem que la imatge els anys 1910-1911 era conservada al museu que l'ecònom Mn. Andreu Domènech va aplegar a la casa abacial, avui rectoria, de Sant Cugat. Fotografies en diversos arxius ho confirmen.

Abans del 1916, quan es va fer el lliurament al bisbat dels objectes que custodiava el petit museu, la imatge ja havia desaparegut i era en mans d'un antiquari de Barcelona, que la va vendre al patrici terrassenc Josep Soler i Palet, en pugna amb el conservador del museu de Vic, Mn. Josep Gudiol, que també la pretenia.

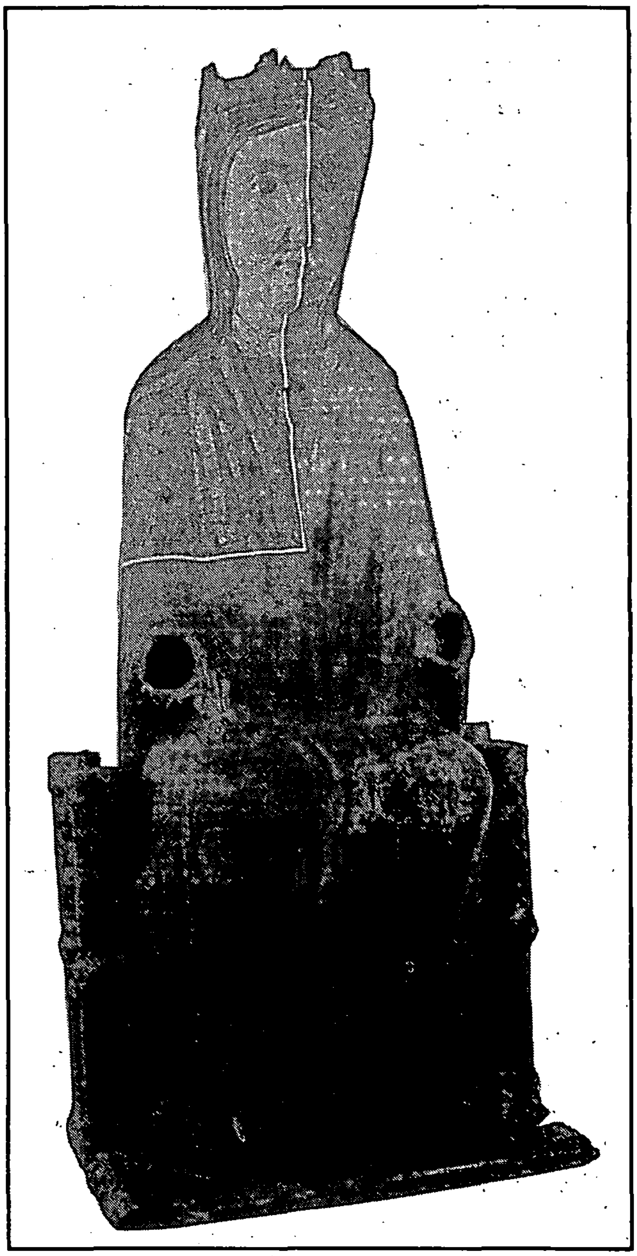

Mare de Déu de Sant Cugat. s.XII
Museu Municipal d'Art. Castell-cartoixa de Vallparadís. Terrassa.
En procés de restauració al Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya.

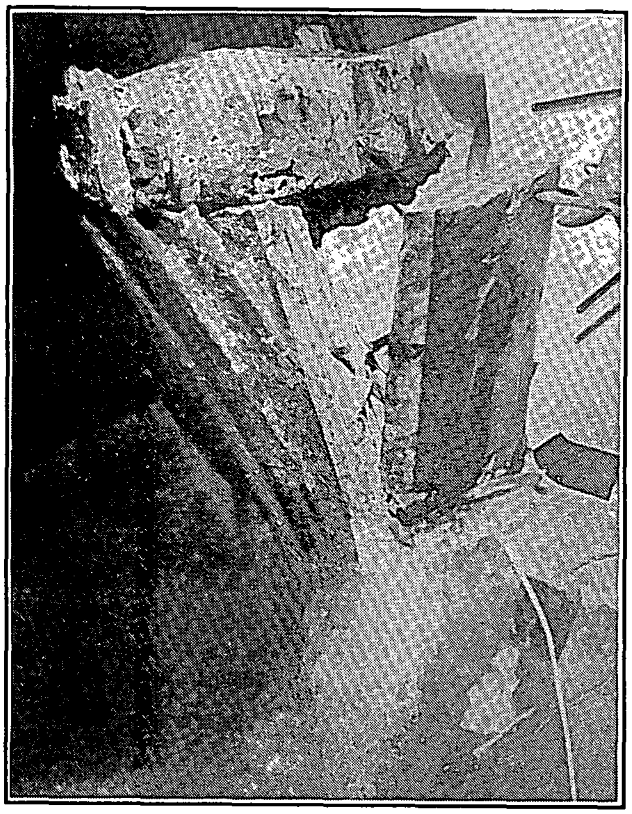

Mare de Déu de Sant Cugat. s.XII
Moment de l'obertura del dors del cap on hi havia la cavitat amb les relíquies.

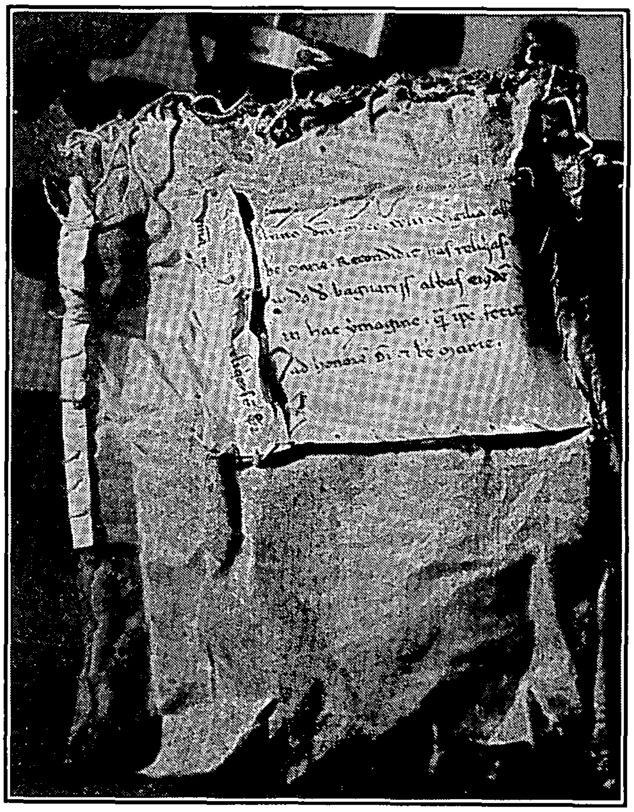

Mare de Déu de Sant Cugat. s.XII
Saquet de tela que contenia les relíquies amb els pergamins explicatius del contingut, cosits a l'exterior.

L'autor de l'estudi arriba a la conclusió que aquesta imatge és l'antiga titular de l'altar de Santa Maria del Monestir de Sant Cugat. Abans, Mn. Domènech ja havia manifestat que la considerava *procedent de l'antiga església* i així ho va creure també l'historiador terrassenc Sr. Salvador Cardús, que fou secretari de la Fundació Soler i Palet fins a la seva mort.

Podem ara felicitar el Sr. Auladell que va *descobrir* i identificar aquesta Mare de Déu de Sant Cugat, ja que la seva afirmació ha estat confirmada documentalment amb la recent troballa que ressenyem a continuació.

El passat dia 18 de gener, després d'un examen amb raigs X, efectuat per tal de veure si la peça tenia incorporat algun cos estrany, es va descobrir a l'interior de la imatge, dins el cap de la Verge, una cavitat que amida 13 cm d'alçada per 10 de profunditat, de 5,5 cm d'ample a la part superior i 4,5 cm a l'inferior. La cavitat es troba en la part posterior del cap i el clatell. La tapadora era totalment dissimulada per l'estofat i la policromia de la imatge.

Dins d'aquest amagatall es va trobar un saquet de relíquies de 16,5 x 14,3 cm amb tres pergaminets cosits, i amb les següents inscripcions:

Anno Domine M.CCXVIII. In vigilia Assumptione Beate Marie.

Raimundus de Bagnariis, abbas Sancti Cucuphatis, recondit has reliquias in capite huius ymaginis, quam ipse fecit fieri in honorem Dei et

Beate Maria, videlicet de Presepio et Sepulcro Domini et reliquias sanctorum Apostolorum Simonis

et Jude, Sancto Cucuphatis et Sancti Neopolitani martiris et beati Ylarii et sanctarum Juste

et Simproniane et de cruore Sancti Johannis baptiste et Sanctas Massas

et in sacco

isto multe sunt reliquie quorum nomina ne[s]cimus.

El petit pergamí cosit a l'altra banda del saquet és un resum de l'anterior i, en el cosit de través, es llegeix:

In sacco isto multe reliquie sunt
quorum nomina nescimus

El contingut d'aquests pergamins queda descrit en el major que, traduït pel Dr. Antoni Pladevall, diu:

L'any del Senyor 1218, a la vigília de l'Assumpció de la Mare de Déu, Ramon de Banyeres, abat de

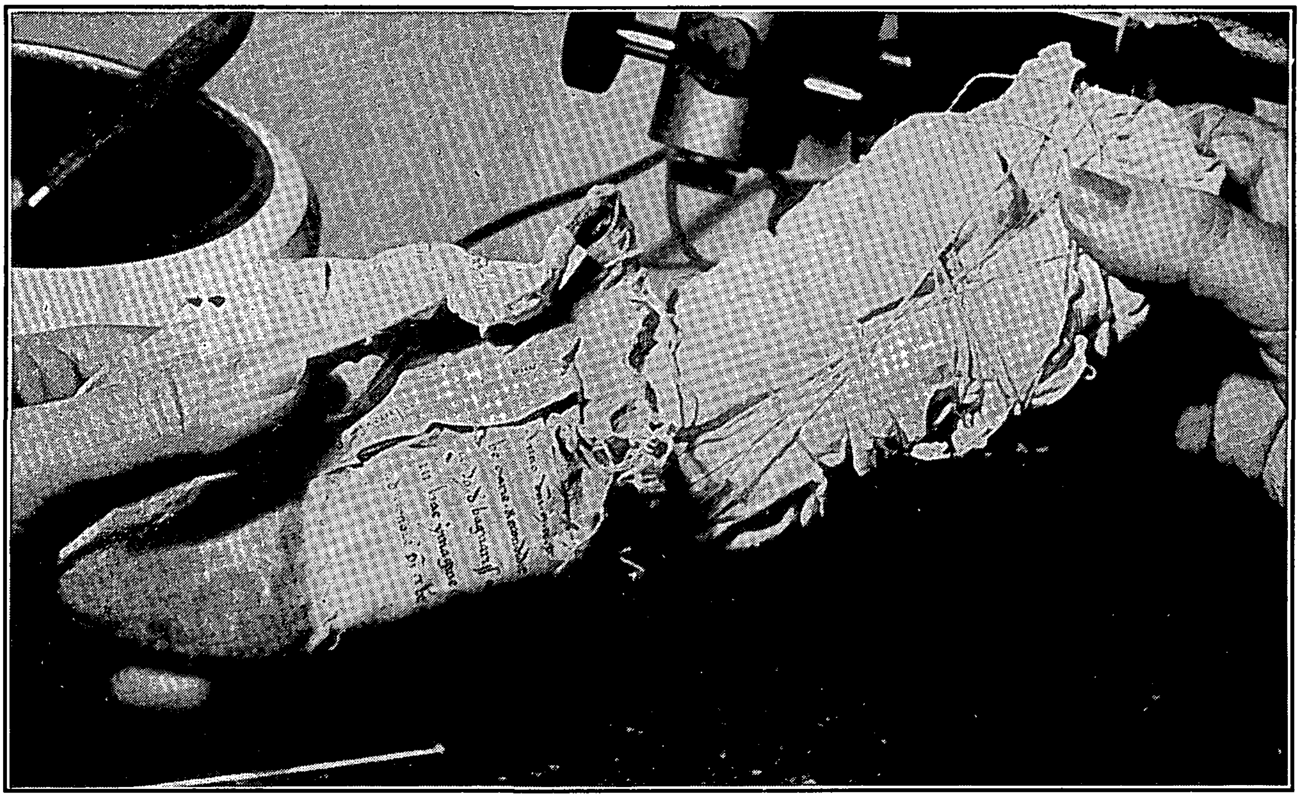

Mare de Déu de Sant Cugat. s.XII
Moment de l'obertura del saquet exterior que contenia una altra bossa lligada amb les relíquies en el seu interior.

Sant Cugat, va dipositar aquestes relíquies en el cap d'aquesta imatge que ell va manar fer a honor de Déu i de Santa Maria. Les relíquies són del Pessebre i del Sepulcre del Senyor, relíquies dels Sants Apòstols Simó i Judes, de Sant Cugat i de Sant Neopolità màrtirs, de Sant Hilari, de les Santes Justa i Semproniana, de la Sang de Sant Joan Baptista, de les Santes Masses, i també en aquest sac relíquies el nom de les quals ignorem.

Dintre d'un segon saquet de tela, col.locat en el primer, hi havia dotze petits paquets, coberts amb tela i lligats amb un fil, amb la identificació de les relíquies que contenien. Un d'aquests porta el nom de les Santes Justa i Semproniana en un petit pergamí; en els altres paquets uns trossets de paper identifiquen les relíquies corresponents.

La troballa és de gran valor històric, ja que a més de datar la imatge, considerada fins ara com del segle XII, ens dóna notícia de l'abat que va manar construir-la. En l'abaciologi de Sant Cugat, publicat per J. de Peray en la seva obra *Sant Cugat del Vallès, su descripción y su historia* (Barcelona 1931), els anys entre 1211 i 1220 hi figuren com a *sede vacante*, ja que inicia les actuacions de l'abat Ramon de Banyeres l'any 1220. Encara que actualment ja es coneixia que l'any 1215 fou elegit aquest abat, l'esmentat pergamí confirma una seva actuació de l'any 1218.

Per als mataronins aquest descobriment té una especial importància, ja que és la primera vegada que en un document original s'esmenta l'existència de les relíquies de les nostres Patrones. Fins ara, pel llibre de Lluís Ferrer i Clariana, sabíem que relíquies de les Santes foren dipositades, juntament amb les d'altres sants, en un altar del monestir de Sant Esteve de Banyoles, l'any 1089, quan es va fer la seva consagració. Però aquesta notícia ens ve d'una transcripció del segle XV. El mateix autor també ens indica que l'any 1099 foren dipositades relíquies de les Santes en la consagració de l'altar de Santa Maria del propi cenobi de Sant Cugat, precisament l'altar de la Verge objecte d'aquest estudi. L'acta de la seva consagració es troba transcrita en el *Sacramentarium* o missal del segle XII que pertanyia al mateix altar, conservat ara a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Fons de Monacals de Sant Cugat, núm. 47).

En aquesta transcripció consta el nom *Justa* en lloc de Juliana, cosa que Ferrer Clariana va considerar com un possible error de còpia ja que en cap altre calendari, leccionari o relació de relíquies del monestir hi figura santa Justa. Ara, però, tenim un altre document original de la mateixa època amb el mateix nom. Per tant, queda oberta la qüestió als estudiosos ja que tots els escrits més anteriors són transcripcions i els coneixements actuals no poden precisar quan, ni de quina manera, s'efectuà aquest canvi de nom.

El Dr. Pladevall indica que el principal interès de les relíquies és en els seus titulars, sants venerats en el cenobi, cosa evident en el cas de Sant Cugat i de les Santes Justa i Semproniana, *segurament les Santes Patrones de Mataró lligades a la vida de Sant Cugat* o bé relíquies portades probablement de Jerusalem per algun pelegrí, com podria ser amb les del Pessebre i Sepulcre del Senyor o dels Apòstols.

La imatge de la Marededéu de Sant Cugat portava al pit, en forma d'un joiell, un altre reliquiari, ara buit. Com diu el Sr. Auladell *el culte a la imatge-estàtua anà íntimament lligat amb el culte a les relíquies.* A l'època moltes imatges porten la relíquia del sant que representen o bé, com en el cas del Crist de Sant Joan de les Abadesses, anomenat el Santíssim Misteri, el mateix Pa Eucarístic. Però fins ara no es coneixia cap cas en què les relíquies fossin amagades dins la imatge, sense cap senyal exterior, de la mateixa manera que es dipositaven en la consagració d'un altar. Hem consultat bibliografia i liturgistes diversos i no ens han donat cap notícia d'aquest ritus de recondir relíquies dins d'una imatge. Els mitjans tècnics actuals permetran als investigadors de conèixer si en les imatges marianes que es troben als nostres museus es repeteix aquest fet.

Ens diu el Dr. Pladevall que havia sentit explicar al Dr. Junyent que en el moment de la recuperació de les imatges, a la fi de la guerra civil, n'havia vista una que tenia al darrera seu una cavitat amb una estatueta de terracota que podria ser una deessa; en aquest cas la Verge estava per sobre d'ella. Però fins ara, com hem dit, mai no s'havia trobat cap imatge amb un reconditori dins la testa de la Mare de Déu.

Hem d'agrair al Servei de Restauració de la Generalitat de Catalunya, que tantes vegades ha col.laborat en les nostres restauracions, les facilitats que ens ha donat per veure aquesta imatge i la tramesa de les fotografies que publiquem.

Un petit descobriment com el que hem ressenyat dóna nova llum a tota una sèrie de qüestions, que potser donàvem per resoltes, i que ara caldrà considerar de nou. També ens en planteja de noves que sens dubte seran estudiades pels bons especialistes del nostre país.

R. S. i F.

VI SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS. COL.LOQUI SOBRE LA FI DE LA GUERRA CIVIL A MATARÓ.

El dissabte dia 15 d'abril, a la tarda, a l'estatge del Museu Arxiu, tingué lloc la VI SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS. Es presentaren les dotze comunicacions rebudes, resum de treballs d'investigació en curs sobre la història de la ciutat, i l'edició corresponent a la V SESSIÓ, celebrada l'any 1988.

Acte seguit es realitzà el COL.LOQUI, en el qual hi participaren Manuel Salicrú i Puig, director del Museu Arxiu, Josep Fradera i Soler, conseller de Cultura de l'Ajuntament de Mataró, Joan Ballescà i Prat, mataroní que va viure la retirada i l'exili com a soldat republicà, Jaume Lladó i Font, conservador d'antiguitats del Rosselló, i Ramon Gual, regidor de Codalet, professor al Liceu Renouvier de Prada i promotor d'iniciatives culturals a la Catalunya Nord, aquests dos darrers com a fills respectivament de Francesc Lladó i Casas i de Julià Gual i Masoller (Jordi Cançons), dos mataronins que, per la seva militància, van morir a l'exili. El col.loqui fou presentat per Carles Marfà i Riera, membre de l'equip del Museu Arxiu i director del Museu Comarcal del Maresme.

Les intervencions dels ponents, en especial la de Ramon Gual, il.lustrada amb diapositives de la retirada, els camps de concentració i la vida a l'exili de la seva família, i les dels assistents van fer ressaltar molts aspectes que marcaren a Mataró i els mataronins a la fi de la guerra civil.

Durant l'acte es presentà també el llibre *Crònica de la guerra civil a Mataró (1936-1939)*, editat pel Museu Arxiu, que recull els articles publicats per Manuel Salicrú i Puig als *FULLS*, a més de la intervenció de l'historiador Josep M. Fradera i Barceló al *Col.loqui sobre els fets de juliol de 1936*, que tingué lloc al Museu Arxiu el 18 de juliol de 1986.

Foto: Miquel Sala. MASM.

ESTUDIS

La identificació i la publicació de les marques dels argenters del Col.legi de Mataró és un pas endavant vers el coneixement i l'estudi de les seves obres, avui desconegudes. En aquest sentit, cal valorar l'aportació feta per Rafael Soler i Fonrodona.

LES MARQUES O PUNXONS DELS ARGENTERS DEL COL.LEGI DE MATARÓ

(1772 - 1838)

En la primera Sessió d'Estudis Mataronins, que tingué lloc els dies 17 i 31 de març de 1984, l'historiador Joaquim Llovet presentà un estudi sobre el Reial Col.legi d'Argenters de Mataró, fundat l'any 1772 (1).

Una bona part de les dades de la comunicació, tal com el mateix autor indica, són tretes del *Catálogo de los Maestros Plateros de la Ciudad de Mataró, 1772* i de la *Llibreta del Registra aont estan las Amatris de las Marchas del Real Conlegi de la present Siutat, comensat el dia 29 de novembre de l'any 1772.*

Aquests documents són conservats pels descendents de l'argenter Pere Cabot, de Sant Andreu de Llavaneres, membre del Col.legi mataroní, i coneguts perquè el Sr. Santiago Cabot i Cadafalch féu donació a la Biblioteca Popular de la Caixa Laietana d'unes reproduccions fotogràfiques, bellament relligades amb pergamí (2).

Per mitjà del Sr. Joaquim Bertran, del Museu del Casal de Llavaneres, hem pogut posar-nos en contacte amb els actuals propietaris de la documentació que, gentilment, ens han deixat consultar els originals i treure còpies de les marques dels argenters, ja que la reproducció fotogràfica no permetia la seva identificació.

Les marques són estampades en unes plaquetes de plom o metall noble i tenen uns foradets que fan possible de cosir-les a la *Llibreta* on queden registrades amb el testimoni dels dos *Cònsuls* del Col.legi.

En general, les marques representen les inicials dels argenters o bé el nom abreujat o fins i tot sencer quan es tracta d'un cognom amb poques lletres. Les més antigues incorporen també altres signes com l'arbre de l'argenter Bosch, el cap de lleó de J.B. Dorda, la mà de Llorenç Maresma, el jeroglífic de Miquel Ramon, amb les lletres RA i la bola del món o el signe de Nicolau Comas que podria fer referència a Vic, la seva ciutat natal.

La *Llibreta* té un gran valor per al coneixement dels argenters de Catalunya, ja que els únics llibres de registre que es conserven són el de Barcelona, dels anys 1735 a 1834, el de Vic de 1744 a 1826, el de Reus, de l'any 1775 i en el qual hi figuren cent disset mestres (3), i aquest de Mataró.

Es tracta d'un volum en quart, amb coberta de pergamí. Les primeres inscripcions són les de la marca de la *siutat* i les dels mestres fundadors del *Conlegi* l'any 1772. Després segueixen les marques dels mestres que s'hi van incorporant, la darrera de l'any 1827.

A les darreres pàgines de la *Llibreta* en blanc, el Sr. Santiago Cabot i Cadafalch va cosir-hi cinc plaquetes amb la indicació *marcas sueltas anónimas*, però sens dubte podem atribuir-les als mestres assenyalats en el quadre que publiquem ja que es corresponen amb les seves inicials, cosa que ens allarga el registre fins a l'any 1838.

Aquests mestres i els quatre que esmentem sense marca, ja que no en tenim el corresponent registre,

consten com a admesos en el *Catálogo* en les dates indicades. Per tant, entre 1772 i 1838, constatem l'admissió de 31 mestres argenters al col.legi de Mataró.

Esperem que el coneixement de les marques contribueixi a la identificació de l'obra dels argenters mataronins i demanem a les famílies o institucions que conservin alguna peça que ens facilitin el seu estudi.

Rafael Soler i Fonrodona

NOTES.

1.- LLOVET, Joaquim. *El Reial Col.legi d'Argenters de Mataró en el segle XVIII*. Sessió d'Estudis Mataronins, 17 i 31 de març de 1984. Comunicacions presentades. Mataró, 1985. Pàg. 51 i següents.

2.- Biblioteca Popular de la Caixa Laietana de Mataró. CM R. 44286.

3.- DALMASES, Núria de; GIRALT MIRACLE, Daniel; MANENT, Ramon. *Argenters i Joiers de Catalunya*. Barcelona, 1985. Pàgs. 31 i 32, 166 a 168.

MARQUES DELS ARGENTERS DEL COL.LEGI DE MATARÓ (1772-1838)

	Marca de la siutat que és la del Conlegi	1772	Mataró
	Anton Bosch	1772	Mataró
	Francisco Ramon (2)	1772	Mataró
	Francisco Dorda i Quingles	1772	Mataró
QVS	J.B. Dorda i Quingles	1772	Mataró
	Llorenç Maresma	1772	Mataró
	Miquel Ramon	1772	Mataró
FG	Josep Francisco González	1772	Mataró
POV	Pere Pou Brúa	1772	Mataró
MC	Manuel Caselles	1772	Mataró
75 76	Signes dels *Marcadors* del col.legi		
	Nicolau Comas	1784	Vic
TVÑI	Miquel Tuñí i Font	1787	Mataró
J.BS	Josep Boadas Enrich	1787	Monistrol de Montserrat
R:S.	Ramon Sayol	1791	Mataró
JG	Joan Pau Garí i Ros	1792	Sant Andreu de Llavaneres
J.P.G.	*id.* segona marca	1805	
J.VS	Joan Vivas Manent	1792	Mataró

SVR	Salvador Recoder Coral	1795	Mataró
FV	Francisco Vieta	1795	Sant Andreu de Llavaneres
R ROS	Rafael Ros i Peradejordi	1800	Mataró
J.R F.R.	Josep Ramon i Francisco Ramon (3)	1804	Mataró
FINS	Josep Fins i Pujol	1806	Mataró
J.P.G.yR.	Joan Pau Garí i Ros	1827	Sant Andreu de Llavaneres
S.M	Salvador Miralles (4)	1816	Mataró
F.R.	Francisco Recoder i Dorda (4)	1824	Mataró
J.F.Q	Josep Ferrer i Quintana (4)	1824	Mataró
M.F	Mariano Fontanals Vila (4)	1834	Mataró
J.G.	Joaquim Garí i Vieta (4)	1838	Sant Andreu de Llavaneres
	Rafael Sancho y Albareda (5)	1811	Barcelona
	Pere Cabot Vila (5)	1811	Sant Andreu de Llavaneres
	Placari Prim i Boxeda (5)	1811	Vic
	Ramon Garí i Vieta (5)	1838	Sant Andreu de Llavaneres

NOTES.

1.- Robert Lleonart i Casadevall és autor dels dibuixos que reprodueixen les marques.

2.- Per estar estampada sobre una placa de plom, oxidada, no s'hi veu altra cosa que un relleu. Podem suposar que seria similar a la de Miquel Ramon.

3.- La pàgina de la *Llibreta* que té cosides aquestes marques és en blanc, sense la diligència d'ingrés en el col.legi. Però en el *Catálogo* consta que foren admesos com a mestres aquest any.

4.- Aquestes marques foren cosides a la *Llibreta* l'any 1958 pel Sr. Santiago Cabot i Cadafalch, amb la indicació *marcas anónimas sueltas*. Amb tot, les podem atribuir als mestres assenyalats.

5.- No consten a la *Llibreta*, ni tenim registre de les marques d'aquests mestres, inclosos en el *Catálogo* els anys que s'indiquen.

Enguany es compleixen dos-cents anys de la inauguració del temple escolapi de Santa Anna, de Mataró.

El treball que segueix descriu les celebracions que es van fer per a festejar la inauguració de l'església i, a la vegada, ofereix la visió i la impressió dels mataronins i d'altres visitants de l'època.

2n. CENTENARI DE LA INAUGURACIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANTA ANNA DELS PARES ESCOLAPIS DE MATARÓ

(1789-1989)

LA CERIMÒNIA DE LA INAUGURACIÓ.

A finals del mes de març de 1789, el P. Ildefons Ferrer de Sant Josep, rector de la Comunitat Escolàpia de Mataró i ex-provincial, va començar els tràmits per a organitzar una celebració digna en l'acte de benedicció de l'església nova.

Les primeres actuacions oficials van fer-se davant del Sr. Bisbe Gavino de Valladares i Mejías ... *suplicándole diesse comissión de bendecirla o a quien le pareciese o al mismo suplicante, [...] a dicho Rector Ildefonso la licencia de bendecirla como se executó el día 31 de mayo y domingo de Pentecostés por la tarde según el ritual del Obispado...* (1).

La Comunitat, però, va decidir de no fer cap mena de processó solemne, ni *pompa* exterior després de la consagració degut als aldarulls del carrer, *pocos días antes se avían ahorcado 6 en Barcelona*, com diu el *Libro de Cosas Notables* del Col.legi de Santa Anna (2), fent referència a les insurreccions que es van produir a Mataró, Barcelona i Vic conegudes amb el nom de *rebomboris de pa*, manifestacions de caire popular produïdes com a queixa per la manca de pa a conseqüència de la mala collita de 1788, i aturades amb forta repressió (3). També perquè l'acabament del temple havia originat moltes despeses.

Les cerimònies i les festivitats van durar tres dies, de l'1 al 3 de juny de 1789.

Primer dia. Dilluns, 1 de juny de 1789.

Consagrada ja l'església, en presència de tota la comunitat escolàpia, es va oficiar una missa a l'església vella (4) i després es va celebrar un ofici solemne al temple nou *oficiando con el mayor decoro y numerosísimo pueblo* (5). Va predicar el pare Agustí Espina, lector de Filosofia.

Mentre tot això succeïa, el pare Fins, a l'església vella, consagrava les formes sagramentals, ... *consagró en la misma acción muchas formas por si acaso aquel día hubiese de menester alguna y una de grande para la custodia del Santísimo* (6).

A la tarda, es van cantar completes en honor de Sant Tomàs, acompanyades amb música, tal com solia fer-se a la parròquia de Santa Maria.

Segon dia. Dimarts, 2 de juny de 1789.

Les celebracions van ser dedicades als estudiants de Filosofia. Per aquest motiu, va haver-hi a l'església una lliçó magistral a càrrec del professor de retòrica pare Fins. A la tarda, es va resar el rosari, amb gran assistència de públic.

Tercer Dia. Dimecres, 3 de juny de 1789.

A dos quarts de vuit del matí, els estudiants van cantar *un Oficio Parvo de Nuestra Senyora* (7) acom-

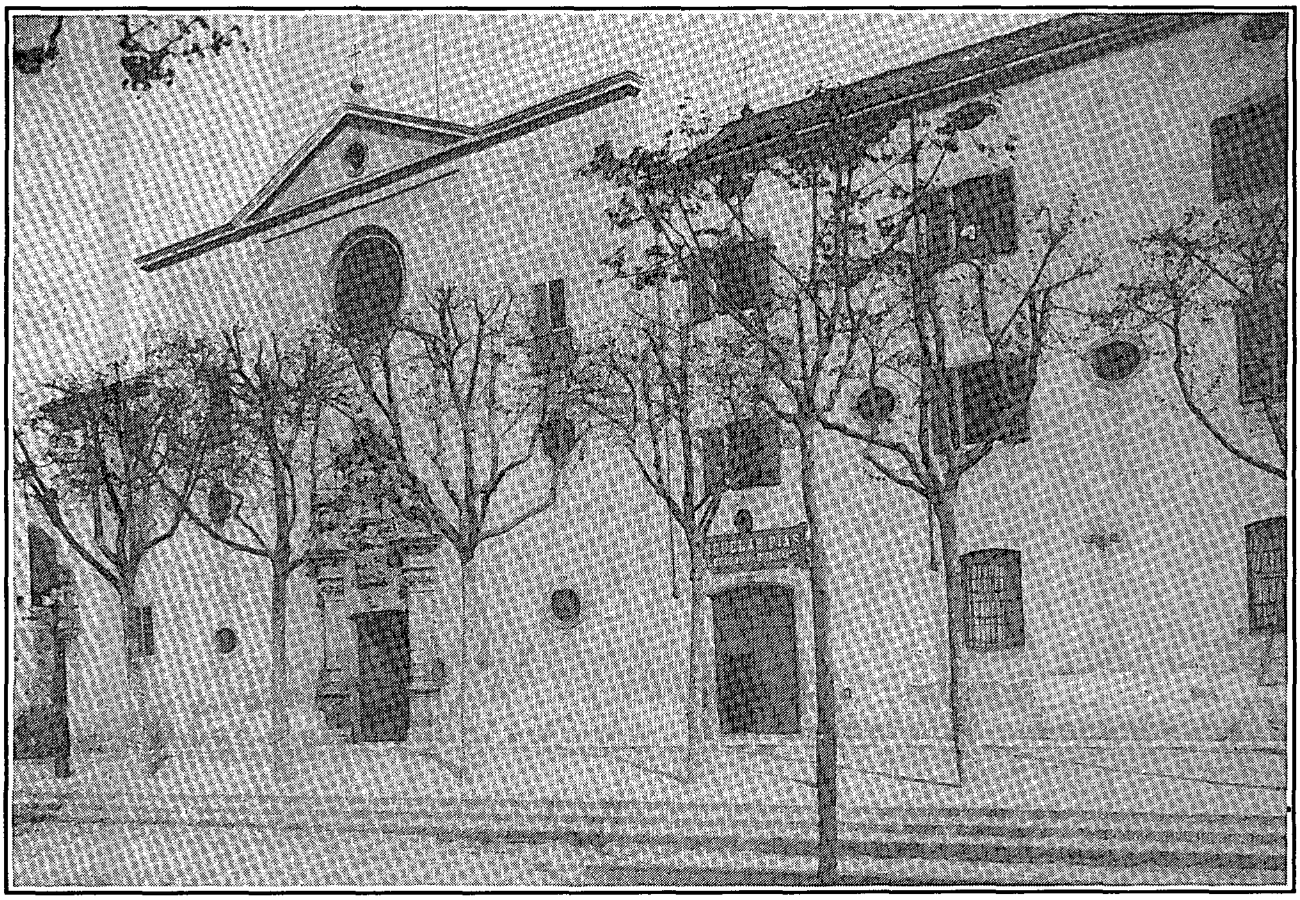

Façana de l'església de Santa Anna a començaments de segle.
MASM. Arxiu fotogràfic.

panyats per la música de l'orgue *en que hizo lo devoto con lo armonioso* (8), i després seguiria la comunió mensual dels alumnes del col.legi *llevando todos los colegiales su hacha y cirios, los demás dieron al pueblo el exemplo de la mayor obligación* (9).

Abans de la comunió, el Secretari Provincial pare Maurici de Sant Pere Màrtir, va predicar un sermó preparatori.

A les 10, va començar l'ofici solemne, part central de tots els actes.

A la tarda es va exposar el Santíssim, i el pare Rector i tota la Comunitat van entonar el *Te Deum* conjuntament amb la Capella de Música de la Parròquia i els músics del Regiment de Sagunt. I un cop acabat el *Te Deum*, va seguir una processó.

... iban delante tres colegiales, llevando el del medio un pendón y los otros dos los cordones, luego todos los demás colegiales, de dos en dos, con sus hachas, muy modestos y muy poco a poco; luego la música toda, luego un religioso, vestido de subdiácono con la cruz, siguiéndole la comunidad, todos con sus sobrepellices y cirios en su mano, y dos con estolas incensando de contínuo por todo el camino, a los que sigue el palio de seis varas que sostienen seis señores distinguidos, como eran los Patronos Antonio Vilaseca y Ferrer, Don Félix Guarro, Don Francisco Boter, el Sr. Ministro de Marina Don Venancio Martín y Don Ramón de Larrea, administrador de Aduana, y tras el palio iban cuatro colegiales con sus hachas. En conclusión de esta procesión llevaba el Santísimo el Padre Rector Ildefonso, en medio de su Diácono y Subdiácono, entonando el "Sacris Solemnis". La Comunidad con su música pasaron dentro las capillas, en una y otra parte, entonando el himno con sus músicos y dada la bendición al infinito pueblo, se concluyó este tríduo (10).

Amb aquests actes, l'església de Santa Anna de Mataró començava a formar part de la vida de la Ciutat, ara fa dos-cents anys.

DESCRIPCIÓ DEL TEMPLE PELS SEUS COETANIS.

De l'època de la inauguració de l'església tenim una sèrie de descripcions que, de forma més o menys personal, ens donen dades que permeten d'imaginar com era el temple entre 1789 i la fi del segle.

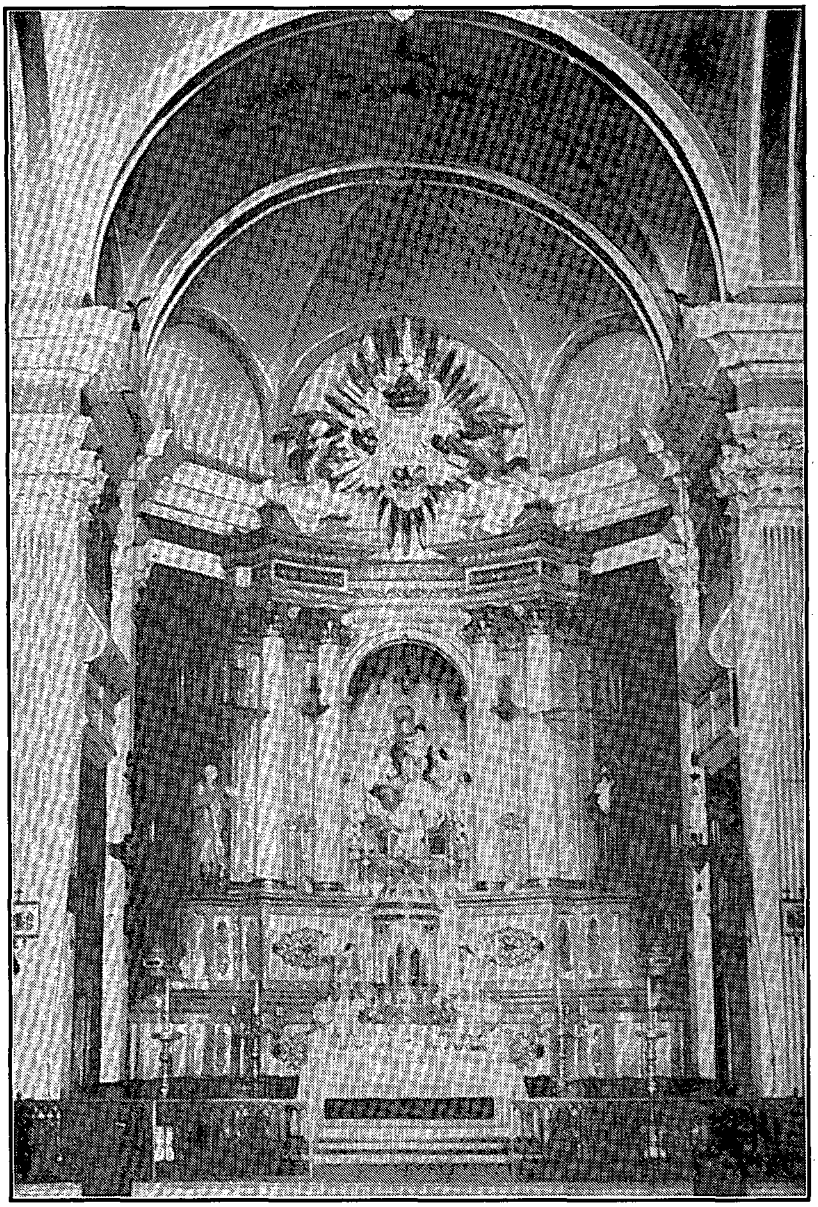

Antic altar major de l'església de Santa Anna.
MASM. Arxiu Fotogràfic.

Aquesta descripció dóna força dades de l'església i dels seus altars, especificant, a més, els artistes que hi van treballar. Diu així:

Las Capillas son nueve, el ALTAR MAYOR, por el presente, es todo prespectiva y su construcción corre a expensas de Don Félix Guarro, como y no menos el ase todo el presbiterio y entre tanto se va haciendo el tabernáculo para el Señor Sacramentado y las estatuas de Santa Anna y San Joaquín por el ilustre escultor Don Salvador Gurri, quién ya ha días ha ya hecho todo el diseño del altar y presbiterio.

Los DOS ALTARES COLATERALES, es uno del Santo Christo y comunión y el otro, de parte de la Epístola, de San Joseph Calassanz nuestro patriarca, corren a cuenta del colegio y ambos dorados.

El ALTAR PRIMERO, de parte del Evangelio, dedicado a San Magín, va a cuenta del Señor Pablo Rovira, comerciante de Barcelona, [plantóse a 7 de julio de 1789, hecho en Barcelona por el escultor Antonio Compte] (11).

Síguele el ALTAR DE JESÚS NAZARENO, muy devoto y gestos de muchos devotos, que con su nombre de unión o hermandad le van ataviando.

Después el ALTAR DE LA VIRGEN DEL ROSARIO, que es mucho cayda la casa de Vilardebó de la Calle Sant Antonio.

<u>Descripció del temple feta pel cronista de la Comunitat (juliol de 1789).</u>

A l'Arxiu del Col.legi de Santa Anna, s'ha conservat el *Libro de Cosas Notables* on, en forma de crònica, un membre de la Comunitat va deixant constància de tots els esdeveniments importants que es van succeint d'acord amb el tarannà quotidià dels escolapis.

En el llibre hi ha descrites les cerimònies de col.locació de la primera pedra i tots els actes referents a la inauguració del temple. El volum s'acaba amb una descripció del temple, feta pel juliol de 1789.

Dando la vuelta a la parte de la Epístola, el primer altar más próximo a la puerta principal del templo, es para SAN JUAN BAUTISTA, y se espera que algunos carpinteros de Marina ayudaran de él.

El otro ya acabado dedicado a la VIRGEN DE LAS ESCUELAS PÍAS, o de su Santísimo Nombre de María, que se aparece a Nuestro santo, rodeado con los niños, va a cuenta del Señor Salvador Juanot, comerciante de esta ciudad.

Y el otro dedicado a SANTA RITA, lo fabrica del todo el Señor Josep Avench y Bohigas, comerciante.

La araña de cristal, muy grande y de 18 luces, la costeó Don Joseph Feliu, Don Andrés Portillo y otros; costó 82 pesos.

Descripcions del temple fetes per Rafael AMAT i CORTADA (Baró de Maldà).

Rafael d'Amat de Cortada i Santjust, cinquè baró de Maldà, va viure entre el 1746 i el 1818. Ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres. La seva obra més important, el *Calaix de Sastre*, és un dietari de 60 volums en què ens ofereix una visió de la Catalunya del seu temps. És agut en les seves observacions i com podrem veure descriu minuciosament la realitat que l'envoltava. Els textos que presentem aquí, on dóna dades de l'església dels escolapis de Mataró, són extrets d'una part publicada de la seva obra (13), en la qual explica diversos viatges fets per Catalunya i el Rosselló, l'any 1790, i d'un document de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on ens descriu el viatge fet a Mataró per les festes de les Santes del 1799 (17).

El 8 de maig de 1790.

Lo Camí Ral, no menos, que inclou la iglésia y col.legi de Padres de Santa Anna, o los Escolapios, és recte fins a les últimes de eixida de Mataró, per anar-se dret a Sant Simón. La Rambla queda detrás dels escolapios, ab vistosas casas a dreta, esquerra, o a una part y altra, inclosa la nova església dels referents escolapios, trayent a la Rambla son frontís ab una bella portalada ab molt de treball d'arquitectura y escultura, quedant lo demés tosco, ab un òvul sobre del portal de dita iglésia de Santa Anna, y dos finestrals colaterals. Lo cimbori és de echura ochabada, treballat a la romana, ab lluminaris en tot son voltant, delineades de colors de pedres, y la cúpula s'obre a manera de mitja taronja, prou alta, de color vert llengardaix, ab un curiós panell sobre, haventse entonada tal nova iglésia en lo 1789 o principis de 1790.

Dintre és molt hermosa, ab iguals capellas y altars que van fent nous; de estos, lo ALTAR MAJOR, interinament, de prespectiva o pintura, de la qual per constar lo demés en la última relació de mon passeig per Mataró en lo mes de juliol de 1790, no ho repetesch aquí; si sols que la iglésia sembla, si bé que no tant llarga, a la de la Mercè de Barcelona, blanca, límpia y clara tota ella. Al davant de la fachada, a la Rambla, queda una plasa, prou incòmoda per sa molta arena o sorra, de la qual abunda tot aquell tros de Rambla fins a la entrada a la Riera, per lo Portal de Barcelona.

A la vora de la iglésia, en la mateixa rambla, són les aules dels col.legials y estudiants, amb un carrer ample al costat del col.legi de aquells padres, que trau des de la Rambla, y costat del portal de Barcelona, al Camí Ral... (13).

També més avall descriu que hi havia un altar amb relíquies de les Santes: *y los dits de estas gloriosas Martirs, Juliana y Semproniana se guarden en un altar, dintre d'un reliquiari, a una de les capelles de Santa Anna de Pares escolapis...* (14).

El 26 de juliol de 1799.

Nos hem anat tots, posat lo amigo la sotana, sens ceñidor, manteu, valona y collet, tot seguit a la iglésia dels escolapios a Misa, en la qual ya s'en celebraven algunes per Padres y capellàs ab casulles, que anaben exint de la sacristia als altars de roba de seda bermella o gradetuch, ab zenefa; entorxats y flors de plata brillant, conexent-se per en tal dia la Festa de les Santes, que's veneraban los dos dits en reliquiaris de plata, sota de un curiós doser, així de roba, en lo Retaula Major de la Gloriosa Santa Ana, devant el Sagrari. Mossèn Solella isqué a celebrar misa al Altar de Sant Joseph Calasanz, imatge nova de bulto, colateral, a una part del Cruzero, a la part de la epistola... (15).

... desde allí havent ohit la campana dels escolapios tocari Rosari, filtrant-me a rezar, aprofitinle aquella bona caputxa en la Iglésia de Santa Ana, que luego isqué un Padre a rezar-lo a una capella y retaula que em paresqué de Nostra Señora del Roser (16).

... illuminant lo retaula major, com corresponia, en lo trono de Santa Ana, Sant Joaquim i Maria Santíssima, absis o més ciris baix a la grada (17).

Descripció del temple feta per Francisco de ZAMORA, el 5 de febrer de 1790.

Francisco de Zamora (1757-1812) va ser un funcionari i escriptor castellà. A conseqüència d'haver assolit el càrrec d'*Alcayde del Crim* de l'Audiència de Catalunya, recorregué tot el Principat i anotà les seves observacions al *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, que romangué inèdit fins al 1973 que fou publicat per Ramon Boixalleu (18). El *Diario* va ser escrit molt possiblement per a informar de la situació econòmica del país. En parlar de Mataró, hi trobem una peculiar descripció del temple escolapi, molt subjectiva.

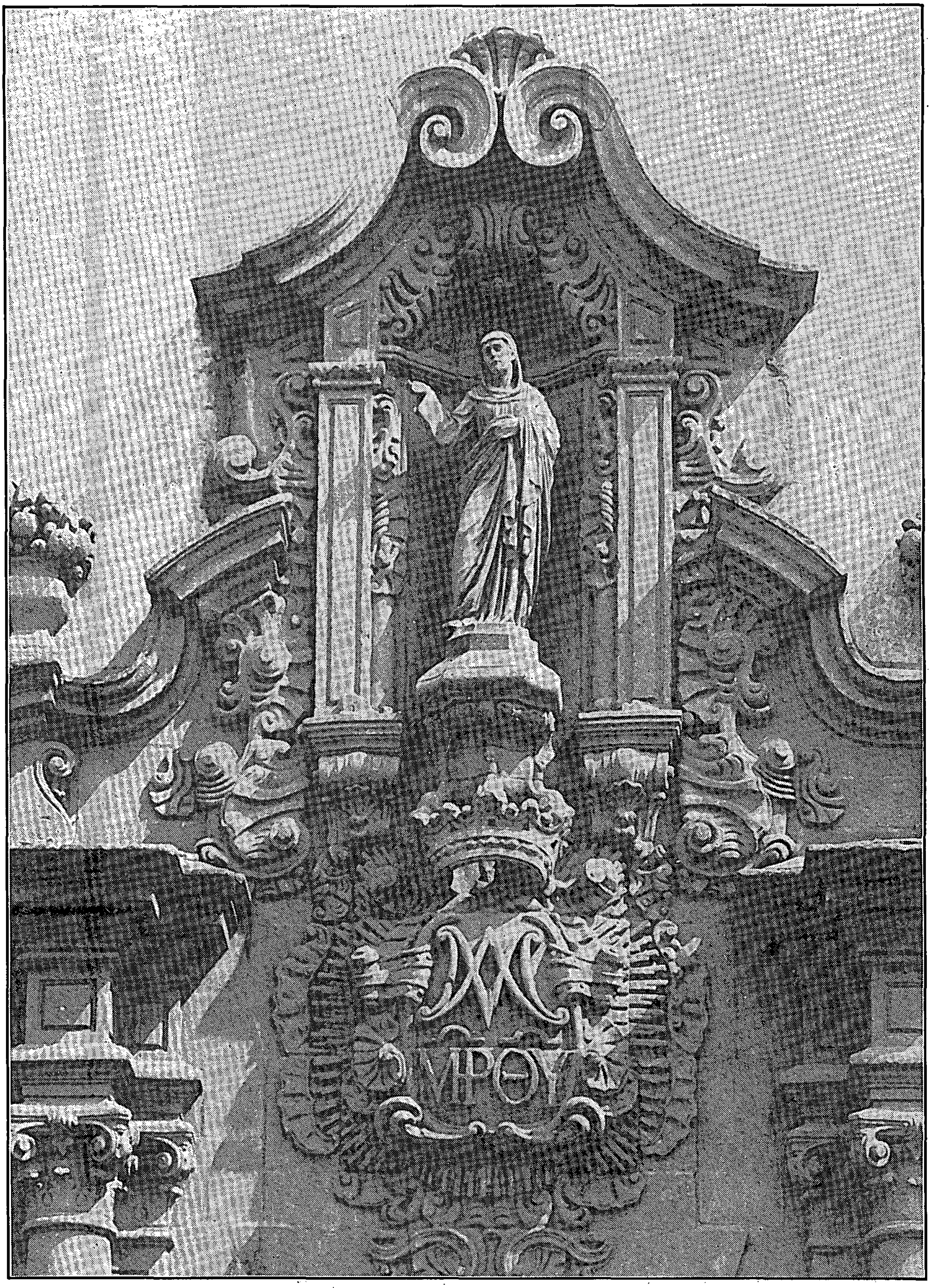

Detall del portal de l'església de Santa Anna. Fotografia Arxiu Mas.

... los escolapios han hecho aquí su colegio e iglesia nuevos, sin gran gasto, especialmente la portada de la iglesia que es malísima, como los altares. Me ha asegurado el Rector que el Mayor, que ha de costear un caballero de este pueblo, se hará por Gurri i Montaña (19).

Amb aquestes transcripcions hem pogut constatar com es van desenvolupar els actes de consagració de l'església de Santa Anna i com era vista en el temps de la seva inauguració. Recuperem així una visió diferent del temple escolapi que enguany commemora dos segles d'existència.

Joaquim Graupera i Graupera

NOTES.

1.- Arxiu del Col.legi de Santa Anna. Mataró. (ACSA). *Libro de Cosas Notables* de la comunitat (1737-1777). p. 55.

2.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 55.

3.- PUIG i OLLER, Lluís Maria. *L'impacte de la Revolució Francesa (1789-1808)*. A *Història de Catalunya* Salvat. Vol. 5. Barcelona: Salvat, 1983. p. 106.

4.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 55.

5.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 55.

6.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 55.

7.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 56.

8.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 56.

9.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 56.

10.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 56.

11.- RÀFOLS, J.F. (Dir.). *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña desde la época romana hasta nuestros días.* Antoni Compte era mestre fuster i escultor setcentista de Barcelona. Sols es coneix la ubicació del seu taller, el seu perfeccionament amb Ramon Amadeu, i que l'any 1770 va assistir a l'examen de passantia del seu deixeble. 3 vols. Barcelona: 1951-1954.

12.- ACSA. *Libro de Cosas Notables*, p. 57.

13.- AMAT i CORTADA, Rafael d', Baró de Maldà. *Excursions de Rafael d'Amat Cortada i Sentjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del s. XVIIIè.* Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1919. p. 63-65.

14.- AMAT. *Excursions d'En Rafael...*, p. 65.

15.- AMAT i CORTADA, Rafael d', Baró de Maldà. *Copia del paseig y detenció de dos días 17 y 28 de juliol en la ciudad de Mataró ab motiu de las Solemnes Festes de les Glorioses Verges Martirs Paysanes las Santes Juliana y Semproniana y 29 seguent de paseig a la villa de Calella. Any 1799.* Arxiu Municipal d'Història de la Ciutat. Barcelona.Ms. A-10. p. 4v.

16.- AMAT. *Copia del paseig y...*, p. 8v.

17.- AMAT. *Copia del paseig y...*, p. 16 v.

13.- ZAMORA, Francisco de. *Diario de los viajes hechos en Cataluña.* Barcelona: Curial, 1973. (Documentos de Cultura, 3). p. 394.

19.- -Salvador GURRI, va ser un escultor nascut a Tona (1749) i mort a Barcelona (1816). Entre moltes altres obres va treballar l'Altar Major de Santa Maria de Mataró. RÀFOLS: Diccionari Biogràfic... vol. I, p. 526-527.
-Pere Pau MUTANYA (1749-1803), amic i col.laborador de Gurri, també va treballar en l'altar major de Santa Maria.
RIBAS, Marià; RIBAS, M.D. *El retaule de Santa Maria de Mataró i l'ampliació del temple.* Mataró: Museu-Arxiu de Santa Maria, 1979. 54 p. + XLIV Làm.-

Els fets de la *Guerra dels Matiners* que fan referència a Mataró i al Maresme són analitzats en l'article que segueix per Enric Puig i Giralt, autor d'altres dos articles publicats als FULLS/31, *Notes sobre la Guerra Reialista 1821-1823 a Mataró* i als FULLS 34.

MATARÓ I LA GUERRA DELS MATINERS
(1846-1849)

El carlisme bel.ligerant fou una de les constants més típiques de l'Espanya del segle XIX. Els conflictes armats s'anaren succeint, entre comptats períodes de pau, gairebé fins al final de la centúria. La derrota del 1840 no fou pas motiu perquè els partidaris de don Carles es consideressin vençuts, ans al contrari. Al Mestrat, diverses partides continuaren la lluita contra el govern liberal, a les ordres d'intrèpids capitostos com Tomàs Peñarroja, *El Groc del Forcall*, o de Josep Miralles, *El Serrador*, que resistiren fins a l'any 1844, quan van ésser copats i morts al famós combat de Benasal, l'últim reducte carlí del que fou el país d'en Cabrera. La resistència també es manifestà a Catalunya, encara que d'una forma més diluïda, mantinguda per les bandes de *trabucaires* que, malgrat ésser qualificats com a partidaris carlins, la història oficial va convertir en vulgars lladres de pas.

La resistència carlina que es produeix en acabar la Guerra dels Set Anys, empalma amb la dita dels Matiners, o Segona Guerra Carlina, que es lliurà majoritàriament en terres del Principat entre 1846 i 1849 (1).

A la primera etapa de la guerra, Joaquim Gonfaus, dit *Marsal*, fou un dels caps carlins que més activitat desplegà. Pel juliol de 1847 un destacament de la facció d'en *Marsal* tingué una topada amb les tropes liberals a Vidreres, amb resultat incert, malgrat emportar-se'n la millor part els segons. Consta que alguns presoners afectes a Carles VI -que havia succeït el seu pare com a pretendent carlí- foren traslladats a Mataró, on dissortadament es produiria un dels fets més sagnants d'aquesta guerra.

El dia de les Santes (27 de juliol de 1847), cinc d'aquests presoners capturats a Vidreres, foren posats en capella per les tropes liberals. No cal dir que els mataronins no veieren amb bons ulls els preparatius d'unes execucions en un dia de festa per a la ciutat. Les autoritats manifestaren la seva protesta davant del comandant militar Manuel Pavia, però la queixa no fou pas escoltada. Per aquest motiu es constituí una comissió nomenada per l'alcalde accidental Antoni Boter i Llauder, per absència del batlle Joaquim Martí, formada pels regidors Joan Bordils i Miquel Torner, que anà a Barcelona a fi de gestionar l'indult dels presoners, que obtingueren i que, de retorn a la ciutat, presentaren a l'autoritat militar. Però, malgrat totes aquestes diligències i amb desconeixement del motiu, el dia 31 de l'esmentat mes foren afusellats tots cinc. Un ordenança del general Pavia vingué al galop a Mataró a portar l'ordre d'execució de la pena de mort, havent rebut instrucció de no retirar-se fins a veure-la complimentada. Eren les víctimes Manuel Herrero i Caparròs, comandant, de 35 anys, fill de Barcelona, el qual vingué ferit del combat i tenia parents a Mataró (2); Àngel Pairó i Casals, estudiant, de 17 anys, fill de Monistrol; Antoni Puig i Amigó, de 20 anys, fill de Caldes de Montbui; Antonio Franco, d'Andalusia, i Jaume Vila, del qual no consta l'origen. L'execució tingué lloc a la riera de Cirera, just a una paret sobre la qual poc després s'hi adosà l'edifici de la presó. El comandant Herrero, no podent valdre's per si mateix a causa de la seva ferida, fou portat ajagut en una llitera davant del piquet d'execució. A Mataró es recordà de generació en generació aquest acte brutal que donà un toc sanguinari a la festa major d'aquell any.

Malgrat les gestions fetes en favor dels presoners carlins, com que les execucions es varen fer a Mataró, la ciutat es va convertir en un dels principals objectius carlistes. Així, per conducte epistolar, es requerí el pagament de contribucions de guerra. Sobre això, un acord municipal, datat el 9 de desembre de 1848 (3), diu exactament

El Ayuntamiento ha acordado que se dirija al Escmo. Sr. Capitán General de este Ejército y Principado la comunicación siguiente:

Rehácios los Montemolinistas (4) *en querer obligar a esta Ciudad al pago de contribuciones, acordóse dirigir el oficio que original se incluye a V.E.:*

Esta contínua amenaza por falta del insinuado pago aumenta cada día la ansiedad de estos habitantes, y más aún por la noticia que ha circulado de quedarse casi sin ninguna fuerza la población, de modo que esto va a producir la emigración de algunas familias; y como estas circunstancias van a dar más importancia a la Causa de los enemigos, debilitando el prestigio del Gobierno de S.M., ha creído este Cabildo de su deber elevarlo a la Superior noticia de V.E., suplicándole se sirva no desatender la suerte de esta Ciudad, y que cuando no sea posible otra cosa, se sirva disponer que la Columna que tiene la villa de Areñys por centro de operaciones, cambie su posición tomando por centro esta Ciudad.

José C. Tuñí *Francisco Font*

Val a dir que la temença d'un atac carlí era fonamentada, ja que el 14 del mateix mes es produïa la incursió. El *Bloc Mataroní* de 1925 (5) es fa ressò d'aquest fet. Segons explica, un escamot no massa nombrós penetrà a Mataró vers les nou del vespre, una bona hora per a entrar-hi de sorpresa, ja que la majoria de persones eren a casa seva, sopant. Els carlins entraren a la ciutat sense que ningú no se n'adonés. Els voluntaris que guarnien la ciutat, mostra de la seva ineficàcia, no estaven en els seus llocs de guàrdia (6), encara que, més tard, s'amagà el fet fent constar que eren ocupats en altres serveis. El desgavell de la guàrdia de la ciutat no era pas desconegut pels carlins que el dia anterior havien arribat a Vilassar de Dalt, i que resolgueren de fer l'entrada a Mataró. Per altra banda, és ridícul de considerar que la guarnició de la ciutat no estava assabentada de l'ocupació del poble veí pels carlins. Si així hagués estat seria encara més palesa la negligència de les autoritats responsables de la defensa de la població. Els carlins es passejaren tranquil.lament per la Rambla i

Soldat carlí dels batallons de Girona (dibuix de l'autor)

per la Riera sense que ningú sabés com s'ho havien fet, ocupant el centre de la ciutat. En un cafè situat al Camí Ral, en una casa avui enderrocada, davant del carrer de Sant Agustí, amb entrada posterior per la Rambla (7) detingueren algunes persones. Després de fer diverses descàrregues a l'aire es retiraren, a la vegada que alliberaven els captius. Quan la gent s'adonà del fet, ja havien sortit de la ciutat. L'endemà l'alarma fou general i l'entrada a Mataró de la partida carlina, que no és fustigada en cap moment per la milícia local, manifesta molt clarament la incompetència d'aquesta tropa voluntària.

L'acord del consistori mataroní, l'endemà de l'entrada dels carlins (8), és fins i tot una mica còmic:

D. Marcelino Gonfaus (a) Marsal
Brigadier de Caballeria carlista
afusellat a Girona (1855)

El Ayuntamiento ha quedado enterado de un oficio del Escmo. Sr. Capitán General de este Ejército y Principado, de fecha catorce del actual, en que dice puede estar convencido este Cabildo de que conociendo la importancia de esta Ciudad, y lo que merecen sus leales y pacíficos habitantes, no quedará desatendida ni abandonada, y sí más protegida a proporción que se robustezcan las columnas que en el campo han de perseguir al enemigo, y que los pueblos se decidan por esterminar las bandas coligadas (9) *de hombres sin fe y sin principios que recorren el país.*

Amb tot, la sorpresa fou suficient perquè els mataronins procedissin a reforçar el sometent (10) i a acabar d'una vegada les fortificacions de la ciutat.

Acabada la guerra el gener de 1849, els cossos fortificats del recinte exterior de la ciutat foren posats a la venda en quedar desafectats. Per això tenim la relació d'aquestes fortificacions (11):

Relación de los fuertes que ha vendido el abajo firmado en comisión del M. Ytre. Aymto. y según valuo del Maestro Dn. Miguel Umbert.

a saber	*Reales Vellón*
- Reducto del Rabalet a José Llach	*128,-*
- Cortina de casa Riu al hortelano de la misma huerta	*200,-*
-Ydem. de casa Cracas a Carlos Pellisé	*20,-*
-Ydem. de casa Seraguelos a José Llach	*350,-*
- Reducto de la huerta de Jordi a Salvador Simón	*200,-*
- Cortina de la calle Sn. Elías a Ydem.	*60,-*
-Y Ydem. del Carmen a Ydem.	*70,-*
- Reducto de la huerta de Feliu a Ydem.	*570,-*
-Ydem. de la calle de Sn. Saturnino a Ydem.	*420,-*
- Cortina de la casa Vilardebó al mismo dueño	*28,-*
-Ydem. del Mesón del Pilu al Sr.Viladesau	*40,-*
- Fuerte de casa Xixanti a Salvador Simón	*240,-*
-Ydem. del Horno de Puix al Sr. Danso	*240,-*
- Fuerte del Camí Fondo al Sr. Comas	*800,-*
-Ydem. Calle Sn. Agustín a Salvador Simón	*120,-*
- Cortina y fuerte de las Monjas Caputchinas a Comas	*820,-*
- Fuerte de la calle de Sn. Pedro y Cortina a Salvador Simón	*360,-*
- Fuerte de la Riera Sirera a Carlos Pellisé	*112,-*
- Cortina de la huerta de Casa Picayre a Dansa	*200,-*
- Fuerte del Lleó a José Llach	*80,-*

Mataró, 28 de Enero de 1849

Narciso Ysern

El *Bloc Mataroní 1925* (12) fa esment de la situació en què es trobaven les muralles de la ciutat l'any 1857; descriu solament el recinte interior, de construcció més sòlida, cosa que fa pensar que en aquest període d'entreguerres (13) ja no existia la major part de les fortificacions exteriors, enderrocades en molts trams, com es palesa en la relació abans esmentada. L'autor del *Bloc Mataroní* esmenta els portals de Sant Francesc, d'en Feliu i de Barcelona com a principals, i els de Sant Josep, d'Argentona i dels Genovesos com a més petits. Afegeix que la muralla cinccentista s'anà enderrocant a mesura que la ciutat anava creixent; així esmenta la data 26 de gener de 1857 per a l'inici de l'enrunament de l'antic Portal de Barcelona, explicant que era el més important de la ciutat, i que mentre era enrunat -sembla que no ho fou del tot- es començà a urbanitzar l'espai determinat per la confluència de la Riera, amb la muralla de Sant Llorenç, Baixada de Santa Anna i carrer de Barcelona.

Un reducte exterior molt més extens hi serà aixecat durant la Tercera Guerra Carlina, però això serà també objecte d'un altre estudi.

Enric Puig i Giralt

NOTES.

1.- Encara que també hi hagué aixecaments en altres llocs de la Península, com el cas d'Alzáa, al País Basc, aquesta Segona Guerra Carlina fou gairebé circumscrita a Catalunya.

2.- *Diario de Mataró i su Comarca*. 12 de març de 1900.

3.- Arxiu Municipal de Mataró. Acord de 9 de desembre de 1848.

4.- La denominació *montemolinista* es refereix als carlins d'aquesta època, que donaven suport a la causa de Carles VI, Comte de Montemolín.

5.- *Bloc Mataroní 1925*. 14 de desembre de 1848.

6.- Les milícies voluntàries de defensa de la ciutat foren sempre ineficaces. Eren formades majoritàriament per gent indolent, més àvida de diner que no pas de fer el servei. Aquests cossos foren denominats *sipaios* a la darrera guerra carlina, i *pessete-ros* a la primera i segona.

7.- Tal vegada es tractava del cafè de Can Saurí. Les cases situades on hi ha avui la Creu de Terme van ésser enderrocades quan es va fer la reforma de la Rambla.

8.- A.M.M. Acord del 15 de desembre de 1848.

9.- La paraula *coaligadas* possiblement fa referència a la col.laboració de carlins i federals que lluitaven contra l'enemic comú, el govern constituït, durant aquesta Guerra dels Matiners.

10.- Cal precisar que el sometent no sempre fou addicte al govern liberal, ja que molts membres d'aquesta institució de defensa es decantaren per la causa de don Carles. El fet no és d'estranyar atès l'evident caràcter tradicional d'aquesta força. Per aquesta raó moltes vegades l'actuació del sometent es veié compromesa.

11.- A.M.M. Fons de Fortificacions. Núm. 179.

12.- *Bloc Mataroní 1925*. 26 de gener de 1857.

13.- Parlar d'*entreguerres* és només una qüestió semàntica ja que entre 1849 i 1872, o sigui, entre la fi de la segona guerra carlina i el començament de la tercera, es registren fets bèl.lics com la petita Guerra Montemolinista, de 1854 a 1855, el desembarcament frustrat del general Ortega a Sant Carles de la Ràpita, l'any 1860, els fets de Montalegre el 1869, i diferents alçaments l'any 1870, a part de les freqüents incursions dels *trabucaires* per tot Catalunya.

14.- A.M.M. Fons de Fortificacions. Lligall 179. Documents sense data (vers 1848).

SOMATEN (Comandancia de Armas de Arenys de Mar y su partido) (14).

		Cabo	Comandante
Cantón 1°	Tordera Fogàs Palafolls Ramiñó Orsaviñá Vallmaña	D. José Saleta	D. José Buscatells
Cantón 2°	Pineda Sta. Susana	D. José Saleta	D. Juan Mosrosells
Cantón 3°	S. Celoni Palautordera S. Esteban Campins Golba Monnegre Alcinella Vivaldé Valgolvina	D. José Pou	D. Jacinto Drapet
Cantón 4°	Areñs de Mun S. Acisclo de Villalta S. Ciprián Canet de Mar	D. Francisco Vives de la Cortada	D. Ramón Vetsolet

Amb la intenció de contribuir al coneixement de les actuacions del Tribunal de la Inquisició en el segle XVIII en ciutats com la nostra, en aquest article Carles Marfà i Riera, director del Museu Comarcal del Maresme-Mataró i membre de l'equip del Museu Arxiu, analitza un procés inèdit d'heretgia doctrinal protagonitzat per un resident i beneficiat de la parròquia de Santa Maria de Mataró.

EL DR. PASQUAL BELLSOLELL, PREVERE. UN MÍSTIC MATARONÍ CONDEMNAT PER LA INQUISICIÓ SETCENTISTA

1.-MATARÓ I LA INQUISICIÓ AL SEGLE XVIII.

Durant tota l'època moderna, i des dels seus inicis al nostre país a la baixa edat mitjana, un dens i complicat entramat de persones i càrrecs van vetllar pel compliment estricte de la més absoluta ortodòxia: el Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició. Al llarg dels segles, aquests tribunals van esmerçar tots els seus esforços en lluitar, amb procediments prou coneguts, contra tot allò que fos sospitós d'allunyar-se o de capgirar, ni que fos mínimament, les rígides directrius de l'església catòlica i contra tot allò que fos suspecte de desviament de la consuetud establerta.

La Inquisició s'erigí, durant centúries, en la mantenidora de la puresa ideològica i del monopoli espiritual. S'erigí, en definitiva, en la consciència del poble. L'estudi pormenoritzat de l'estructura, composició i procediments del Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició i la lectura dels plets més destacats de la seva lluita *contra la herética pravedad y apostasía* no serà l'objecte d'aquest article. Hom podrà consultar-ho a l'extensíssima bibliografia que existeix sobre el tema, amb les valuoses aportacions dels millors especialistes en la matèria.

No deixa de sorprendre, però, que tot i disposar d'una vasta i prolífica bibliografia, es tinguin relativament poques dades de les actuacions quotidianes dels tribunals de la Santa Inquisició, i més si fixem l'atenció en ciutats com la nostra. Si ens aturem en el segle XVIII mataroní, el problema s'aguditza per la manca d'estudis específics i, alhora, per l'escassa documentació que s'ha conservat sobre aquesta Institució.

Existia a Mataró, com a d'altres ciutats importants en el segle XVIII, una infrastructura mínima del Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició, encapçalada per la figura del *comissari*, la màxima autoritat d'aquesta institució a la localitat i a la qual es vinculaven els informadors que tenia el Tribunal, que rebien el nom de *familiars*. Francesc Costa, que ha tractat la qüestió al seu llibre *Mataró al segle XVIII*, ha relacionat els familiars mataronins d'aquest període, vinculant-los a quatre famílies de la ciutat que mantenien lligams de parentiu per enllaços matrimonials: els Esmandia, els Cantallops, els Velada i els Caralt. Esdevenir familiar del Sant Ofici, escriu Costa, *constitueix per a tota aquesta gent, que provenen de la menestralia, un honor i el primer graó en el seu ascens social cap a l'ennobliment* (1). Els oficials i els familiars mataronins vinculats al Tribunal, seguint la narració de Costa (2), sembla que es caracteritzaren a la divuitena centúria més que per la contundència de les seves actuacions, per la pràctica d'un burocratisme censor quotidià, prenent mesures de seguretat, sobretot, contra la possibilitat que l'allau d'idees subversives que s'escampaven arreu d'Europa penetressin als seus dominis. El comissari tenia l'especial encàrrec de vigilar el port com a via d'introducció de llibres prohibits i de persones perilloses.

De fet, succeiria a Mataró com a la resta de la corona al segle XVIII; de mica en mica, el Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició va anar perdent el revestiment ferotge que l'havia definit segles enrera. *Sembla que les 'llums' de la centúria*, escriu Jordi Ventura a *Els heretges catalans*, *entraren en el país per desfer els rigors de la Inquisició i suavitzar els seus procediments* (3).

La Inquisició, de forma progressiva, va perdre durant aquest segle els trets definitoris que antigament justificaren la seva existència com a institució viva. Paulatinament es desdibuixaven les seves competències i atribucions i tot i mantenir-se, encara, com a contrapoder efectiu al servei de la classe governant, perdria amb els anys la pàtina de respectabilitat d'una ciutadania oberta als nous corrents i formes de pensar, en contacte amb gent d'altres terres i cada vegada més allunyada dels encarcaraments seculars. Així ho considera Eufemià Fort i Cogul a *Catalunya i la Inquisició*: *La Inquisició, però, ja no era gaire cosa més que una provisió de càrrecs que comportaven uns emoluments (...) Els processos que s'instruïen rarament tenien gaire interès més enllà de la justificació del sou i del càrrec, almenys a Barcelona i a Catalunya. Els oficials i els familiars del Sant Tribunal oficialment tenien la consideració deguda, però eren elements sempre incòmodes. El poble no els veia amb bons ulls; alguna vegada, llur comportament els féu odiosos* (4).

En aquest segle, es modificarien els ritmes de les actuacions del Tribunal de la Inquisició que, cada cop més, s'espaiarien, ara que havien deixat d'existir les minories racials i que l'heterodòxia havia estat esborrada. Malgrat això, continuà exercint la seva parcel.la de poder sense, però, l'ampul.lositat i l'efectisme d'altres temps, amb intervencions més modestes. Només li calia, al Tribunal, tal i com destaca Henry Kamen a *La Inquisición española*, consolidar els èxits que havia obtingut en segles anteriors, preservar la puresa dels ideals del país, amb l'única arma que li restava, l'únic camp d'activitat inquisitòria: la censura (5). Per això, a la Catalunya del segle XVIII, assenyala Eufemià Fort, *el Sant Ofici descendia a nimiesses* i *calgué que s'anés entretenint en processos menors, no mancats d'interès històric, però sí de categoria doctrinal* (6).

Com a mostra d'un d'aquests processos menors i pel que fa a la nostra localitat, Francesc Costa, a l'obra abans esmentada, relata el procés al qual va ser sotmès pel Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició el mataroní Josep Antoni Escolà l'any 1791, denunciat pel seu conciutadà Josep Ignasi Torruella per la possessió d'un llibre de Luter i per manifestacions herètiques (7).

En aquest treball, però, nosaltres voldríem detenir-nos en l'anàlisi d'un altre procés inquisitorial practicat en aquesta centúria contra un veí de Mataró, fins ara inèdit, la documentació del qual, esparsa i amb buits significatius, es troba en el fons anomenat de l'*Arxiu del Rector* del Museu Arxiu de Santa Maria (8). A diferència d'altres casos coneguts, el penitenciat pel Sant Ofici, en aquesta ocasió, ho fou un prevere resident de la parròquia de Santa Maria de Mataró: el doctor Pasqual Bellsolell. A diferència, també, d'altres processos contemporanis, el seu judici va tenir un marcat accent doctrinal. Intentarem refer-lo i, alhora, esbossar la biografia del condemnat.

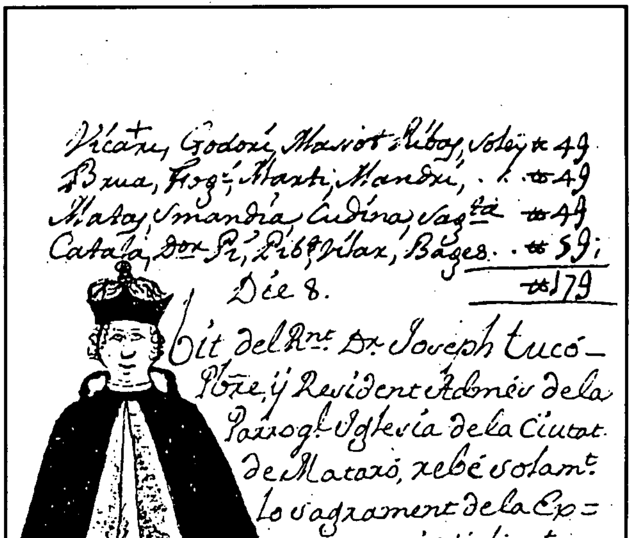
Òbit del Rnt. Dr. Joseph Tucó Prev. y Resident Admès de la Parroql. Iglesia de la Ciutat de Mataró, rebé solamt. lo sagrament de la Extremaunció, y féu testament en poder del Dt. Esteve Font Nott. Publ. de Mataró; se li celebraren dos officis Doble Majors; dos Missas resadas quiscun Resident, y demes sufragis acostumats de Germandat. — hoc tamen intellecto, que la cera per la celebració de enterro, y Offici la ha pagada tots los individuos Residents de la mateixa Iglesia, y aixímateix assistí la capella de la Musica de Valdiz

Defunció i sufragis que es celebraren per l'ànima del Reverent Dr. Josep Tucó, prev. i beneficiat de Santa Maria. El capellà dibuixat no és res més que la "o" de la paraula òbit.
MASM: *Llibres de funeraria*, 27 (1755-1763), Març 1759.

2.- EL DR. PASQUAL BELLSOLELL: ESBÓS BIOGRÀFIC.

Pasqual Bellsolell i Mallol va néixer a Mataró l'any 1695. Fou batejat a la parròquia de Santa Maria el 17 d'abril d'aquell mateix any pel vicari Francesc Maresma (9).

Els seus progenitors, Pasqual Bellsolell i Maria Rosa Mallol, havien contret matrimoni l'any abans, el 29 de maig de 1694, en presència del rector de la parròquia, el Dr. Pau Llorens (10). Ambdós, fills i naturals de Mataró, procedien del sector mariner de la vila. Pasqual, el pare, l'inscriuen al registre del casament com a jove mariner; Maria Rosa hi consta com a filla de Dídac Mallol, mariner de professió.

Pasqual Bellsolell, el primer fill del jove matrimoni, va seguir els estudis de Teologia (el grau de doctor amb el qual és citat a tots els documents ens ho confirma) i va ser ordenat sacerdot en una data que no tenim precisada però que la documentació ens permet de situar a l'entorn de l'any 1730.

L'any 1732, segons confessió pròpia (11), ingressà com a resident a l'església parroquial de Santa Maria de Mataró, on exercí de vicari i hi detentà, com a obtentor, un dels beneficis o capellanies al qual estava vinculat i del qual subsistia. Sabem, també, que fou confessor de les monges caputxines de la nostra ciutat. Hem pogut comprovar com el cognom del Dr. Bellsolell figura als llibres de baptismes de Santa Maria de Mataró des del mes d'octubre de l'any 1732, moment que assenyala l'inici de la seva actuació com a un dels vicaris de la parròquia, celebrant-hi bateigs, i que la seva signatura apareix als registres sagramentals, amb algunes intermitències, fins al mes de gener de 1741.

Entre els llegats i els papers que s'han conservat de la Comunitat de Preveres i Capellania de Música de l'església de Santa Maria de Mataró, no hi hem localitzat cap document que certifiqués la condició de beneficiat de la parròquia a favor del Dr. Pasqual Bellsolell; s'ha de notar, però, l'existència en aquest fons d'un important buit documental que es correspon amb el període d'estança d'aquest prevere a Santa Maria de Mataró. Només disposem del seu testimoni per avalar aquesta pretensió. Els indicis, però, inclinen a considerar la veracitat de l'afirmació, tot i que, anys a venir, aquesta condició li fos durament contestada al Dr. Bellsolell per la jerarquia eclesiàstica (12).

Bellsolell fou empresonat pel Tribunal del Sant Ofici l'any 1742. La resta de la seva vida hauria de patir les conseqüències d'aquesta actuació.

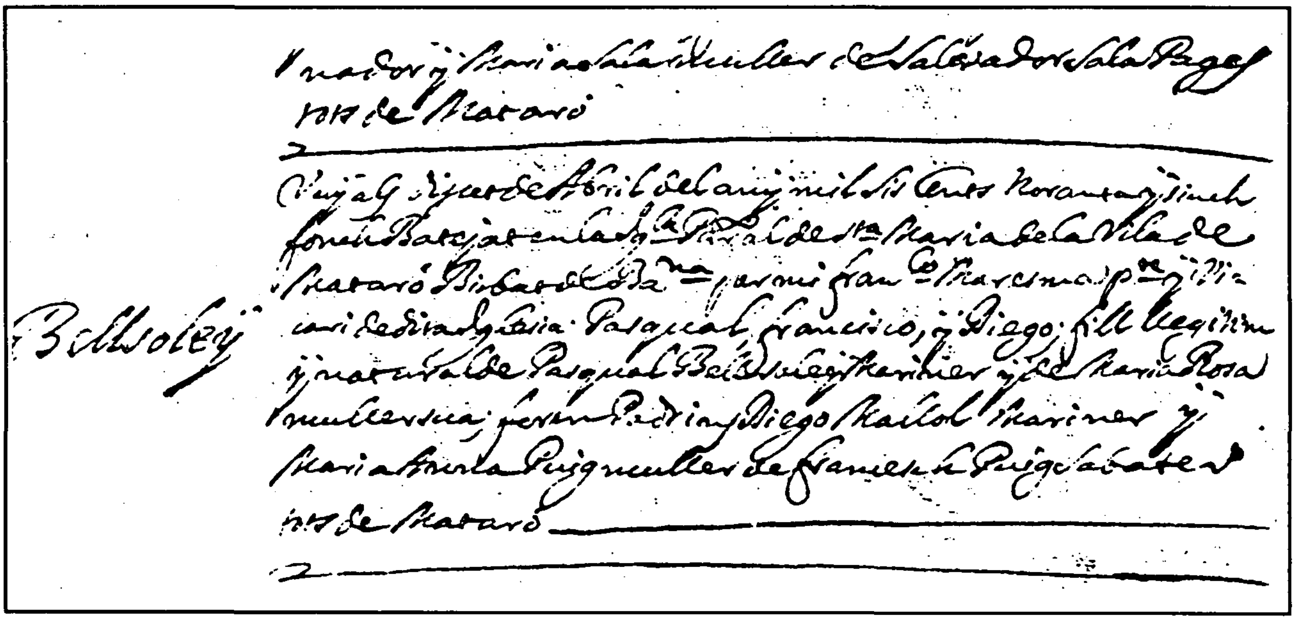

Registre del Baptisme de Pasqual Bellsolell

"Bellsoleÿ. Vuÿ als disset de Abril del any mil Sis Cents Noranta ÿ sinch fonch Batejat en la Igla. Parral de Sta. Maria de la Vila de Mataró Bisbat de Barna. per mi francisco Maresme pre. ÿ Vicari de la dita Iglesia; Pasqual, francisco, ÿ Diego; fill llegitim ÿ natural de Pasqual Bellsoleÿ Mariner ÿ de Maria Rosa muller sua; foren Padrins Diego Mallol Mariner ÿ Maria Anna Puig muller de francesc Puig sabater tots de Mataró".

MASM: *Baptismes*, 9 (1694-1705). Fol. 16a.

3.- EL DR. BELLSOLELL I LA INQUISICIÓ. EL PROCÉS D'UN PROCÉS.

Dissortadament, cal començar subratllant que ha estat del tot infructuosa la recerca practicada als arxius locals i a diversos arxius catalans amb l'objectiu d'aconseguir el plet del procés del Tribunal del Sant Ofici de la Inquisició contra el Dr. Pasqual Bellsolell i que, per tant, l'apropament a la causa s'ha efectuat amb fonts documentals indirectes i, malauradament, incompletes.

Així, en el fons documental que custodia el Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, només s'hi conserva un lligall que faci referència al prevere Pasqual Bellsolell: es titula *Papers del Rector de Mataró fahent per la dependencia y causa contra lo Rnt. Dr. Pasqual Bellsolell* (13). Contràriament al que es podria pensar, la relació d'aquest document amb el judici al qual van sotmetre el Dr. Bellsolell, és indirecta i casual. El lligall consta, primer, d'un memorial sense data (però que suposem redactat a l'entorn del 1755), que el procurador de Pasqual Bellsolell va adreçar al llavors rector de la parròquia de Santa Maria, el Reverend Francesc Llauder, en què sol.licitava ser novament admès en el benefici que abans regia. Clou el lligall la negativa del rector a la petició. Per la lectura dels *Papers...*, i de forma col.lateral, sabem que Pasqual Bellsolell fou condemnat pel Sant Ofici i que per això fou castigat, sense reportar cap explicació sobre els motius i les causes del processament o el contingut de la sentència i el càstig.

Alguns dels interrogants que des dels *Papers...* es plantejaven sense solució aparent, es desvetllaren llegint les *Memòries de la Casa Bellsolell de la Torre d'Arenys de Munt*, publicades per Josep M. Pons i Guri (14) i que foren consultades per si la casual afinitat dels cognoms podria proporcionar algun aclariment. La coincidència dels cognoms fou, justament, l'esperó que va impulsar el redactor de part d'aquestes *Memòries*, a incloure, barrejada entre les anotacions d'experiències viscudes, de la vida local, i d'esdeveniments històrics, aquesta notícia que, donada la relació que té amb el tema que estem tractant, citarem intensament.

Poso per memòria que lo any 1742 fou pres per lo St. Tribunal de la Inquisició un capellà de Mataró, que se deia Dr. Pasqual Bellsolell prevere, lo qual lo any 1743 fou tret ab auto devant de molts prelats, de religiosos i altres eclesiàstics dels més eminents de Barcelona, perquè cada un li digués un fàstic. I fou declarat per lo St. Tribunal per dogmàtic molinista delirant i heretge (15).

L'autor d'aquest fragment que hem transcrit, el doctor en medicina Francesc Bellsolell de la Torre d'Arenys de Munt, va tenir un especial interès a justificar els motius que l'havien induït a redactar la nota. Ho va exposar de manera contundent en un afegitó final força significatiu:

I encara que se digués Bellsolell, no se deia Bellsolell perquè descendís en línia recta d'aquesta casa, sino perquè son pare era fill espúrio o bastard d'un amo d'aquesta casa, ni lo havia legitimat tampoc. Lo que m'ha aparegut notar-ho aquí perquè se sàpia en tot temps, perquè essent fill d'un espúrio o bort, no ens fa a nosaltres ningun afront. Poso per memòria (16).

La condemna de la Inquisició va significar-li al prevere la infàmia i el desterrament.

Els *Papers* expliciten el primer dels càstigs: *per los delictes y excessos per los quals ... fou condemnat ... se feu infame infamia iuris et facti* (17). Així mateix, i durant més d'una dècada, segons una altra anotació que podem llegir a les *Memòries*, el Dr. Bellsolell fou bandejat de la seva vila nadiua, en compliment de la penitència imposada, i bandejat, també, de les seus de les principals diòcesis catalanes:

I fou desterrat per un any al Convent dels Recolets de Figueres, havent de passar allí tot lo any ab pa i aigua o per lo menos tots los dissabtes i després en haver d'estar desterrat per deu anys si no m'enganyo deu llegues lluny de Barcelona i Tarragona (18).

El càstig, satisfet en la seva totalitat pel Dr. Pasqual Bellsolell, com després podrem comprovar, cal jutjar-lo d'una duresa relativa, sobretot si comparem aquesta penitència amb altres, d'arrel similar, imposades per la Inquisició el segle anterior. Aquesta manca de contundència sintonitzaria amb el declivi general que la Institució experimenta al llarg del segle.

Coneixedors del càstig imposat, caldria ara analitzar el contingut específic de la sentència, la causa de la caiguda en desgràcia i l'empresonament del Dr. Bellsolell.

4.- CONTINGUT DOCTRINAL DE LA SENTÈNCIA.

Les *Memòries de la Casa Bellsolell de la Torre* aporten, com hem vist, l'única referència que concreta, amb certa confusió, la sentència condemnatòria

del Tribunal de la Inquisició contra el Dr. Pasqual Bellsolell: *I fou declarat per lo St. Tribunal per dogmatic molinista delirant i heretge* (19).

Les claus d'interpretació necessàries per a l'enteniment i la comprensió del contingut de la sentència, d'acord amb el redactat de les *Memòries*, han de partir de l'anàlisi dels qualificatius que l'acusació va utilitzar per condemnar el Dr. Bellsolell en l'acte celebrat a Barcelona.

El Tribunal, en primer lloc, declarava *dogmàtic* el vicari de Santa Maria. Amb aquest qualificatiu, el Sant Ofici indicava, clarament, que l'acusat era sentenciat pel sosteniment i la defensa d'unes creences i afirmacions que tenien com a fonament una doctrina (allò que és tingut com a ver i és objecte d'ensenyament) que les establia i proclamava com a certes i incontestables, és a dir, com a dogmes.

La sentència, a la denúncia de *dogmàtic*, hi afegeix l'acusació d'*heretge*, paraula que subratlla l'anterior i que ens explicita que l'òrbita doctrinal sustentada i defensada pel penitenciat ja es trobava situada al marge de l'ortodòxia i sota condemna, en ser definida com a heretgia, és a dir, conceptuada com a greu error contra els principis oficialment tinguts per certs i verídics, en oposició als dogmes establerts.

El Dr. Pasqual Bellsolell, fou empresonat per defensar uns dogmes que l'església havia condemnat com a herètics. L'anàlisi del qualificatiu *molinista* ha de permetre definir la doctrina fora llei sancionada per l'església i sustentada pel prevere mataroní. Dos podrien ser els candidats i dues les doctrines que podrien coincidir amb el qualificatiu de *molinista*.

El primer d'ells, Luís de Molina (Conca, 1535 - Madrid, 1600), va ser qui amb el seu tractat *Concordia libera arbitrii cum gratiae donis* publicat l'any 1588 provocà la llarga controvèrsia del *molinisme* (20). La doctrina de Luís de Molina, el molinisme, s'establí per tal d'harmonitzar l'omnipotència divina i la llibertat humana i que centrà els grans debats del segle XVII a l'entorn de les qüestions de la gràcia, la predestinació i el lliure albir. El molinisme s'oposà a la tesi tomista de la premoció física com a incompatible amb la llibertat, però manté alhora la predestinació en el sentit que Déu actua sobre la llibertat de l'home mitjançant el concurs diví i la presciència, coneixement que Déu té del que l'home faria en cadascuna de les circumstàncies (futuribles) en què es pogués trobar. D'aquesta manera restaven alhora afirmades la necessitat de la gràcia i el fet que l'eficàcia d'aquesta depengui de la seva acceptació o del rebuig per part de l'home (21).

Malgrat la similitud del nom, molinista-molinisme, és força dubtós que el Dr. Pasqual Bellsolell fos un partidari d'aquesta doctrina. El molinisme no deixà de ser una llarga controvèrsia teològica que, a desgrat de la intensitat amb què es va viure al segle XVII, ni va transcendir més enllà dels cenacles eclesiàstics de l'època ni s'allunyà dels cànons de l'ortodòxia catòlica. Dubtem de la incidència que podria tenir la polèmica en ple segle XVIII, dos segles després de la seva gestació.

La segona opció s'escau més versemblant com a causa condemnatòria del Dr. Pasqual Bellsolell. Es tractaria de la doctrina elaborada pel teòleg aragonès Miguel de Molinos, fundador del quietisme i autor d'una *Guia Espiritual*, publicada l'any 1675 (22). Pels enunciats que exposava en aquesta obra, els jesuïtes aconseguiren del papa Innocenci XI el seu empresonament l'any 1685 i la pública condemna de la *Guia* el 1687. Bé que Molinos es retractaria de seguida de les acusacions que se li imputaren, restà a la presó fins a la seva mort.

El *Quietisme* fou un moviment d'espiritualitat catòlica del segle XVII, difícil de determinar en els seus límits, caracteritzat per un llenguatge místic, pròxim al panteisme, en reacció contra la pietat voluntarista. Arrenca de la *Guia Espiritual* de Miguel Molinos, que feia consistir la perfecció cristiana en l'amor de Déu i la inacció de l'ànima, abandonant tot poder propi. Seixanta-nou de les proposicions redactades per Molinos foren condemnades el 1688. Amb l'enrenou que el judici provocà a França, on el moviment havia arrelat profundament, Bossuet i l'arquebisbe de París condemnaren les obres de la destacada quietista Guyon du Chesnoy (pseudònim literari de Jeanne-Marie Bouvier de la Motte) així com la defensa de F. Fenelon en l'obra *Explication des maximes des Saints sur la vie interieure*. Innocenci XII ratificaria la condemna l'any 1699, que Fenelon acceptà (23).

Marcelino Menéndez y Pelayo a la *Historia de los Heterodoxos españoles* sintetitzà els principals continguts de l'anomenat moviment quietista, partint de l'estudi de la *Guia Espiritual* de Molinos: *Molinos empieza por definir la mística 'ciencia del sentimiento', que se adquiere por 'infusión del espíritu divino', no por la lectura de los libros ni por sabiduría humana. Dos caminos hay para llegar a Dios: uno, la meditación y el racionamiento; otro, la fe sencilla y la contemplación. El primero es para los que comienzan; el segundo para los ya adelantados, en quienes es preciso que el amor vuele, dejando el entendimiento atrás. Cuando el alma ha roto los lazos de la razón Dios obra en ella y la llena de luz y de sabiduría. En tal estado, basta una fe general y con-*

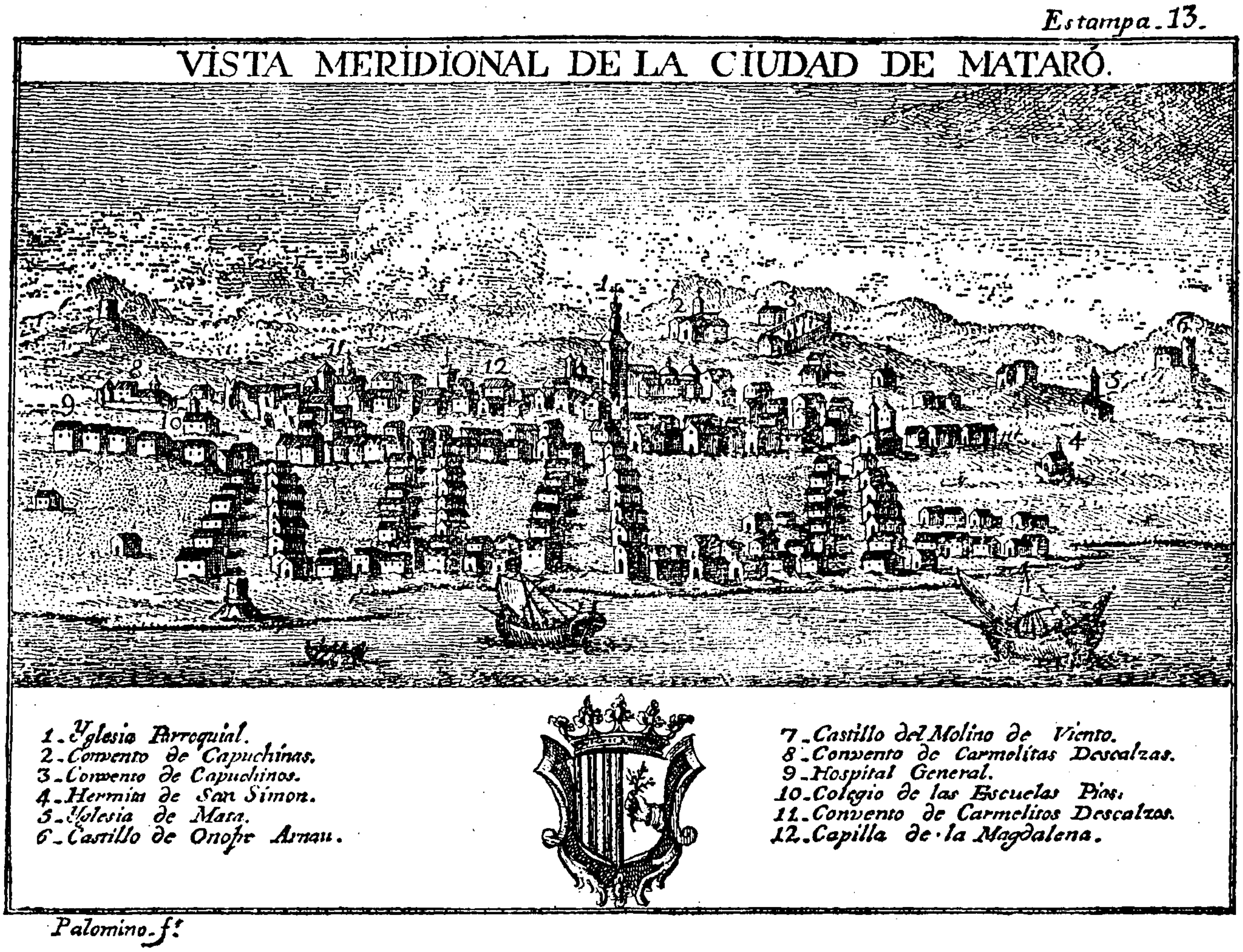

Facsímil de la panoràmica de Mataró, de l'obra *"Atlante Español o Descripción de todo el reyno de España"*, escrita per l'oficial del Correu General de la Cort d'Espanya, D. Bernardo Espinalt y Garcia. Gravat per Palomino, l'any 1783.

fusa, y aún negativa, que con serlo excede siempre a las ideas más claras y distintas que se forman de Dios mediante las criaturas (24).

Per a Menéndez y Pelayo, l'objecte la *Guia* és el de desenterrar la rebel.lió de la nostra voluntat i per aconduir-la a la pau i al recolliment interior. La contemplació, com a font d'il.luminació, d'abrandament, de suavitat i d'immersió de totes les facultats en Déu, es constitueix en l'eix fonamental de la doctrina quietista; la contemplació, alhora, s'ha de basar en l'aniquilació, principi absolutament condemnable des del punt de vista canònic: *La verdadera y perfecta aniquilación*, va escriure Molinos, *se funda en dos principios: el desprecio de nosotros mismos y la alta estimación de Dios. Esta aniquilación ha de alcanzar a toda la sustancia del alma, pensando como si no pensase, sintiendo como si no sintiese, etc., hasta renacer como el fénix de sus cenizas, transformada, espiritualizada, 'deificada'* (25). Segons el plantejament de Molinos, el no-res és el camí més breu per arribar al Màxim Bé, a la puresa de l'ànima, a la contemplació perfecta i a la pau interior:

Abismáos en la nada y Dios será vuestro todo (26).

Per a l'autor de la *Historia de los Heterodoxos Españoles*, la doctrina defensada per Molinos era paral.lela a la filosofia de l'aniquilació i de la mort, a la condemnació de l'activitat i de la ciència: el *nihilisme*, en suma. Malgrat la idealitat i l'espiritualitat que traspuen els enunciats de Miguel Molinos, per a Menéndez y Pelayo, aquests comporten el cessament i la mort de la consciència individual en creure que la felicitat es troba en el no-res (27).

Algunes coincidències poden avalar la versemblança de la suposició que el Dr. Pasqual Bellsolell fos jutjat per la seva vinculació al moviment quietista

fundat per Miguel Molinos i que, en aquest cas, molinista fos sinònim de seguidor de Molinos.

D'una banda, aquest corrent espiritual, com s'ha esmentat, va tenir una ràpida i profunda difusió per França els darrers anys del segle XVII. Si tenim en compte que l'emigració francesa a Mataró en aquest període és remarcable, pot ser lícit suposar que entre els nouvinguts s'hi trobessin partidaris de l'espiritualitat propugnada per Molinos que en establir-se a la vila de Mataró, exercissin l'apostolat quietista i, d'aquesta manera, popularitzessin el contingut del moviment.

D'altra banda, és simptomàtic constatar que Miguel Molinos, condemnat el 1685 a presó perpètua pel Tribunal de la Inquisició i a portar sempre l'hàbit de la penitència, a resar tots els dies el *Crec en un Déu*, una part del rosari i a combregar un mínim de quatre vegades l'any, fos declarat a la sentència *heretge dogmàtic*, com el Dr. Pasqual Bellsolell.

Fóra probable, també, pensar que el qualificatiu de *delirant* que es llegeix a la sentència del prevere mataroní, l'utilitzessin els inquisidors per destacar l'extremat contingut místic del moviment quietista, amb la qual cosa, *molinista i delirant* seria l'equivalent a definir el condemnat com a seguidor del misticisme doctrinal de Miguel Molinos.

Mentre no es localitzi (si existeix) i s'estudiï a fons el plec original del procés inquisitorial instruït contra el reverend mataroní Dr. Pasqual Bellsolell, el contingut doctrinal de la sentència pronunciada, si coincideixen amb els enunciats transcrits de les *Memòries de la Casa Bellsolell de la Torre*, l'hem de considerar com a hipòtesi vàlida de treball susceptible de ser verificada. Caldrà tenir present, però, la consideració de l'historiador de l'església Vicente de la Fuente, el qual, en estudiar a la seva obra el que anomena *disputas teológicas y errores*, va escriure que *el molinismo o quietismo, aúnque abortado por un españo, no tuvo su cuna en España. La Inquisición castigó a alguno que otro caso raro que se vió por aquí; pero esto más bien fue en el siglo siguiente* (28) referint-se al segle XVIII.

5.- EL RETORN DEL DR. BELLSOLELL. ÚLTIMES NOTÍCIES.

Amb la poca documentació que s'ha conservat relativa al Dr. Bellsolell no és possible, ara per ara, refer la biografia del prevere penitenciat mentre la sanció de desterrament va ser vigent. Sabem per les *Memòries* que per indicació del Tribunal del Sant Ofici, va haver de romandre un any en dures condicions a Figueres i que durant un període que pot ser superior als deu anys estipulats (29), Bellsolell fou un exiliat efectiu de la ciutat de Mataró.

El Dr. Pasqual Bellsolell, havent complert la penitència imposada, va pretendre retornar a Mataró amb la intenció d'ocupar, novament, el benefici i el vicariat que detentava abans del seu empresonament. Suposava, com de fet s'escaigué, que no seria ben rebut, i per això portava una lletra avalatòria signada pel Papa Benedicte XIV (30) i les recomanacions que durant una visita a Madrid, van fer-li un seguit de Bisbes.

Les sospites varen confirmar-se i, malgrat els avals que portava, la rebuda fou molt reticent. El rector de l'església de Santa Maria, el reverend Francesc Llauder, per mediació del seu procurador, li fou avinent la malfiança que, per a la parròquia i la feligresia, suposava el seu retorn. Li recorda que fou condemnat per uns *delictes y excessos, los quals foren enormes y gravissims, de forma que causaren los majors escandols y prejudicis en la ciutat de Mataró* (31) i que el retorn seria més perjudicial que beneficiós:

es molt contingent y segur que se havia de escandelizar los mes dels naturals de Mataró, y se avian de seguir allí notabilissims danys en las animas de aquells habitants: No sols per rao dels sobredits delictes y excessos y de sas malas y fatals reliquias; sino tambe per altres motius que honestatis causa se omiteixen (32).

L'al.legat del rector no especifica quins foren els *delictes y excessos* del Dr. Pasqual Bellsolell ni els motius que per *honestedad* prefereix no esmentar; arriba a negar que Bellsolell hagués estat resident de la parròquia en altre temps i que hi detentés cap benefici (33).

Malgrat la severitat de les acusacions i la forta reticència del màxim responsable de l'església parroquial, suposem que s'articulà una via d'acord amb el Dr. Bellsolell perquè al *Llibre de Resolucions de la Comunitat de Preveres* de l'any 1756, s'esmenta l'existència d'una concòrdia *que es feu entre dit (Pasqual Bellsolell) i nostra Iglesia* (34). El contingut exacte del pacte que s'establí entre l'església parroquial i el Dr. Bellsolell ens és desconegut, però per les cites i les referències indirectes que es fan ocasionalment a les diverses juntes generals de preveres de Santa Maria de Mataró, sabem que Pasqual Bellsolell no fou acceptat per la comunitat a la qual antigament pertanyia i que se li mantingué l'exili, ara circumscrit a la ciutat de Mataró i el seu terme, sota la tutela del

Il.lustració procedent d'un dels Llibres de Funerària del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró.
MASM: Llibres de Funerària, 27 (1755-1763) Octubre 1761.

rector de Santa Maria, l'única persona que podia aixecar-li la sanció si ho creia convenient. A canvi de no residir a l'església, se li garantí una pensió anual que li asseguraria la subsistència i l'exercici del seu ministeri (en un lloc no precisat) mitjançant la fórmula del pagament de les *tersses caigudes* (35).

El nou desterrament fou la causa de molts conflictes entre el Dr. Bellsolell i la parròquia de Santa Maria de Mataró. Es succeïren les mútues acusacions de contravenció del pacte i, molt sovint, s'ajornaren els pagaments acords fins a la pràctica de les pertinents verificacions. El rector Llauder, en un memorial, l'acusà d'entrar reiterades vegades a la ciutat sense el seu consentiment: *ha entrat y ha estat moltas y differents vegades dins lo districte, que tenia prohibit entrar, y dins la mateixa ciutat de Mataró, com se fara constar per ser ver public y notori... no sols no se ha cumplert lo termini expressat de desterro... pero ni tampoc ha observat la forma y substancia de desterro* (36).

En una ocasió, el 17 de juliol de 1756, el Dr. Bellsolell presentà a la Comunitat de Preveres el rebut *en que certificaba ayer dit las missas de obligacio y demanaba se li fos pagada la terssa ja caiguda*; la junta, havent tingut notícia que el prevere havia estat a Mataró, *y de tal vinguda lo affirman dos donas, ço es mare y filla* (37), li suspengué el pagament a l'espera de verificar si era certa l'acusació. No serà fins a final del mes d'octubre d'aquell any que la junta, *no sabent-se hage contravingut o faltat a lo que te promes* (38) acordi pagar el deute.

El dia 16 de desembre de l'any 1756, la Junta de la Comunitat de Preveres va resoldre accedir a la sol.licitud del Dr. Pasqual Bellsolell en què demanava *venir a la present Ciutat de Mataró per motiu de convaleixer y aver decretat lo Sr. Vicari General que informas lo Reverent Rector y Residents* (39).

Pasqual Bellsolell i Mallol moriria sis anys després, a l'edat de seixanta-set anys (40), poc després d'haver-li estat permès tornar, amb l'aquiescència de la jerarquia eclesiàstica de la seva parròquia, a la seva ciutat nadiua. La Comunitat de Preveres de Santa Maria va disposar la pública subhasta dels seus béns, una casa i un hort que havien estat propietat del difunt reverend Baltasar Altares (41).

Carles Marfà i Riera

NOTES.

1.- COSTA, Francesc. *Mataró al segle XVIII. Anys de Borbons, negocis, pirates i el Déu dels exèrcits.* Mataró (Patronat Municipal de Cultura, Col. Caps de Bou 9, Altafulla), 1988, p. 83.

2.- *Op. cit.*, p. 83.

3.- VENTURA, Jordi. *Els heretges catalans.* Barcelona (Selecta), 1976, p. 172.

4.- FORT I COGUL, Eufemià. *Catalunya i la Inquisició. Assaig d'un coneixement desapassionat de la institució.* Accèssit Premi "Francesc Carreras Candi", Fundació Salvador Vives i Casajoana. Barcelona (Aedos), 1973, p. 254.

5.- KAMEN, Henry. *La Inquisición española.* Madrid (Grijalbo), 1974, p. 263.

6.- *Catalunya i la inquisició*, p. 256.

7.- COSTA, *Op. cit.*, p. 84.

8.- MASM. ESG. 2. *Arxiu del Rector.* Plec 5. Lletra B (Beneficiats).

9.- MASM. ESG. 4. *Baptismes*, 9 (1694-1705), f. 16a.

10.-MASM. ESG. 4. *Matrimonis*, 4 (1694-1719), f. 1v.
Bellsoley ab Mallol. Vuy als vint y nou de Maig de Mil Sis Cents Noranta y quatra foren desposats en precencia del Dr. Pau Llorens prevere y rector de Mataró Pasqual Bellsoley jove mariner de la vila de Mataró Bisbat de Barcelona; e Maria Rosa Mallol donzella filla llegitima y natural de Diego Mallol Mariner de dita Vila de Mataró y de Maria Angela muller sua tots vivint de part altre de dita Vila de Mataró: Ab las solitas y degudas llicencias servant la forma del S.C.C. (Sacro Concilio Tridentino) foren presents per testimonis lo Dr. Isidoro Portell prevere y lo Reverent Joseph Puig prevere tots de Mataró.
Noteu la significativa absència dels pares del nuvi.

11.- MASM. ESG. 5. Arxiu del Rector, Plec 5. B. (Beneficiats) *Pretenció del Dr. Pasqual Bellsolell.*

12.- Vegeu la nota 33.

13.- MASM. ESG. 5. Arxiu del Rector. A partir d'ara serà citat *Papers.*

14.- *Circular del Archivo Histórico y Museo Fidel Fita*, 12. 12 de febrer de 1962.

15.- *Memòries*, p. 164 del manuscrit, p. 32 de la circular.

16.- *Id.* p. 32.

17.- *Papers*, p. 4. No és gaire explícit l'informe respecte al desterrament, limitant-se a assenyalar el rector que *dit Dr. Bellsolell ab dita suplica suposa y confesa que per lo St. Tribunal de la Inquisicio fou ab sentencia penitenciat ab la pena de un desterro ad certum tempus fora y a certa distancia de la Ciutat de Mataró.*

18.- *Memòries*, p. 32.

19.- El subratllat és nostre.

20.- Teòleg castellà. Jesuïta (1533) fou professor a Coimbra (1563-67) i a Évora (1568-83). Comentarista de Sant Tomàs d'Aquino, escriví *De iustitia et iure* (1592) a més de l'obra esmentada. G.E.C., 10. p. 168.

21.- Resum extret de l'article 'molinisme' de Josep Manuel UDINA i COBO. G.E.C., 10. p. 170.

22.- Eclesiàstic i teòleg aragonès. Establert a Roma (1663) i reputat director espiritual, publicà allí la *Guia.* G.E.C., 10. p. 171.

23.- Resum extret de l'article 'quietisme', de Joan BADA. G.E.C., 12. p. 248.

Jeanne-Marie Bouvier de la Motte fou una escriptora mística francesa. Dona d'una gran pietat, aviat assolí alts estadis místics. Vídua de Jacques Guyon du Chesnoy, de qui prengué el pseudònim, amb tres filles i una gran fortuna, es consagrà a la religió i propugnà el quietisme. Escriví *Moyen curt et trés facile pour l'oraison.* G.E.C., 8. p. 340.

24.- *Obras completas de Don Marcelino Menéndez y Pelayo.* Edició ordenada i dirigida pel Sr. Miquel Artigas. Tom V. Madrid (Librería General de Victoriano Suárez), p. 251.

25.- *Op. cit.*, p. 256.

26.- *Op. cit.*, p. 257.

27.- *Op. cit.*, p. 258 i ss. Cifra MENÉNDEZ Y PELAYO.
Vida del Doctor D. Miguel de Molinos Aragonés condenado en Roma por el Sacrosanto y tremendo Tribunal de la Inquisición. 'Umbras fugit veritas'. Triunfo de la verdad y de la Santidad de Nuestro Señor Papa Inocencio XI. Contra el dicho Miguel de Molinos sus errores y maldades. Roma. Biblioteca de l'Ambaixada Espanyola. *Manuscritos* E-II i T-II, núm. 193.
Sommario del processo et abjura del Molinos. p. 289 d'un manuscrit de la Biblioteca Canatense de Roma, titulat *Varii Successi Curiosi*, X-VII 16.

28.- *Historia eclesiástica de España.* Vol. V (106: *Disputas teológicas. Errores*). Madrid (Compañía de Impresores y Libreros del Reino), 1874, p. 479.

29.- El Dr. Pasqual Bellsolell va ser empresonat l'any 1742; fins al 1755, data en què creiem que redactà la petició de retorn, no es tenen notícies seves.

30.- Està inclosa en els tres darrers folis dels *Papers.*

31.- *Papers*, f. 18.

32.- *Id.*, f. 19.

33.- *Id.*, f. 10. Escrivia el rector, *la veritat del fet es que no te ni jamay ha tingut benefici algun en dita Iglesia.*

34.- MASM. ESG. 5. Arxiu de la Comunitat de Preveres, 19. *Llibre de Resolucions (1754-1781)*, f. 62. Juny? del 1756.

35.- MASM. ESG. 5. Arxiu de la Comunitat de Preveres, 2. Sobre *Documentació sentències i concòrdies.* Certificació notarial i transcripció d'un memorial tramès pel rector de Mataró al Bisbat de Barcelona arran d'una visita pastoral. 27 de febrer de 1758. f. 1v. Podem llegir-hi: *y la pencion annual que por via de concordia se prometio dar al Dr. Pasqual Bellsolell a fin que no residiese en la iglesia por haver sido penitenciado por el Santo Tribunal de la Inquisición.*

36.- *Papers*, f. 14.

37.- *Llibre de Resolucions (1754-1781)*, f. 66v-67a.

38.- *Id. id.*, f. 73. 30 d'octubre de 1756.39.-*Id. id.*, f. 79v.

40.- *Id. id.*, f. 110v. 9 de febrer de 1762. *se parla en dita junta que tenin.se avis que lo Rt. Dr. Pasqual Bellsoley prevere avia mort...*

41.- *Id. id.*, f. 117v. 8 de novembre de 1763.

Les llegendes de les bruixes de Burriac van ésser recollides per Francesc Carreras i Candi, en el llibre *Lo Castell de Burriach o de Sant Vicents*, publicat a Mataró l'any 1908 i divulgades també en el *Bloc Mataroní* editat l'any 1926.

Antonio Llamas i Mantero, a partir d'aquestes llegendes, examina el món de les bruixes i intenta comprendre tot allò que van ésser o varen representar.

LES LLEGENDES DE BRUIXES A BURRIAC:
Un intent vers la seva comprensió

INTRODUCCIÓ.

Aquest treball es recolza en l'estructura de les llegendes de les bruixes de Burriac, i en especial les titulades *Un viatge amb les bruixes*, *Les bruixes de Burriac* i *La pinta de la bruixa*, que reproduïm com a apèndix. Pretén un apropament real a tot allò que la bruixa i el seu entorn, en aquest cas rural, ha suposat, tant per a les mateixes bruixes, com per a l'opinió que n'ha tingut la gent. L'elecció de les llegendes s'ha fet principalment per a poder donar una visió dels elements *reals* que porten en si mateixes, realitat una mica especial si ens atenim a les transformacions que sofreix una llegenda al llarg del temps en funció de la seva difusió oral, i que fan molt difícil una datació cronòlogica. També per les seves característiques fonamentals, com la transmissió del sentit de la realitat que les envolta i la pròpia càrrega d'exemplificació i moralitat.

Els elements tècnics d'investigació són necessàriament interdisciplinaris, per a poder abastar els diversos angles que incideixen en el tema; la medicina, per veure la importància i la repercussió dels ungüents de les bruixes; l'antropologia per comprendre les tesis més profundes que influeixen en la caracterització dels personatges; la literatura, reflex d'una època determinada i la història com a element aglutinador i nucleal del treball.

Per tant, el treball intenta d'aportar alguns matisos que puguin il.luminar les zones de més foscor d'aquest quadre general que convenim d'anomenar *les bruixes*.

1.- VERS UNA COMPRENSIÓ TERMINOLÒGICA.

Com he dit abans, la forma de transmissió de la llegenda fa impossible la seva datació cronològica, tot i que sempre es pot fer una aproximació. Des del món clàssic fins a l'època moderna, i fins avui mateix, la terminologia no ha sofert cap canvi; els mateixos conceptes perduren i es repeteixen amb una cadència que serà vàlida per a totes les llegendes, des del món grec fins al segle XIX.

Per mitjà dels conceptes següents, volem donar una explicitació de les llegendes de les bruixes de Burriac.

1.1.- Sol-lluna i terra-cel.

Durant la nit la mort governa el món i, per tant, és contrària a la vida i a l'associació del mal. La nit és, per excel.lència, misteri. Durant el dia la bruixa resta tranquil.la, durant la nit el món és seu.

El sol és principi de la vida i la lluna es relacionà des de l'antiguitat amb tot allò que és femení; la lluna és la reina de la nit i el vigilant dels morts. La llum que reflecteix té unes característiques força especials, és indirecta, és freda, és morta. (1).

En la mitologia, la terra és la mare i el cel és el pare i, per oposició, a l'interior de la terra es troba l'infern i el cel és la residència de Déu, ésser superior.

Crema de bruixes al segle XVI, segons un gravat alemany.

Déu i cel són masculins i la terra és femenina, expressió de la fecunditat. La lluna, la nit, la terra s'associa a la dona... (2). I en relació a la bruixeria, a una determinada categoria de dones, les bruixes.

1.2.- Sàbat. Aquelarre i Metamorfosi.

La fantasia del Sàbat o *sinagoga*, com es va anomenar comunament, apareix amb tot detall, per primera vegada, als processos inquisitorials francesos.

Caro Baroja en diu el que segueix. *El Diable, o un seu dimoni subordinat, proveeix bruixots i bruixes dels mitjans necessaris per a assistir al Sàbat, sense importar si és o no és distant. Alguns rebran un petit cavall negre, altres una euga roja, o una bèstia fantàstica, o un gànguil; però la majoria només rebrà un bastó i un ungüent per engreixar-lo, i, equipats d'aquesta forma, faran un vol, com el vent, per la nit.* (3)

El bastó és, sens dubte, la famosa escombra, mitjà de transport, eficient, ràpid i efectiu, que donava una àmplia mobilitat a les bruixes per assistir al Sàbat. Alguns juristes i inquisidors, promotors de processos per a bruixeria, van explicar que era un pal de fusta, untat amb un ungüent donat pel Diable, que suposadament li conferia el seu poder, i que en un extrem tenia lligats uns cabells humans, a manera de perruca.

En el Sàbat, dimonis i bruixes celebren un banquet presidit pel mateix Diable, que pot aparèixer tant en forma de gat negre, com amb tots els seus atributs personals, coronat, vestit de negre, i lluint els seus ulls resplendents. Les bruixes s'agenollen davant d'ell, l'assabenten dels 'maleficia' realitzats des de l'anterior Sàbat, i aprova o condemna els seus actes segons els resultats obtinguts, a més de donar instruccions per a futurs 'maleficia'. Després es menja el cos d'un nen recentment assassinat, que sovint és fill d'una bruixa, i que també serveix per confeccionar les pòlvores màgiques que es requereixen per als diversos propòsits. Acte seguit bruixes i dimonis ballen, mentre el Diable toca el timbal o el sac de gemecs. Com a última cosa, cadascuna de les bruixes fornica amb el seu dimoni particular fins a la matinada. Després d'això el Sàbat es dissol i les bruixes retornen a les seves masies, cavalcant els seus vehicles màgics. (4)

És molt curiosa la denominació de Sàbat o de sinagoga aplicada a reunions de bruixes i bruixots. Però l'explicació és lògica. Els jueus eren considerats bruixots i seguidors del Diable i, en conseqüèn-

cia, el seu lloc de culte seria un lloc de maldat i corrupció. Sobre les descripcions dels Sàbats, cal convenir amb Carlo Ginzburg que són idees imposades *per la ideologia inquisitorial sobre un fons de creences camperoles prèvies* (5).

Aquelarre té el mateix significat que Sàbat.

Aquest terme és més utilitzat en el massís muntanyenc del Pirineu, no només a la nostra terra, sinó també a Navarra i el País Basc, i la seva connotació no és tan delimitatòria en la seva aplicació als jueus.

El mot procedeix del basc 'akerra', que és la junta de totes les bruixes, i 'larre' que vol dir prat del boc; per això, aquelarre, en el seu sentit més estricte, vol dir 'junta de bruixes en el prat del boc (6).

Els Sàbats i, o, els aquelarres, en el cas de la bruixeria rural, la que aborda aquest treball, es celebraven sempre fora dels nuclis habitats. I Burriac és, sense cap dubte, un lloc privilegiat per a aquesta mena de reunions. La muntanya domina els nuclis habitats propers, fet que afavoreix el llançament de conjurs contra pobles i camps de conreu, i també domina perfectament la mar, per la qual cosa, des d'ella, es podien provocar fàcilment tempestes, naufragis, i tota mena de calamitats. La llegenda d'*Un viatge amb les bruixes* n'és un bon exemple.

La metamorfosi de les bruixes és ja reflectida pels escriptors de l'antiguitat. És podien transformar a si mateixes i transformar altres persones. Es donen dos tipus genèrics, un és el *Lucius* o l'home-ase, i per especialització el licantrop, home-llop, i el segon és la *striga* o animal-ocell.

Petroni va donar a la seva obra el prototipus de l'incrèdul davant d'aquesta metamorfosi; entre els seus personatges diu *hi hagueren dones molt sapients que posen el món fora del seu ordre natural.* (7). Un altre autor una mica més crèdul, Apuleu, relatà en la seva obra fantàstiques metamorfosis de les bruixes. Ovidi segueix la mateixa trajectòria. Amb l'arribada del cristianisme, els crèduls seguiran la posició agustiniana, i els incrèduls també, amb la diferència de la intervenció del Dimoni.

1.3.- <u>El món de la bruixa: Personalitat, imatge i poder.</u>

En general, la imatge de la bruixa respon a uns paràmetres molt ben definits, tant a les llegendes de Burriac, com en les descripcions dels inquisidors i escriptors. En tenim un bon model a *La Celestina*. El retrat de la bruixa és força robotitzat. És una dona vella i lletja, frustrada, sense prestigi social, capaç d'aconseguir remeis i encanteris per als qui hi concorren (com els filtres i sortilegis per a obtenir l'enamorament d'una tercera persona), i que serveix de mitjancera del desig aliè.

La imatge que en donen avui psiquiatres i historiadors especialitzats és molt més propera a la realitat.

Com diu López Ibor es tracta de *personalitats histèriques, melangioses o depressives, sovint dèbils mentals.* (8). El psiquiatre Jordi Pujiula manifesta que *solen ésser dones grans, amb una sèrie de trets comuns, aïllament, caràcter poc sociable, i, en general, escassa integració al grup i desviament respecte a l'esterotípia i normes de la societat. Se'ls solen atribuir encanteris i malalties a persones i bèsties, com a maleficis més corrents.* (9).

L'historiador Caro Baroja diu al respecte que la bruixa *és més freqüent vella que jove, situada al marge de la societat, temuda i menyspreada, sembla ésser una dona nerviosa, subjecta de grans crisis, que té en el seu haver uns coneixements limitats de medicinaire, saludadora i emplastadora i que busca el seu consol en els paradissos artificials de la mandràgora i la belladona, fracassada de l'amor i amb complex d'impotència i de deshonra, i que, una vegada arribada a l'ancianitat, només desitja d'introduir altres dones caigudes dins del cercle viciós de valors trastocats de la seva vida, on el que és bo és dolent i el que és dolent és bo.* (10).

La demència senil que ens descriuen els especialistes i el sentiment de persecució donarien a la bruixa una aparença externa molt peculiar, coincidint amb les llegendes que les descriuen com a dones de cabell esvalotat.

Seguint amb el discurs de realitat i fantasia, la bruixa posseïa poders, *tenia la capacitat de transmetre el seu poder malèfic a un objecte, que prenia el poder de la bruixa quan aquesta es trobava propera a la seva mort o bé ja 'in articulo mortis'*. (11).

En la llegenda de *La pinta d'or* la transmissió no comporta un poder malèfic, sinó tot el contrari, benèfic; la mateixa llegenda ens diu que, una vegada transmesa la pinta, va desaparèixer, però no sempre es produïa aquesta circumstància.

Caro Baroja esmenta l'obra *De la Demonimanie des Sorciers* de Jean Bodin, publicada l'any 1580, en la qual figura una llista molt interessant dels delictes que la bruixeria comportava, els següents:

1. Renegar de Déu.
2. Maleir Déu i blasfemar.
3. Fer homenatge al Dimoni, adorar-lo i sacrificar en honor seu.
4. Ofrenar els fills.
5. Matar-los abans de rebre el baptisme.
6. Consagrar-los a Satanàs.
7. Fer propaganda de la secta.
8. Renegar en nom del Diable com a signe d'honor.
9. Cometre incest.
10. Matar els seus semblants, i els nens petits, per a fer-ne cocció.
11. Menjar carn humana i beure sang, desenterrant els morts.
12. Matar per mitjà de verí i sortilegis.
13. Matar bestiar.
14. Causar l'esterilitat en els camps i la fam dels pobles.
15. Tenir tracte carnal amb el Dimoni. (12)

Si ens atenim a les llegendes de Burriac, les nostres bruixes no arriben a tant, però crec important en aquest cas fer menció de la càrrega de moralitat de la llegenda i el seu contingut exemplificador. Però nosaltres hauríem d'afegir a la llista el poder de les bruixes del castell de provocar accidents en el mar, ja que la creença popular les en feia culpables.

A més és molt clar que si les bruixes haguessin pogut fer impunement totes les malifetes enumerades per Jean Bodin, haurien estat mestresses del món. Però, per què no havia succeït la concreció del seu poder? La resposta era molt senzilla; per a les persones que vivien més o menys directament la situació, existien uns mètodes per a alleujar el perill de les bruixes.

Durant l'actuació, o en presència de la bruixa, es conjura el perill si *es diu amb veu alta el nom de Jesús; això era suficient ... també per cloure altres situacions més horripilants* (13). Per alleujar els endemoniats *foren molt importants la sal, l'aigua, i el vi.* (14). Per a combatre els maleficis corporals *altres productes altament recomanables van ésser l'or, l'encens, la mirra, etc.* (15), clara al.lusió als regals dels Reis Mags al Nen Jesús al portal de Betlem.

Però, qui dóna el poder a la bruixa? La resposta és molt clara, el dimoni, personatge que té dues facetes importants en relació a la bruixa, com a dona i com a ésser dolent.

Al llarg dels temps i de la història, el Dimoni apareix amb diversitat de formes. En el culte demoníac adopta la imatge del mascle cabrit, sempre relacionat amb tot allò que és infecte i sexual. Aquesta imatge és inspirada en la mitologia antiga, en les formes de silvà, sàtir i faune, com es veu a les obres de Petroni, Ovidi i Apuleu (16). Amb el cristianisme intervé en les accions humanes per tal de desviar-les cap al mal. A l'edat mitjana és amo i senyor de la nit, plena de misteri. Les dones li demanen empar i protecció, i, a canvi, exigeix la submissió absoluta i el lliurament total.

Il.lustració de la llegenda *La pinta de la bruixa.* Xilografia d'Antoni Gelabert, del llibre *La Xarbotada,* de Jaume Clavell i Nogueras.

Enrique Insitor i Jacobo Sprenger en el seu *Malleus Maleficarum*, còdex consagrat al càstig i repressió dels delictes de bruixeria, també esmentat per Caro Baroja, van escriure que *per a conquerir les dones, el Dimoni es serveix de tres mitjans:*

1. Donant-les un tedi especial.
2. Temptant-les.
3. Corrompent-les. (17).

A partir d'aquí es pot establir una relació biunívoca entre les dones i el Dimoni, relació que en certs moments de la història i dins d'un clima social específic va portar dones a les fogueres, acusades pels inquisidors. Però, com era la invocació de la bruixa al Dimoni? La resposta, ens la dóna l'inquisidor dominic Nicolau Eimeric, quan diu que *si es demana al Dimoni coses que li són properes, com temptar una*

dona amb pensaments luxuriosos, i en l'operació se serveix del mode imperatiu, dient-li, et mano, t'exigeixo, l'heretgia no es troba delimitada; però, en canvi, si la invocació es fa al Dimoni dient jo et prego, et demano, etc., és cosa manifestament herètica perquè les paraules són d'oració, i impliquen adoració. (18).

Cosa força semblant fan les bruixes de Burriac, en la llegenda del *Viatge amb les Bruixes*, quan transporten la barca per l'aire, encara que, si bé és cert que no ho fan directament al Dimoni, cal suposar que la capacitat de fer-ho, ja és implícita.

El mateix Nicolau Eimeric estableix l'existència de dues menes de bruixeria:

1. La dels qui donen als dimonis un culte de latria sacrificant, agenollant-se, cantant oracions, encenent ciris, cremant encens, etc.

2. La dels qui es limiten a donar-los un culte de dulia o hiperdulia, barrejant el nom dels dimonis amb el dels sants en les lletanies i pregant que els mateixos dimonis siguin mitjancers a la vora de Déu. (19).

1.4.- La realitat dels ungüents.

La utilització de substàncies al.lucinògenes portava les bruixes a uns estats tipificats per la ciència mèdica. Les substàncies i les plantes més conegudes que usaven eren l'estramoni, la belladona i la mandràgora (20). També el tomàquet del diable, l'herba queixalera, els cascalls i el bolet verinós (amanita muscaria).

Aquests estupefaents, segons la medicina actual, són *dels més nocius per a l'organisme humà dins de l'espectre dels estupefaents de tipus vegetal, a part que donen una visió força ombrívola en ésser consumits.* (21).

Eren aplicats en forma d'ungüent a les zones més sensibles del cos humà, on la pell és més fina, per a obtenir una millor absorció. Així podien provocar als consumidors somnis fantàstics que, a vegades, podien portar als aquelarres i també, i en conseqüència, a la foguera inquisitorial.

1.5.- La música i la dansa.

La música i la dansa formen part important de la cerimònia de l'aquelarre. Els instruments musicals vindran condicionats en funció del temps i del lloc de procedència de les bruixes, i d'entre els *més usuals utilitzats destaquen el sac de gemecs o cornamusa, el flabiol, el violí, la lira, el llaüt i la dolçaina.* (22).

La dansa típica era *un grup en forma de rotllana; les bruixes miraven dintre de la rodona on es situava un eix central, format per un arbre o un foc, i els dimonis miraven cap a fora i tots agafats per la mà.* (23).

No és gens estrany que en la llegenda de *La pinta de la bruixa* s'anomeni sardana a aquesta forma ritual de dansa. Fins i tot hi podríem trobar un antecedent de la sardana moderna.

1.6.- Els dies més importants del calendari bruixeril.

El Sàbat es celebra la nit del divendres al dissabte, per influència cristiana, considerant que el divendres fou el dia de la crucifixió de Jesús.

També el motiu de fugir al cant del gall, pot trobar-se en les negacions de Sant Pere (24) davant dels soldats romans quan Crist fou detingut. *Altres dies importants eren la Pasqua, la nit de Reis, l'Assumpció, el Corpus Christi, Tots Sants, la Purificació, la Nativitat de la Mare de Déu i la nit de Sant Joan, que fou la festa més important per a l'adoració del Dimoni.* (25), com fan les bruixes de Burriac, que es reuneixen aquesta nit per fer el seu aquelarre.

2.- LA MÀGIA COM ALLIBERAMENT SOCIAL.

Henningsen defineix la bruixeria com un *conjunt de creences capaç d'aportar solucions a gran part dels problemes quotidians.* (26). Per això la màgia durant tots els temps ha tingut una forta incidència en la vida de les persones. Si fem un repàs de la situació concreta del Principat a l'Antic Règim, podrem observar *l'empobriment d'amplis sectors de la població que va provocar un agreujament de l'abisme que separava unes minories dirigents de la gran majoria de la població, sobretot en els àmbits rurals, cosa que va provocar un procés de rigidització creixent dels ressorts ideològics d'integració de les classes populars a la societat de l'Antic Règim.* (27).

Per tant, l'operativitat de la màgia i de les bruixes és múltiple, ja que sobre d'aquest col.lectiu de gent es va abocar l'agressivitat individual que la societat reprimeix per altres canals. Dins d'aquesta línia, que considera la bruixeria en la seva funció regu-

ladora, tenim autors com Malinowski, Evans-Pitchard i Lison Tolosana.

Le Roi Ladurie es decanta més per la línia de la protesta psicològica davant de la pressió individual i social.

Marsall D. Sahlins respecte a la religió, diu *que els pecadors es cremin en el foc de l'infern no és una perspectiva gens agradable per als qui alberguen impulsos perversos; l'angoixa d'aquest pensament pot ésser suficient per a reprimir-los i, al mateix temps, es realitza l'obra social. Després de tot, s'ensenya a estimar Déu; però també a témer-lo.* (28).

Però el tractament de la màgia i de la bruixeria en el seu àmbit social no és pas cosa dels autors moderns; la preocupació pel tema ve de lluny i fins i tot ha fet escriure grans filòsofs i pensadors.

Montesquieu diu *Màxima important: Cal ésser molt circumspecte en la persecució de la Màgia i l'Heretgia. L'acusació per aquests dos crims pot xocar de forma molt extrema amb la llibertat i ésser font d'infinitat de tiranies, si el legislador no sap limitar-la (...) I un ciutadà sempre és en perill, perquè la millor conducta del món, la moral més pura, la pràctica de tots els deures, no són garanties enfront de les sospites d'aquests crims.* (29).

I Voltaire escriu *només l'acció de la filosofia ha curat els homes d'aquesta abominable quimera, i ha ensenyat els jutges que no s'ha de cremar els imbècils.* (30).

A partir d'aquí ens podem plantejar la pregunta, de si és bona o dolenta la màgia. Norman Cohn diu al respecte que *des del món clàssic grec i romà, la bona màgia es feia per a prevenir la pluja, per a fer créixer les collites, per a la bona salut de les persones i animals i per a prevenir les catàstrofes, mentre que la màgia dolenta es feia contràriament, per a la mort, la malaltia, etc.* (31).

Aquest tipus de màgia fou condemnada des d'aquell temps tant pel poder polític com per l'opinió pública. En aquest tema, l'opinió de la gent és força important, ja que potser és més important el que es diu d'una persona que tot allò que aquesta persona fa en relació al que es diu d'ella. Per exemple, en la llegenda de *La Pinta d'or*, la dona protagonista tenia molt bona premsa entre els seus veïns i el fet d'anomenar-la *bona dona*, ens dóna la pista per creure que no era una bruixa com les que hem descrit fins ara, sinó una medicinaire amb força èxit. Evidentment no va ésser perseguida, ni condemnada.

És evident que tenim en convivència dos tipus de màgia, la bona i la dolenta, però quan es dóna la inflexió per atacar-la, vingui d'on vingui, no es fa cap tipus de distinció. Com diu Caro Baroja, *amb l'arribada del cristianisme començà una polarització del bé i del mal, Déu i el dimoni. Si Déu comptava amb els àngels i els sants per a procurar el bé a la humanitat, el mal també tenia els seus agents...* (32).

Amb el cristianisme tot tipus de màgia és condemnada, tota la màgia té relació amb el mal i el Dimoni.

3.- CONCLUSIONS.

Arribats a aquest punt, ens hem de plantejar si van existir, o no, les bruixes de Burriac. La pregunta és complexa, ja que implica dues respostes. Sí, en tant que foren unes persones, les bruixes, que elles mateixes van creure que posseïen poders especials donats pel Dimoni, que prengueren unes actituds diferents i uns comportaments específics, la celebració dels aquelarres, la destrucció de collites, de persones, d'animals, etc. No, quan tot allò de què eren acusades fou una falsedat, ja sigui per l'excessiu zel dels seus perseguidors, ja per l'actuació que sobre la seva ment passiva van produir les drogues consumides, i perquè els seus actes van sortir de la imaginació. Els seus perseguidors es van creure en perill i per això van reaccionar violentament.

Els inquisidors, els juristes, els reis, van utilitzar les bruixes com un element al servei dels seus interessos i, per extensió, el camperolat va abocar els seus conflictes amb els seus veïns, rivalitats, odis, enveges en acusacions de bruixeria, tot inserit dins d'un llarg període de temps històric on la superstició regnava, on la comprensió de la realitat i dels seus mecanismes era en mans d'una minoria il.lustrada, situada per damunt d'àmplies capes d'incultura.

Antonio Llamas i Mantero

NOTES.

1.- CARO BAROJA, Julio. *Las brujas y su mundo.* Alianza Editorial. Madrid 1986, pàg. 20.

2.- CARO BAROJA, Julio. *Opus Cit.* Pàg. 32.

3.- COHN, Norman. *Los demonios familiares de Europa.* Alianza Editorial. Madrid, 1980, pàg. 288.

4.- COHN, Norman. *Opus. cit.*, pàg. 288.

5.- GINZBURG, Carlo. *El queso y los gusanos.* Muchnik Editores. Barcelona, 1981, pàg. 65.

6.- CARO BAROJA. *Opus. cit.*, pàgs. 192-193.

7.- PETRONIO. *El Satiricón.* Promoción y Ediciones. Madrid, 1984, pàg. 35.

8.- LÓPEZ IBOR, J.J. *¿Cómo se fabrica una bruja?* Dopesa. Barcelona, 1976, pàg. 80.

9.- PUJIULA, Jordi. *Bruixes, dimonis i follets de la Garrotxa.* Papers de l'arxiu casulà núm. 3. Olot, 1983, pàg. 73.

10.- CARO BAROJA, *Opus. cit.*, pàg. 314.

11.- CARO BAROJA, *Opus. cit.*, pàg. 175.

12.- CARO BAROJA, *Opus. cit.*, pàg. 153.

13.- CARO BAROJA, *Opus. cit.*, pàg. 225.

14.- CARO BAROJA, *Opus. cit.*, pàg. 225.

15.- CARO BAROJA, *Opus. cit.*, pàg. 225.

16. -PETRONIO, *Opus. cit.*
OVIDIO. *Las metamorfosis.* Promoción y Ediciones. Madrid, 1985.
APULEYO, Lucio. *El asno de oro.* Promoción y Ediciones. Madrid, 1984.

17.- INSITOR, Enrique; SPRENGER, Jacobo. *Malleus Maleficarum*, l'obra de Caro Baroja, pàg. 130.

18.- EIMERIC, Nicolau; PEÑA, Francisco. *El manual de los Inquisidores.* Muchnik Editores. Barcelona, 1983, pàg. 80 a 85.

19.- EIMERIC, Nicolau; PEÑA, Francisco. *Opus cit.*, pàg. 80 a 85.

20.- GRAN ENCICLOPEDIA ILUSTRADA. Danae. Barcelona, 1981. Vols. 7-3-12.

21.- PUJIULA, Jordi. *Opus cit.*, pàg. 46.

22.- CARO BAROJA. *Opus cit.*, pàg. 315.

23.- CARO BAROJA. *Opus cit.*, pàg. 209.

24.- DONOVAN, Frank. *En pos del milenio.* Alianza Editorial. Madrid, 1980, pàg. 231, i CARO BAROJA. *Opus cit.*, pàg. 224.

25.- DONOVAN, Frank. *Opus cit.*, pàg. 231 i CARO BAROJA. *Opus cit.*, pàg. 224.

26.- HENNINGSEN, Gustav. *Historia de la brujería.* Alianza Editorial. Madrid, 1983, pàg. 49.

27.- NADAL i FARRERAS, Joaquim. *Dos segles d'obscuritat: XVI-XVII.* Dopesa. Barcelona, 1979. pàg. 97.

28. -SAHLINS, M.D. *Las sociedades tribales.* Labor. Barcelona, 1972. pàg. 153-154.

29.- MONTESQUIEU. *De l'esperit de les lleis.* Edicions 62. Barcelona, 198. Vol. I. Pàg. 236.

30. -VOLTAIRE. *Cartas filosóficas.* Editora Nacional. Madrid, 1976. Pàg. 3.

31.- COHN, Normal. *Opus cit.*, pàg. 220.

32.- CARO BAROJA. *Opus cit.*, pàgs. 45-47.

APÈNDIX (1)

A propósit de tradicións y de bruxes.

La credulitat de la gent senzilla y poch maliciosa, es explotada en los pobles y en les ciutats, per los qui volen divertirse ab ella ó traeuren profit. D'aquí tantes invencions y fingiments, que, la pobre gent creu com articles de fé y tramet á llurs succesors y convehíns.

També la bona fé inconscient, ocasiona molt sovint la formació de narracions maravelloses, al confondre una cosa ab altre y modificar d'una manera fonamental ço que li han comptat ecsagerada ó falsament.

Per ço tenen, casi sempre, tant poca consistencia y estima, aquestes narracions extraordinaries, pomposament nomenades tradicions y quin arreplech s'ha cuydat de donarli lo no menys enlluhernador calificatiu de *folklore*. Rara vegada hi ha trovat en elles, l'historiayre, ço que s'ha pretés hi contenien: influencies de raçes allunyades milers d'anys de la nostra; fets perduts per los escrits; trevalls obrats sobrenaturalment, etc. etc.

Lo *folklorisme* deu aceptarse senzillament, com una mera branca d'amena y popular literatura. May se'l ha de lligar ab l'avenç científich de la historia. Es d'una suprema dificultat, en la tradició oral, distingir si devalla de nostres contemporanis, ó compta un, dos, tres, ó més segles d'antiguitat.

La práctica nos ensenya be prou, quant han desvariejat, en qüestions de folklorem literats de valúa, davant de texts de comprobació fácil. Retreurem com á exempli, la prou coneguda campanya que portá a terme, en 1899, la nomenada *Associació folklorica de Barcelona*. En lo mes de Setembre, se pretengué cambiar la lletra del cant popular *Los segadors*, posantnhi altre mes atinada. Literats catalans dexaren sentir llurs autorisades veus, contraries totes elles al intent. Es bó de llegir les errades opinions que sustenten y á les que posá fí Mossen Jaume Collell esplicant la historia de la actual lletra dels segadors, á la que aquells suposaven tanta antiguitat. Mossen Collell demostrá esser un conjunt de fragments antichs y moderns arreglats en nostres temps y per tant desprovists de tot caracter tradicional.

Per mostrar la manera com s'han format tradicions, retraurém dos fets contemporanis, que havém recullit directament, quasi bé dels interessats.

Estant d'excursió per les Guilleries, en l'Agost de 1889, una tempestat nos obligá á recondirnos en l'hostal de la Arola, al peu del Matagalls. Hu dels homes del hostal, referint episodis de la guerra civil carlista del 1874, recitá una important acció ocorreguda allí mateix y que ell pogué veure dés del començament al final.

Y á dit propósit, esplicava en tó convençut que, un soldat carlista caygué malferit a les vores del Hostal. Un company de la partida, que hi corregué a ses veus d'assistencia, vehentse impossibilitat de portarsel, se tragué cert líquit corrosiu, que ja duya per semblants oportunitats, y lo gitá damunt del pobre ferit. No tardáren a ferse sentir les conseqüencies, desaparexent, evaporat, son cors, á la poca estona. Lo qual, l'home de la Arola, assegurava feyen los carlistes, per evitar fossen comptades les baxes experimentades en lo camp de batalla.

Axís, á volta d'un parell de generacions, s'arrela y transforma, una tradició sobre l'usatge d'aquestes imaginaries substancies, per desaparició dels morts en nostres guerres civils.

Si en aquest cás la exageració pot esser filla d'una ofuscació barrejada ab gran quantitat d'ignorancia, en lo que ara explicarém, está originada per la malicia, que s'aprofita de la estulticia d'un pobre pagés.

Als temps en que regía la parroquia de Sant Juliá d'Argentona Mossen Ramón Valls, é hi actuava de metge D. Joseph Vintró, hu y altre se trováren un jorn, en lo más Cruanyes per rahó de llur ministeri. Una llarga malaltia, propia dels anys, detenía al llit al jayo de la casa, á qui de mot se nomenava *Polsaguera*. Conversaren del temps y de la excelencia d'una campana que hi ha en la iglesia d'Argentona, especialment famosa per allunyar les pedregades. A quin propósit, lo bon vellet comptá ab la major bona fé del mon.

-Poch que ho saben vostés fins á quin punt nostra campana Juliana desbarata als malvats qui'ns enmenen la pedra. A mí m'ho explicá en confiança En X... qui durant catorze anys feu de bruxot. Quan ell y los demés dampnats s'en venien, ab les boyres, cap al nostre terme, bon punt traspasaven la serra de Parpers, que lo brandar de la Juliana los amorrava a tots de nases al Mogent. Prou intentaven novament atravessar la serralada: pró com la campana no parés de tocar, tot era inútil: vulgas no vulgas, los bruxots tombaven sempre per terra, no tenint altre remey que cambiar de direcció.

Tant convençut estava En Polsaguera de lo que li comptá l'ex-bruxot, que ni lo Rector, ni lo Metge, á despit de la autoritat moral que ecsercían sobre d'ell, lo convenceren del contrari. Averiguada la font d'aquesta invenció, se sapigué, que, aquell X... era una plaga del poble, qui, ab tantes mentides procurava guanyarse la benvolença del pagés, perque li facilitás algun diner o guany.

Axó vol dir, que, per molt que s'hagi avençat en esta vía, la vella creença de bruxes i bruxots, no acava may de borrarse del tot.

A Catalunya, lo temps per excelencia de les bruxes, foren los segles XVI y XVII, segons ho demostren los procehiments judicials y los condempnes pronunciades. En los anys 1618 al 1620, les autoritats generals y especials de Catalunya, dictaren mides per tot arreu, a fi d'acabar ab aytal calamitat, que originava no pochs delictes y contratemps.

La prosecució d'aquestes diligencies procesals en 1619, amanaven de la autoritat sobirana á Catalunya, segons deyen los Concellers de Barcelona als batlles dels llochs de Montcada, Montbuy y Flix, quals llochs eren baronía de la Ciutat. Ab estes paraules començava la lletra de 12 d'Octubre de 1619, adreçada a aquelles autoritats locals: *Amat y fahel nostre: entenem que lo senyor virrey ha manat alçar sometent general per tota Catalunya per trenta dies a affecte de espellir la mala gent y posar la terra en bona quietut y repos y la administració de la justicia en bon estat.*

Per mes que aqui lo nom de *mala gent* tinga un significat molt ample, les actuacions á que's doná lloch, demostren que

anaven molt especialment endreçades, als qui's dedicaven á les males arts de la bruxería.

A Sant Juliá d'Argentona, també hi pervindríen aquestes matexes ordres, á les derreries del 1619, segons se veu per una sola nova que'n tenim.

Aplegat lo Consell de la vila d'Argentona, lo 8 de Decembre de 1619, s'aprová per unanimitat la proposta del Jurat en cap, axís consignada en les actes:

Com en dies passats se digué de paraula entre nosaltres que se anás allí ahont dit y avien bruxes, pera veurer si en la present parrochia ni hage alguna ó algunes; jo seie de parer, que, á gastos de la present universitat se perseguescan los tals ó tales.

De manera que á Argentona hi havia un lloch hont se deya existien bruxes, á les quals s'anava á atacar y perseguir en ses coves ó alberchs. Greu nos sab desconexer lo resultat d'aytat perseguiment, que havém de creure seria, escapar; les bruxes, de mans dels jurats, per los ayres, cavalcant en canyes d'escombres maravelloses.

Per mes que, já havíen trovada la manera de posar fi á totes les males arts sues. Axó's veu per les nombroses execucions de bruxes, pochs anys avants, ocorregudes al Urgell y Sagarra, á Artés, Sallent y altres llochs de les baroníes del bisbe de Vich.

Ja no era cap secret lo poder reconexer als qui eren bruxots y bruxes, per certa senyal que lo dimoni los hi marcava en la espatlla. En l'any 1618, en la vila de Sant Feliu, esplica Menéndez y Pelayo, que, per reconexer á tres dones sospitoses, se'ls rentá les espatlles ab aygua beneyta y los hi fou trovada la dita senyal del dimoni.

Aquests regonexements de gent sospitosa, doná nomenada á alguns particulars que s'hi dedicaven ab especial habilitat, los quals eren enviats á buscar per los municipis al emprendre aquesta tasca espurgadora de la gent dolenta. Tot axó apareix de la curiosa resolució presa per lo concell d'Ayguialada en 24 d'Octubre de 1618:

E mes sobre la preposició feta per los dits Mag. Srs. Consellers, que, en la ciutat de Manresa y villes de Sant Pedor y altres viles han enviat a sercar un home, que, segons se diu, coneix les bruxes: y mane la justicia castigar aquelles y netejar la terra de semblants persones, les quals causen en ella notables danys y cometen atroços delictes contra la lley de Deu nostre Senyor == Ha determinat lo dit honorable concell ques envie a sercar lo dit home perque les bruxes ques trobaran, puguen esser castigades y reste netejada la present vila de aquelles.

Lo zel del Consellers d'Ayguialada contra les bruxes se segueix manifestant el començar l'any 1619, en que fou presa una tal Margarida Serra, que venia de Moyá. Consta á son propósit, en la acta del consell de 25 de Janer de 1619, *que li sien altra vegada rentades les spalles ab aygua beneyta y ques vege si se li conexerá lo senyal ques diu tenen les bruxes: y si després de rentada no se li conexerá, atesa que jals estada rentada una volta y no se li es conegut, que sie relaxada de la presó y treta de la vila, ates que en ella es entrada sens licencia dels Consellers ni consells.*

La prova no doná resultat y la desventurada Margarida pogué sortir en bé del incident, llavors que tantes altres tingueren mort hominosa.

Com á breu mostra de lo que eren aquests processaments criminals, continuarém les presents notes tretes del arxiu municipal de Cervera. Era l'any 1616: lo Senyor de Montclar tenía presa en la sua carcer, a una tal Madalena Cuberes, a la que se li formava procés per bruxa y metzinera. Lográ escapar de la presó y fugitiva se'n vingué a Cervera, ahont la apresonaren los Paers. Lo qual sapigut per lo Senyor de Montclar, la reclamá en merits del procés incoat: pró los Paers y Consell determinaren *que se scrigue al Senyor de Montclar que done les enquestes te contra de ella rebudes y que sie castigada assi, conforme sos merits* (12 de Decembre de 1616).

Fins al 3 de Juliol de 1617 no's sentenciá la malaventurada dona ab estes paraules: *en los carcers reals y comuns de la present vila, stá detinguda la persona de na Magdalena Cuberes alias Salvadora, muller de Salvador Cuberes del lloch de Montclar, enculpada de bruxa metzinera y de haber tingut tractes impudichs ab lo dimoni y de haver fet danys en fruyts y mortes criatures y altres coses males per ella fetes y perpetrades, a la qual se ha fulminada enquesta, la qual llegirá lo scrivà de la cort de ballia de dita vila y lo mag. mos Francesch Pastor doctor en drets, assessor seu ordinari informá a V^a. M^a.,* etc. *E lodit mag.ch consell hoyda dita enquesta y informatió per dit mag. assessor feta, ha sententiat y declarat que dita Na Magdalena Cuberes sie pengada per lo coll a guisa que muyre y que primer sie torturada in capite sosiarum.*

Una altra sentencia fou pronunciada á Cervera pochs dies després (31 d'Agost de 1617) contra Magdalena Vilaplana *enculpada de bruxa y metzinera*, qui fou *relaxada de les presons.*

Encara lo 19 d'Octubre de 1620, se sentencià un altre procés á Cervera, incoat á *Catarina Guerau muller de Joan Guerau pages habitant en dita vila, delada y inculpada de haver mort á Vicent Fabregat fill de Francesch Fabregat, de edat de quatre mesos poch mes o manco y de haver mort un matxo y mula de Sebastiá Alcover pages de dita vila y de altres delictes y de esser gran bruxa y metzinera,* etc. *E lo dit mag. consell, hoyda dita enquesta y informatió per dit mag. assesor feta, ha sentenciat y declarat, que, dita Catarina Guerau sie treta de les dites presons á manlleula de cent lliures moneda barchinonesa a resquesta de dies.*

Donchs per aquest mateix istil, foren de tal manera perseguides les bruxes i bruxots, per tot Catalunya al començar lo segle XVII, que, be's pot dir que de llavors ençá, se'n ha perdut la mena. Empró son recort viu per tot arreu.

Quants de pobles podríem açí recitar, ahont, no já se designen certs llochs com habitats en hores determinades, per semblants sers imaginaris, sino que en ells s'assenyala á alguna vehina delmateix, com entregantse a les males arts. Ab la particularitat general, de que, actualment, una bruxa no es may cap dona rica, jove ó guapa, sino que, les bruxes son sempre dones velles, miserables y pobles, les quals solen acabar la sua existencia, acorralades en miserables alberchs y abandonades per la vindicta pública.

Santa llum cristiana, que tardes á iluminar totes les inteligencies !

La pinta de la bruxa.

En quasi tots los pobles, subsisteix la veu popular que assenyala en determinats llochs ferestechs, la existencia de bruxes y altres sers fantástichs.

Burriach y Montcabrer foren indicats en aytal sentit per la gent d'aquesta part del Maresma. Lo *cau de les bones dones ó cova de les encantades*, situada en lo tallat que dona al mar, en l'aspre Montcabrer y la impracticable roca de Burriach, serví á maravella, á les bruxes, per comunicar ab lo mal esperit, immolar víctimes á llur voracitat, practicarhi dimoníachs rituals, y exirne á escamparse arreu, cavalcant en la tradicional escombra mágica.

Quantes vegades lo resó de la disbauxa faria senyar y apretar lo pas, al viandant temerós de lo que li'n pogués pervenir.

Lo penyal que mira á Llevant, del recinte sobirá del Castell, te, á un terç de sa altura, cert forat, d'alguna fondaria, que avuy servei de llodriguera als conills. Per allí les bruxes s'enfonsaven al cor de la terra, axint, si volíen, al *cau de les bones dones.*

Esdevingué famosa, entre les temudes habitantes del Burriac, una bruxa, més vella que les altres, quins desgrenyats cabells no duya cayguts a la espatlla, sino trenats en forma de monyot, que aguantava ab pinta d'or. Tant esplendorosa coqueteria, poch usitada entre elles, se la feya conceptuar la mes poderosa.

No era *mala bruxa*, sino *bona dona*, segons afirmaven los d'Argentona, que la creyen especial protectora del terme. Hi havía qui relacionava aytal predilecció, ab l'agradós recort de certs amors, ocorreguts Deu sab quants anys enllà.

Il.lustració de la llegenda *L'enginy de la castlana.* Xilografia d'Antoni Gelabert, del llibre *La Xarbotada*, de Jaume Clavell i Nogueras.

Prou sovint les bruxes surtíen al bosch en busca de remats de cabres. Com se desconhortaven los pageses, al trovarlos esquilats per mans misterioses! Ja sabien que les malehides dones los hi aparellaven una pedregada! Aquells pels llençats en les boyres negres, se convertían en la pedra que 'ls hi feya perdre la anyada del vi.

Diuhen si fou á inducció de la bruxa de la pinta d'or, que los argentonins conegueren certs procehiments, per salvar llurs cullites d'aytal flagell. Les branques de llorer, olivera y ars, benehides lo 29 d'Abril, diada de Sant Pere Martir, son posades en creu, dalt de canyetes, en los llochs més alterosos de les vinyes que desitjen presevar de la pedregada, extenent al seu damunt la benedicció rebuda. Los qui tenen armes de foch, se fan benehir bales, en la diada del Dijous Sant, per enjegarles á les menaçants boyres negres y ab lo contacte de la benedicció, allunyar los mals esperits.

Y de passada contarém un fet, que guarda estreta relació ab lo lloch de que trac'tem y ab les malévoles tempestats. Quan aquestes s'acosten, en quasi totes les parroquies del Maresma, los rectors passaven al campanar o comunidor, acompanyats del escolá, portantli la caldereta ab aygua beneyta y l'espergis. Llavors, per anatematisar lo mal temps, llençaven aygua beneyta vers l'indret d'ahont vením, puix era fama que axís reculava.

Pujant, per dit motiu, lo Rector y escolá de Sant Iscle de Dos Rius, a la torre de les campanes, aquest se descuydá la caldereta al terrat. Axó vist per les bruxes, brunzentes, s'hi llençaren damunt, emportántsela per los ayres y gintantla ben lluny d'allí. Lo cert es que, després, fou trovada en la ribera del Mogent. Los vehíns de Dos Rius, que ho explicaven, solten mostrar los bonys fets en la caldereta, al esser llençada dels nubols y rebotida per terra.

Tornant á la bruxa de la pinta d'or, devém consignar que sa bona voluntat als vehins d'Argentona, era tanta, que procurava aconhortarlos si los venys conciросos per l'axut.

Quan ja havía trovat manera de portarlos pluxa, aconduhía les primeres boyres salvadores, entorn de son alberch, al cim del Castell. Per tal, que se'n formá un vulgar dient: *boyra á Burriach-pluja aviat.*

En aquells llunyans anys de bruxes, una família desgraciada y pobre, en altre temps molt nombrosa, s'acabava d'extingir á Argentona, quedantne un vellet de setanta anys, ab més salut que desventures prou apurat per mantenir á dos nets petitets. Per mes que tothom lo judicava home de be, era tradicional mirarlo ab mals ulls, mormorantse que hi havía tingut diferents bruxes en aquella familia. Quan les mares volíen esporuguir á la maynada, los menaçaven ab donarlos al *bruxot vellot.* Lo bon home sufría resignadament improperis y cançons mortificants dels baylets, trovantse aparellat a tornarlos be per mal. Y com esdevinguéren famoses les sues guaricions, no es sabía que may ha ués rebutjat assistir á cap dels seus difamadors.

Era la vigilia de Sant Joan de Juny, quan l'hereu de Can Genís de la Serra, tenint la mare malalta, l'aná a cercar. Hi acudí En Vellot (puix axís se'l conexía) y trovant que á la jaya, eren, les poques dents que li restaven, causa de son sufrir, li prescrigué hu dels seus usuals remeys. Encomenáli prengués sis cargols bovés, tancantlos en un tupinet y soterrantlos en lloch que ningú ho sapigués. Lo bon resultat de tant senzill procehiment, feu generalisarlo per lo mal de caxal y avuy no es estrany trovar qui encara lo practica.

Al retornar, Vellot, de can Genís, acabava d'enfosquir Poch conexedor del camí, s'enredá per les brolles de Gironella, fins que, donant voltes y voltes, la fatiga l'abatí, en arrivant á la collada del *Mal-pás.*

Soná mitja nit en lo rellotje del campanar de Sant Juliá. Quin especial encant lo de ses batallades! En un moment, les falguerès del entorn s'espolsaren y florint granaren.. Estavem en la famosíssima nit de Sant Joan.

Per les boyrades ressonaven estranys burgits, semblants als de millers d'axáms d'abelles que s'acostessin impulsades per forta ventada. L'afadigat Vellot obrí los ulls á la mes estranya de les visions. Despreses de negra nubolada, tombaren á son entorn una munió de sers raquítics, desgrenyats, de pell negrosa, cares arrugades y ulls fosforescents. Donantse les mans, l'envoltaven ballant vertiginosa sardana. Tant moguda, acompasada y regular, era la sardana, que, á despit de les desigualtats del terme, tots semblaven mantenirse en lo mateix plá, passant damunt les espantoses barrancades, com si trepitxesen en ferm. Allo fou cridoría. Xiulets, udols, riatlles y brams, confonentse en un sol y aterrador soroll, tenien á nostre home sens gosar parpellar.

Soptadament desaparegué la fantástica comitiva de consemblant manera com hi havia sobrevingut, perdentse en les boyres. Vellot se sentí tocar suaument del braç. A son costat tenía la bruxa de la pinta d'or, qui ab veu tremolosa y apacible mirada li digué:

-Tants anys com grans d'arena hi ha á baix a la Riera, he esperat aquest instant, pera cumplir una prometensa que sols en est día y hora podía tenir virtut.

Y treyentse dels cabells la pinta que tant la distingía y allargantía al exanimat Vellot, afegí:

-Té, pren sens cap recel esta penyora que de molts anys may s'ha separat de mi. Ella fou rebuda d'hu de tos passats en jorns d'eterna recordança. Retornada a vosaltres en lo lloch, día y hora en que jo la rebi, vos donará poder tal, que, mentre no la perdáu, may podreu empobrir.

Vellot sentí en ses mans lo fret contacte d'altre mà gelada que hi depositava la estranya senyora. Los ulls se li aclucaren, l'abatiment lo torná a vencer y per segona vegada perdé lo món de vista.

Al apuntar la aubada, Vellot despertá enlo llit de son alberch. Mirá al entorn per ferse cabal de lo que veya, y al persuadirsen, convingué ab sí mateix haver sigut víctima d'insomni.

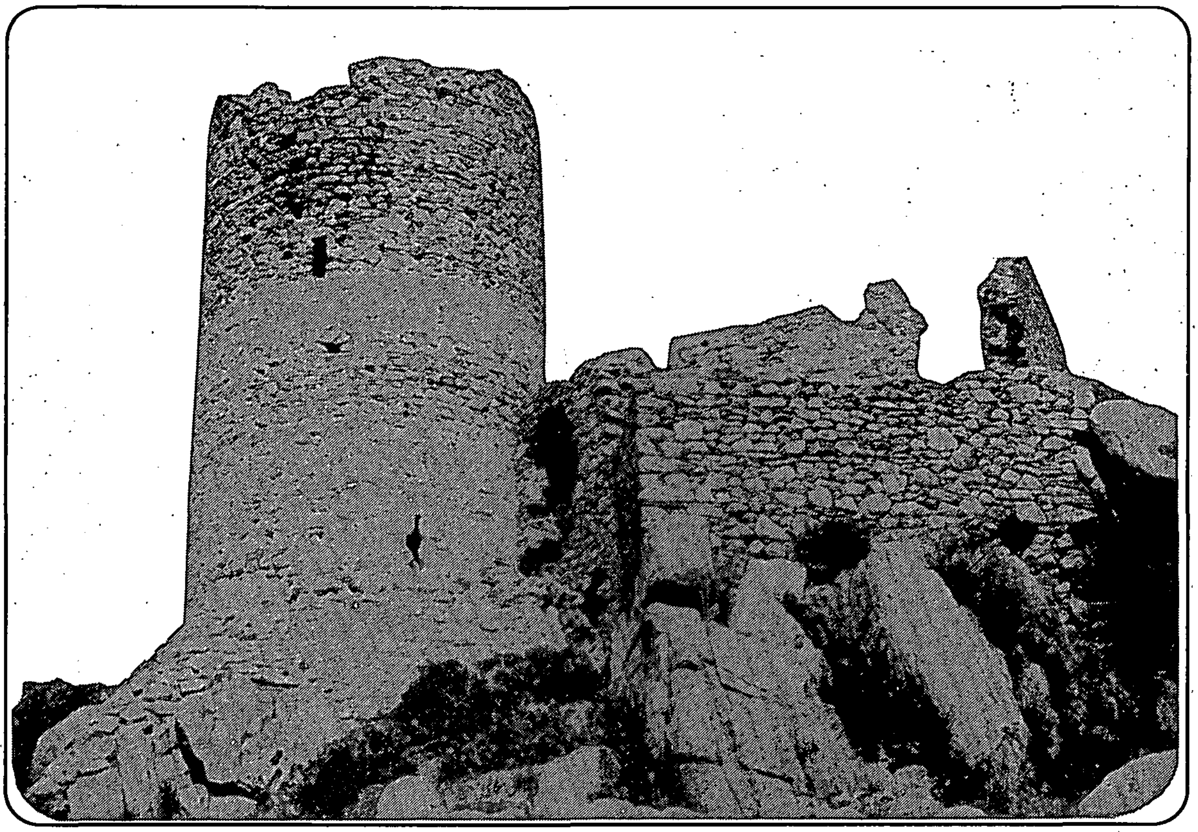

El castell de Burriac a començaments de segle. MASM. Arxiu fotogràfic.

Mes al reparar que sa má oprimía un obgecte y que aquest era la pinta de la bruxa, se rendí a la evidencia dels fets.

Capficat y pensatiu, mes del que ell acostumava, partí á conreuar la vinya. Com si les paraules de la bruxa s'haguessen de confirmar desde llavors mateix, als primers colps de magall, escantellá una pedra y á dintre hi vegé relluir l'or. La fortuna acabava de venirli á les mans en forma de bones dobles de quatre, allí amagades. Deu sap quan y per quí.

S'escampá la nova del succés, puix lo bon home no s'amagava de contarho a qui ho volía sentir. Temerós de la enveja y de la maldat, soterrá a la sortosa pinta entre la calç dels fonaments d'una nova masía que construí en lo redoç del torrent ocupat per la cabanya de sos pares.

Aytal preocupació ha privat á sos descendents de que poguessin perdre la pinta de la bruxa de Burriach, y per tant, los ha deslliurat sempre mes de la miseria.

Un viatge ab les bruxes.

Al peu de Burriach, entre les rieres d'Argentona y de Cabrils, s'estén una platxa arenosa, molt arenosa, que porta un bon devallant mar endins. Allí, los grans aluvions granítichs que á cada torrentada hi aboquen les aygues devallants dels arenys d'Argentona, motiva un continuat allunyament de la costa, una *marbella* molt semblant, pró mes petita que la observada á Barcelona.

A despit de no esser mala platja la de que parlén, hi alberga poca gent de mar, la que generalment ha preferit la que va de la riera de Cabrils á la de Vilaçar. Per ço Cabrera del Maresma, o Sant Feliu de Cabrera, que ab abdós noms se la han acostumat distingir dels altres Cabreres de Catalunya, es una població merament agrícola y no pot posarse com a marítima, á despit de prossehir un trós de costa Mediterrania.

Axó no vol dir que de Cabrera no n'hagen sortit mariners, ni de sa platxa llanxes pescadores. Y tampoch que allí hi manquen narracions de gent de mar, com la que passém á referir.

En Perot era un bon pescador de Cabrera qui diariament, á entrada de fosch, encenía la pipa, deslligava la barca, llençantse á la mar ab altres dos companys, que may solíen faltar á la feyna.

Certa jornada d'Abril, post lo sol derrera la serralada de Sant Matheu, Perot esperà inútilment la arrivada d'aquests. La mar, calma y llisa, incitava com may. Poch á poch afluxá les cordes de la barca, prengué los rems y mormolant una trista y pausada cansó, segons solen la gent de mar, una barcarola, s'endinsá perdent de vista la platja.

Quan la nit hagués estés completament son mantell de fosca, Perot s'embolcallá ab la manta y ageguentse al fons de la barca, dessota lo banch de popa, la dexá vagar á la ventura. La naturalesa semblava tant adormida y quieta com lo descuidat pescador qui en sa fruyció s'adormía.

Lo so de mitja nit del campanar de Sant Feliu de Cabrera, no fou perdut de tothom. Al cim de Burriach, sis bruxes l'escoltaren fixant llur inquisitiva mirada endins del mar.

De sopte una d'elles, assenyalant lo lloch hont vagava la barca d'En Perot, digué:

-Esguardaune una allí sola y abandonada.

-Avall y á ella.

Y totes sis, cavalcant en les escombres, se llençaren al abím cayguent en pochs moments, ab la prestesa d'una bala de canó, dintre lo vaxell, somoguentlo fortament a dreta y esquerra.

Ja dins, les sis bruxes s'agafaren per les mans cridant á una veu:

-Amunt la barca !! Amunt per la una... per les dugues... per les tres... per les quatre... per les cinch... per les sis...

Mes la barca no's movia. Y encara menys que la barca l'esperuguit Perot, que despert per la sotragada, ni gosava respirar, temerós del que li podría esdevenir, si era vist de ses inesperades hostes.

Bruixes de Burriac.
Xilografia d'Antoni Gelabert, del llibre *La Xarbotada*, de Jaume Clavell i Nogueras.

Les bruxes se miraren estranyades y després d'una petita pausa, enlayrant les escombres màgiques, tornaren á cridar:

-Amunt la barca !! Amunt per la una... per les dugues... per les tres... per les quatre... per les cinch... per les sis...

La barca restá en la mateixa inmovilitat: lo conjur no tenía forsa. En Perot s'enguniava mes y mes cada vegada.

Una de les bruxes digué á les altres:

-Es estrany lo que passa. ¿Per ventura alguna de vosaltres...?

-Jo'm pens que no, obgecta una.

-Ni jo tampoch.

-Ni jo que ho sápiga.

-Ni jo.

-Ni jo.

-Donchs ¿cóm no's mou de lloch?, afegí la primera. Per lo que pogués esser provém d'aumentar en hu lo nostre nombre.

Y les bruxes giravoltant de nou les escombres, clamaren ab major força:

-Amunt la barca !! Amunt per la una... per les dugues... per les tres... per les quatre... per les cinch... per les sis... per les set...!!

Lo conjur sortí tot son efecte. La barca's llensá mar endins mes depressa que'l vent. A la poca estona arribaven á América.

Si'n feren de mal les sis endiablades per aquelles terres!! La una enlayrantse en los nuvols, hi dexava anar terribles pedregades; la altre fincantse per les esquerdes sens fons dels avenchs, hi provocava forts terratremols; aquella rompía l'areny d'un riu aufegant grans territoris; una altre deslligava vents huracanats que tot s'ho emportaven...

A mitj d'aytal desfet d'elements, la barca del espaordit Perot, estava com clavada en les aygues: ni's movía. Damunt d'ella lo vent hi llensá una pluxa de fulles, tronchs, canyes y fruytes.

Quan hagueren satisfet son esperit de maldat y destrucció, les bruxes retornaren á la barca, y ab la matexa conformitat feren son conjur:

-Amunt la barca !! Amunt per la una... per les dugues... per les tres... per les quatre... per les cinch... per les sis... per les set...!!

Y ab igual pressa que á la anada, sigueren transportades á les platxes de hont havíen sortit, tornantse'n á Burriach avants d'aparexer al fons del mar, les primeres celisties matinals.

D'aleshores En Perot no's cansá de contar á tothom qui volía sentirlo, com havía anat y tornat d'América en una sola nit. Y si algú se'n dubtás, l'hi mostrava lo feix de canyes y fulles que restaren al fons de la barca y que sempre més conservá, en memoria y comprobació de son viatge ab les bruxes.

(1) CARRERAS i CANDI, Francesc. *Lo Castell de Burriach o de Sant Vicents*. Mataró, 1908.

Una vegada més, l'historiador Marià Ribas i Bertran, amb el seu llenguatge inspirat i poètic, ens introdueix en el món del Mataró antic i ens presenta -i dibuixa- les peces de vidre esmaltat mataronines.

ELS ANTICS VIDRES ESMALTATS MATARONINS

La fabricació del vidre a Mataró és d'origen antiquíssim, esplèndidament demostrat per les excavacions arqueològiques, que han posat al descobert forns, materials abundants i desferres d'aquesta indústria en les florents vil.les romanes d'Iluro.

L'art de fabricar el vidre al llarg del temps, en un ininterromput romiatge, donà renom a la ciutat, conduït per homes d'indústria i intel.ligència que exhibien uns vidres d'estètica ponderació que extasiaven la gent que concorria a fires i mercats, que sabien fer les coses ben fetes, i que aconseguiren de triomfar en el món de les belles arts i situar-se a nivell dels productors europeus més privilegiats, amb nom ponderat mundialment.

Les peces, amb el temps i la pràctica, evolucionaren en forma i elegància. Fins i tot, en determinats moments, la forma donà fesomia espiritual a la matèria.

Entre els segles XV i XVII una innovació, la decoració de les peces amb esmalts, va introduir-se al vidre mataroní. Sorprèn la riquesa d'esmalts, perfectament compostos, amb matisos de gràcia inusitada i exquisida, que ajusta els elements ornamentals amb admirable harmonia.

Amb el dibuix de dues peces ricament esmaltades volem demostrar l'esplendidesa ornamental dels antics vidres esmaltats mataronins, encara que ens dol de no poder presentar-los amb els seus variats matisos de color, per tal de fer reviure amb claredat l'art del vidre decorat.

Però abans de continuar hem de parlar d'un patrici nostre, en Francesc Cabot i Ferrer, col.leccionista i estudiós de l'antic vidre esmaltat. Va néixer a Mataró l'any 1820 i fou un meritíssim argenter orfebre. Essent encara jove, i ple d'envejable activitat, muntà obrador a Barcelona, on residí, i on esdevingué famós dintre del gremi dels argenters. Morí l'any 1895, però l'obrador fou continuat pels seus fills, en Francesc, nascut a Mataró el 1848, l'Emili i en Joaquim, nascuts tots dos ja a Barcelona.

Hem de parlar ara de l'Emili Cabot, el qual durant molts anys fou director artístic de l'obrador de joieria. Dotat d'una sòlida formació artística i afanyós d'ampliar coneixements, pogué realitzar nombrosos viatges a l'estranger, i conèixer, per tant, els fons i les importants col.leccions d'obres d'art exhibides en els grans museus europeus.

Als divuit anys, empès per la seva educació i sensibilitat artístiques, inicià el col.leccionisme d'antigalles, que el captivaven per la seva bellesa. Entre els objectes d'art que aplegà, pogué agrupar un valuós conjunt de vidres esmaltats antics, de producció catalana, dispers en diversos països europeus i algunes localitats espanyoles. Especialitzat en aquesta modalitat del vidre, identificà amb tota garantia la procedència i l'origen de les peces i els centres de producció catalana de nombrosos vidres, datables entre els segles XV i XVII, que fins aleshores havien estat documentats com a manufactures de forns estrangers. Fins i tot, a partir del seu coneixement, va fer rectificar la documentació d'uns vidres artístics exposats al Museu del Louvre, catalogats com a ve-

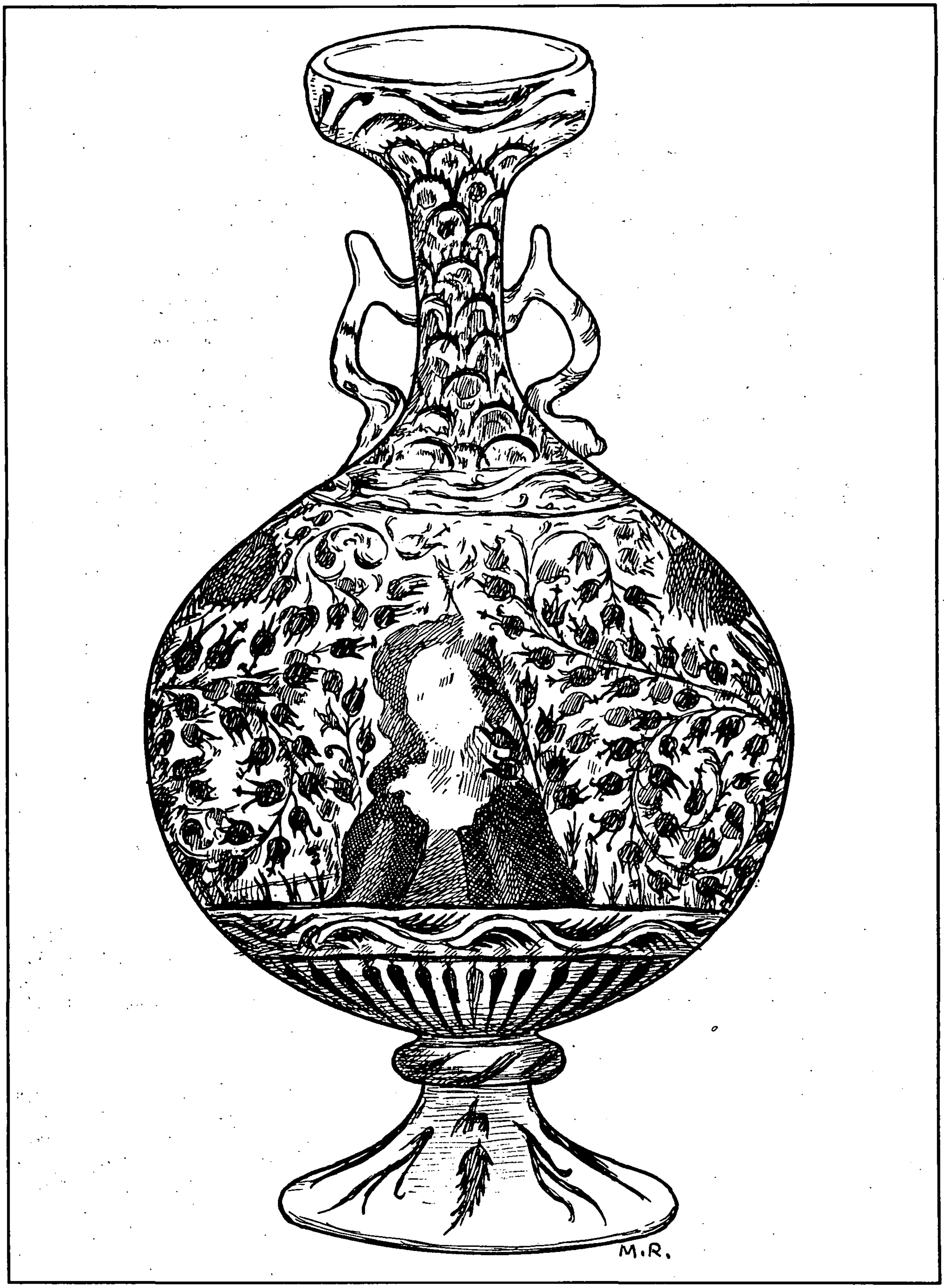

Ampolla de vidre esmaltat fabricada a Mataró, Segle XVI.
Col.lecció de València de Don Juan, Madrid.

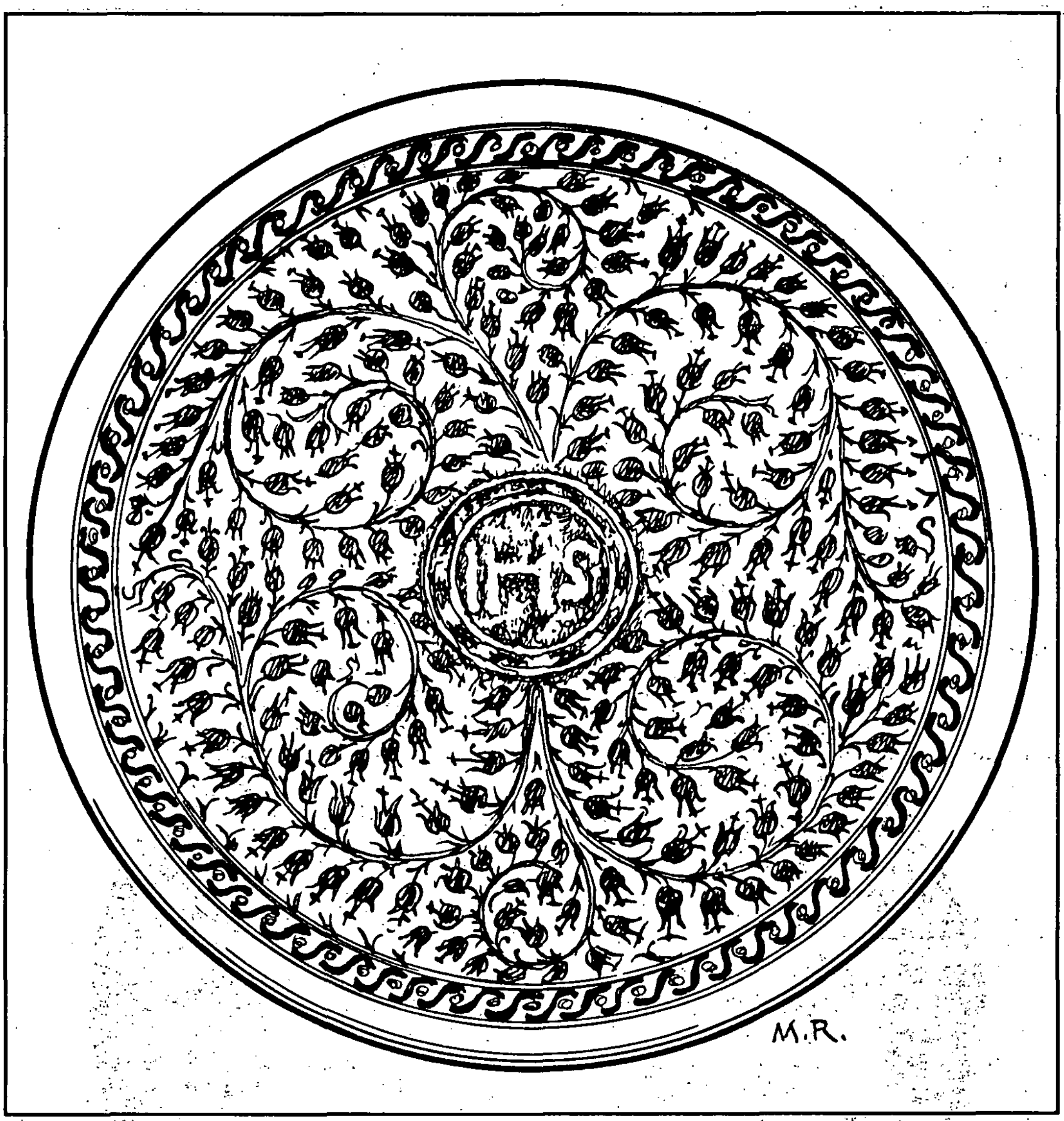

Fruitera de vidre esmaltat fabricada a Mataró. Segle XVI.
Col.lecció de València de Don Juan, Madrid.

necians des de feia molts anys, i que eren de fabricació catalana. Aquest fet imposà la revisió de moltes altres col.leccions en què també vidres catalans havien estat considerats com a venecians fins aleshores.

No és pas al nostre abast d'aprofundir sobre el tema, que prou maldecaps ha donat als especialistes. Però no podem pas deixar de pensar en la possible influència de certs vidriers venecians que treballaren en els forns de la nostra localitat. És una coincidència que deixem apuntada a manera de suggeriment purament personal (1).

Emili Cabot arribà a formar una important col.lecció de vidres esmaltats, conjunt valuós i únic en el món, mai igualat per cap altre col.leccionista.

Morí a Barcelona el 27 de febrer de 1924, a l'edat de seixanta-sis anys. En el seu testament disposà la donació completa de la col.lecció de vidres esmaltats al Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona, amb certes condicions, una de les quals ordenava la retolació de les peces en llengua catalana.

L'historial que succintament acabem de donar, ens informa de la gran expansió que tingueren les produccions de vidres catalans, elogiades per antics viatgers i comparades a les dels forns venecians, els de més prestigi. L'historiador Joaquim Folch i Torres ha remarcat la bellesa, la qualitat i la puresa del cristall dels vidres catalans, que competiren amb els de Venècia (2), i afegeix com a testimoni, que els autors antics elogiaren l'esplendor de la producció dels nostres vidriers i la fama aconseguida per Barcelona, i

Mataró al seu costat, arreu d'Europa, durant els segles XV, XVI i XVII.

Després de tot això, volem parlar de dos excel.lents objectes de vidre esmaltat, de fabricació mataronina, existents en la famosa col.lecció de l'Institut de València de Don Juan, fundat a Madrid pel notable col.leccionista d'objectes sumptuaris Guillermo J. de Osma. Es tracta d'una fruitera i d'una ampolla en forma d'amforeta, que coneguérem mercès a l'il.lustre historiador vigatà Mn. Josep Gudiol i Cunill (3) i Joaquim Folch i Torres.

La fruitera amida 215 mil.límetres de diàmetre, per 85 d'alçària; presenta un medalló circular al centre, que clou l'anagrama Jesús, del qual surten uns brots vegetals que es desenrotllen en elements espirals, formant una composició que omple tota la superfície, i amb una entonació que combina els esmalts verd, groc, blau, negre i blanc. L'ampolla amida 265 mil.límetres d'alçària i té el ventre esfèric, sostingut per un peu còmic, sortit d'un nus aixafat; el coll és estret, de molta esveltesa, rematat en brocal, envasat com una petita conca. Dues ansetes molt gracioses, amb banyot inferior i brot superior, acaben de donar elegància i gentilesa al pitxer. És de vidre transparent, de tonalitat lleugerament oliosa, i decorat a base de brots vegetals serpentejants, que omplen el ventre, i que van dels frisos de la part superior a l'inferior; el coll està omplert amb unes escates que simulen una mena de plomes de paó. En el ventre, al davant i al darrera, pren importància el bust d'una dama. La decoració està interpretada en esmalts verd, blanc, blau i groc. Aquestes dues peces, que semblen germanes per llurs característiques, mossèn Gudiol les data de finals del segle XVI o principis del segle XVII i Folch i Torres concretament del segle XVI.

D'entre els vidres decorats mataronins cal destacar preferentment tres especialitats remarcables. La primera, a base de flors, plantes i figures de colors vitrificats al foc constituint l'esmalt. Hi pertanyen les dues peces que abans hem ressenyat. La segona, inclouria els vidres decorats amb lacticinis, pasta de color amb dibuixos destacats en la superfície transparent. Els vidres ornats amb afegiment de peces ondulades o foses, formarien la tercera.

El prestigi dels vidres mataronins era molt influït per les exigències del gremi dels vidriers, un dels més primmirats de cara a mantenir la qualitat i la categoria de les produccions.

Es regia per unes ordenances que, per tal d'obtenir el certificat de mestratge, exigien un aprenentatge de quatre anys, dos anys més de pràctiques diverses i un rigorós examen teòric i pràctic.

Tot el que lleugerament hem ressenyat, ens permet d'afirmar que els vidres decorats són una de les més prestigioses modalitats de l'art del vidre i que els historiadors han donat a conèixer aquestes peces sense regateig, aportant coneixements inèdits, remarcant el prestigi que assoliren, plantejant les qüestions d'origen de manera rigorosa i, a partir de controvèrsies, arribant a fixar les justes datacions, identificacions i els llocs de procedència de manera concreta i absoluta.

És molta la feina feta pels investigadors; però per la nostra part desitjaríem veure destriada, dintre de tot el conjunt, la part de glòria que pertany a la producció mataronina.

Sabem que per aconseguir tal ambició caldria un esforç d'investigació i recopilació, que es multiplicaria a mesura que les dades i els elements dispersos es poguessin agrupar i que pressuposaria un treball final de modelatge i estudi. Però, pel que fa a les dades, tard o d'hora, es pot fer combinacions amb un esperit ample.

Fins ara les notícies conegudes de la producció vidriera mataronina no són tan abundants com voldríem, però són suficients per deixar-nos veure la seva magnitud rellevant. En elles descobrim la destresa dels vells vidriers mataronins, que saberen compondre i crear bellesa en una tècnica franca, una d'ingenuïtats, i les facultats d'uns grans mestres de la composició decorativa, que omplien amb abundor d'inspirats matisos les superfícies d'unes peces que tenien la virtut de l'expressió.

Cal ser agraïts d'aquests artistes esmaltadors del vidre, patrimoni de la nostra ciutat.

Marià Ribas i Bertran

NOTES.

1.- RIBAS i BERTRAN, Marià. *Origen i fets històrics de Mataró*. Mataró, 1934. Pàgs. 133-135.
RIBAS i BERTRAN, Marià. *La antigua industria vidriera*. Periòdic *Mataró*, 28 agost 1940.

2.- FOLCH i TORRES, Joaquim. *Els antics vidriers catalans esmaltats*. Barcelona, 1926.

3.- GUDIOL, Pvre., J. *Dos vidres esmaltats*. Gaseta *de les arts*. Barcelona, març i juny 1924.

A la fi de l'any 1872 va produir-se a Mataró un important conflicte a la fàbrica Baladia i Sala, Can Massot, del carrer de Sant Agustí. La contractació de treballadors no sindicats en substitució d'obrers afiliats a les *Tres Classes del Vapor* en vaga, va ésser el detonant.

Francesc Costa i Oller explica tot seguit com es van desenvolupar els fets i les seves conseqüències.

LA RÚSSIA PETITA

Obrers contra obrers a Can Massot, l'any 1872

El dimecres 27 de novembre de 1872 hi ha a Mataró la revolta obrera més violenta de totes les produïdes a la ciutat fins aleshores. En aquell dia els treballadors sindicats de la fàbrica de filats i teixits Baladia i Sala, coneguda com Can Massot, del carrer Sant Agustí, intenten d'assaltar l'establiment, que és defensat per treballadors no pertanyents al sindicat. La indústria tenia de renom *La Rússia Petita*, a causa de la intransigència dels seus propietaris, que es comparava amb l'absolutisme dels tsars.

Hem de situar el fet dins del marc reivindicatiu del proletariat tèxtil, que comptava amb una organització molt eficaç, la *Federació de les Tres Classes del Vapor* (TCV), sindicat que aplega teixidors, filadors, i jornalers de la indústria tèxtil, i que durant els anys del Sexenni Democràtic organitza moltes vagues per a obtenir reduccions de jornada, augments de salari, i exigències de *dignitat*, com la relació amb els amos, el tracte rebut en el lloc de treball, i les seves condicions.

Però el conflicte que es produeix a Baladia i Sala té un caràcter peculiar, i en mostra aspectes interns del moviment obrer. L'enfrontament és protagonitzat per membre de les TCV i treballadors no sindicats de la fàbrica, que s'embranquen en una lluita que per a les TCV és bàsica per tal d'aconseguir el control del moviment obrer a Mataró i fer evident la disciplina de ferro que vol mantenir sobre la classe. La confrontació no és un fet aïllat, ja que aquesta vaga de Mataró és inclosa en una campanya organitzada a Catalunya per les TCV contra els obrers no sindicats. En el mateix moment, hi ha conflictes d'idèntica motivació a Reus, Monistrol, Sant Andreu de Palomar, Sant Vicenç de Castellet, i altres localitats.

Per a conèixer el detall dels fets, seguirem la premsa de Mataró i de Barcelona, molt atenta a la crisi. El conflicte es va gestar dies abans perquè els empresaris volien trencar la vaga declarada pel sindicat i sostenien *una lucha sorda con la sociedad obrera de resistencia, colocando en el lugar de los obreros huelguistas, a todos los que se ofrecían a trabajar, fueran o no asociados. Pequeños insultos entre los obreros de uno y otro bando, asociados, así huelguistas como trabajadores, y "esquirols", anunciaban de antemano el conflicto.* La nit del dia 24 es viu amb angúnia pel rumor que s'intentaria de cremar la fàbrica Baladia i Sala, que serà vigilada per trenta obrers no sindicats amb armes. El dia 25, a l'hora de començar la feina, hi ha insults entre els obrers, situació que es repeteix l'endemà; s'arriben a treure ganivets i pistoles i hi ha intents d'agressió, que no arriben a produir-se per la intervenció de les autoritats.

A primera hora del matí del 27 de novembre, hi torna a haver molt de moviment entre els obrers del tèxtil, reunits a la seu de la *Internacional*, a Can Xirau, a la Muralla de Sant Llorenç, i a la casa del president del sindicat, Manuel Vilà, en un pis del carrer d'en Pujol. Pels carrers es notava *mucha efervescencia entre los tejedores asociados, y sobre la una y media de la tarde se reunieron, en la calle de San Agustín, en donde se encuentra el establecimiento industrial de los Señores Baladia y Sala, un gran*

número de trabajadores procedentes de las demás fábricas que se dirigieron a él con ademán hostil, empezando por poner fuego a la puerte que encontraron cerrada. Los jefes habían tomado la precaución de que a las once de la mañana fuesen a comer los trabajadores, por lo cual les hallaron los amotinados dentro de la fábrica al ir a atacarla.

En el interior del edificio se encontraban, pues, los trabajadores no asociados -uns 25- *quienes disponían al parecer de 50 armas. Al ver los intentos y hechos de los de fuera, dispararon contra ellos, contestando éstos y rompiéndose por uno y otro lado un verdadero fuego que duró por larguísimo rato. Al fin consiguieron los del interior de la fábrica que se retiraran los del esterior, que se habían apoderado de algunas de las casas vecinas; pero se hallaban alarmados por lo que pudiese acontecer a la llegada de la noche.*

Inmediatamente se pidió auxilio a las autoridades de esta capital. A las cinco y media salió para Mataró por el camino de hierro un batallón del regimiento de Bailén número 24 y un escuadrón de caballería.

El cronista del periòdic local *La Voz de Iluro* explica que el carrer Sant Agustí era *materialmente atestado de obreros de ambos sexos*, que va sentir una vintena de detonacions, i que després va veure *un niño herido en el muslo y la mano, de un perdigonazo*, en el moment que un grup d'agitadors animava a atacar la fàbrica. A la porta de Can Massot, hi havia *amontonados varios haces de leña, a los que algunos pretendían pegar fuego, sin escuchar en medio de su indignación las amonestaciones de los alcaldes don José Viñas y don Francisco Fontanals y de los señores jueces de primera instancia y municipal, don Antonio Pinazo y don Ramón Saborit ... llegando la abnegación de los dos primeros en aquellos críticos momentos hasta el estremo de haberse echado sobre la leña que empezaba a arder, diciendo a los que pegaban el fuego que sólo con sus cuerpos ardería el edificio.*

Aleshores *no bien los defensores de la fábrica vieron levantarse la columna de humo, descargaron algunos tiros y hasta entonces no se retiraron las autoridades, aconsejando a los amotinados que hicieran lo propio; mas todo fue en vano. Bien pronto retirados los pacíficos, acudieron los belicosos armados de escopetas, y empezó el tiroteo que duró hasta las nueve de la noche, en cuy hora llegó el batallón de Bailén, número 24, y más tarde una sección de caballería, con cuya presencia cesaron las hostilidades.*

Durant aquell dia hi va haver també algun fet menor, agressions a dones d'obrers no sindicats i persones diverses. El cronista local, Josep Manent, explica que *la senyora del Sr. Proubasta, professor del Col.legi de Valldemia, habitant en lo carrer de S. Agustí, fugia per la sínia d'en Rovira ab son filletó, cuant se vejé perseguida, y volent-la matar, pentsant-se que era l'esposa del Sr. Mayol, director de la fàbrica de Massot, quina pobre Sra. estaba amagada ab la família a las golfas de la fàbrica, sufrint las angúnias de la mort.*

L'endemà, dia 28, la tropa recull les armes en poder dels obrers. L'Ajuntament emet un ban relatiu al manteniment de l'ordre públic, i tramet una missiva al Governador Civil explicant els fets i assenyalant que no es tractava d'un conflicte polític, tot i que afecta la majoria d'obrers de la ciutat, que donen suport a la vaga dels de Can Baladia i Sala, a més d'indicar que els primers trets varen sortir de la fàbrica com a resposta a les pedres tirades des de l'exterior, i que dos nens de 13 i 15 anys, havien resultat ferits, i que també, posteriorment hi havia hagut tres ferits més de bala entre els assaltants, un d'ells greu.

El mateix dia 28 es convoca vaga general i *no acudieron los operarios a sus talleres paseando por las calles de la ciudad*. Els següents dies continua la intranquil.litat ciutadana; així ho constata el *Diario de Barcelona. Una persona recién llegada de Mataró nos pondera el estado de alarma en que viven allí las personas pacíficas, pues se teme que, en marchándose la tropa, se repita la lucha o mejor, que empiezen las venganzas, puesto que la lucha ya no es posible habiendo sido desarmados los que defendieron la fábrica Baladia y Sala*. La premsa local també es fa ressò d'aquest clima quan diu *algunas personas pertenecientes a las familias de "esquirols" sufrieron varios insultos, y eso a las barbas de los soldados que por doquier pululan. La situación de Mataró es grave, gravísima, y de ello deben convencerse todos. Las coacciones están al orden del día.*

El 8 de desembre el sindicat de teixidors en uns cartells, signats pel president, Manuel Vilà i el secretari, Sebastià Comas, denuncia amb noms i cognoms els treballadors que havien col.laborat amb els patrons:

Unión de las Tres Secciones de Vapor de Mataró.

A todos los hermanos de asociación:

En virtud del atentado que cometieron el dia 27 de noviembre último algunos malos hermanos de trabajo, que ocupaban la huelga que tenemos pen-

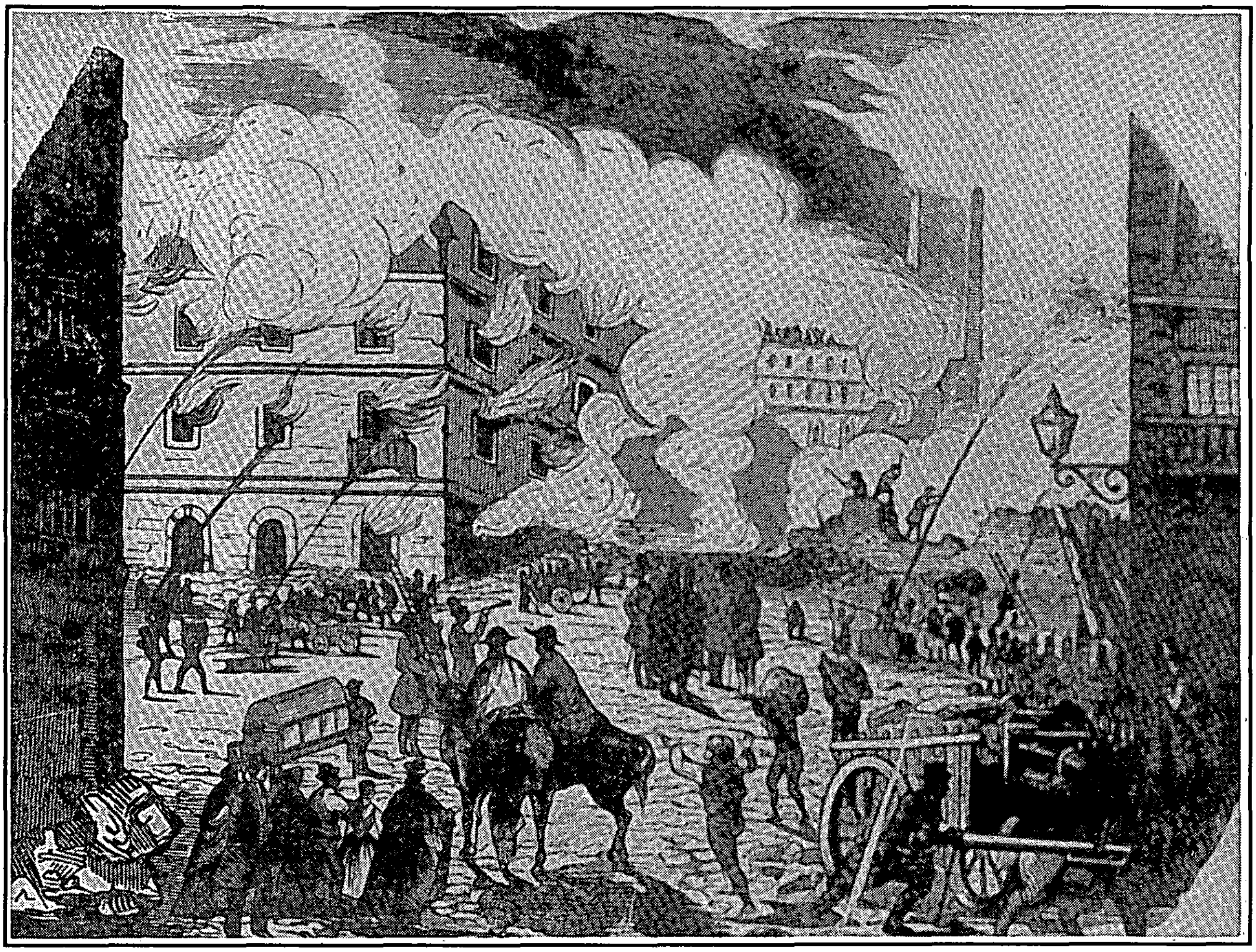

Al segle XIX hi ha força incendis provocats de fàbriques tèxtils. Al gravat, el de la Cia. Capdevila i Mata, a Barcelona.

diente con la fábrica de Baladia y Sala (a) Massot pasamos a publicar lo siguiente:

Compañeros: sabéis que un puñado de traidores a la causa del trabajo tirotearon el pueblo e hirieron a tres niños, una niña y un hombre indefenso, sin duda para adquirir la benevolencia del fabricante ... advertimos que cuando estén a vuestro lado los sepáis obsequiar del modo que se merecen, porque de lo contrario mañana volverían a hacer lo mismo para cualquiera otro fabricante que los tuviera colocados. Para que los asociados los tengan presentes, publicamos los nombres de algunos ...

El full va causar preocupació ciutadana, perquè amenaçava amb tot un seguit de represàlies. De tota manera, sembla que no es varen produir incidents d'aquesta mena. Contribuí al fet la convocatòria per part de l'autoritat militar d'un acte públic, amb veïns seleccionats, on es formà una comissió encarregada de *la organización y sostenimiento de una fuerza popular permanente*, per tal de vetllar per la tranquil.litat de Mataró després que l'exèrcit abandonés la ciutat.

Com a resposta al document sindical, Jacint Vilalta, un dels obrers que havien col.laborat amb els amos de Can Baladia i Sala, al periòdic *La Voz de Iluro* defensa la seva actuació i els criteris que la sostenien, explicant que *tengo la conciencia muy tranquila y que lo que sentí muy mucho fue no tener a mi lado, en las horas de la lucha, a mis hijos que defendieran conmigo la verdadera libertad y se vieran resguardados de las repetidas y criminales amenazas que todos los individuos de mi indefensa familia sufrieron por unas turbas pertenecientes al socialismo, las que considero más dignas de vivir en salvages aduares en el corazón del África, que de habitar en una ciudad de un país civilizado.* Afirma que res l'aturava d'exercir *la libertad de ir a trabajar, sea cual fuere el local o país en donde encuentre trabajo, y que lejos estoy, muy lejos, de humillarme delante de cualquier insensato que se atreva a robarme la libertad del trabajo, en cuyo caso yo y los demás de mi familia estamos dispuestos a hacer el sacrificio de nuestras vidas antes que dejarnos robar tan sagrado derecho.*

La vaga continua fins al gener de 1873. Uns dies abans de la proclamació de la República, els obrers decideixen de tornar a la feina, per haver aconseguit les reivindicacions de tipus corporatiu sobre els treballadors no sindicats. L'èxit de les TCV és total, *dentro de poco volverá a funcionar la fábrica Massot con los obreros asociados. La cuestión, pues, se ha resuelto en beneficio de éstos, bajo las bases de no poder trabajar en la fábrica los operarios 'esquiroles', forasteros, y hacerlo los no asociados mataroneses que trabajaron en tiempo de huelga, si ingresan en la asociación, bajo ciertas condiciones.*

El periòdic que informa de l'acord critica la resolució de l'afer. *La conducta observada por los dueños de la citada fábrica para con los obreros no asociados comprometidos en los sucesos ... es altamente censurable, ya que habiendo cedido la fábrica a la fuerza de la Internacional, deja en el más completo abandono a unos operarios que, al fin y al cabo, arrastraron compromisos en favor de los intereses de sus patronos, sin otro beneficio que verse impedidos de trabajar por estar "recomendados" a todas las fábricas donde trabajan asociados, a quienes se les han pasado las oportunas "requisitorias". Resultado de las negociaciones de los dueños de la fábrica Massot con la Internacional, ha sido el cambio de la razón social, en la que no figurara el nombre del señor Baladia.*

Per a celebrar la victòria, els obrers es reuneixen al teatre del Carrer Nou, on el president, Manuel Vilà, explica el desenllaç de l'acció reivindicativa, i demana als seus companys que *no tuvieran resentimiento alguno con los obreros vencidos "esquirols", antes bien, procurarán favorecerles, puesto que todos eran hermanos e hijos del trabajo.* El periodista que dóna la notícia no s'està de fer el següent comentari. *Y tanto más noble sería el proceder de los asociados si, respetando la opinión de los que nunca lo han sido, ni quieren asociarse, escasos en número y por tanto inofensivos, les permitieran trabajar entre ellos y no reducirles a la miseria y obligarles a abandonar la población, si persisten en mantenerse consecuentes.*

Hi ha un altre aspecte de la qüestió que podem documentar a través de la *Revista Social*, òrgan sindicalista editat a Barcelona. Es tracta de l'actitud dels treballadors cooperatius davant la vaga. Aquests s'havien queixat del mal tracte rebut per les TCV, i el periòdic explica que era degut a *cuan pérfido y malévolo ha sido el comportamiento de la sociedad cooperativa de telares mecánicos, en el asunto de la huelga de la fábrica de los señores Baladia y Sala. Ellos habían prometido repetidamente en otras ocasiones que nunca perjudicarían con su conducta a las sociedades de resistencia, antes al contrario, que apoyarían moral y materialmente toda huelga que se presentase en provecho del trabajador.* Però no varen solidaritzar-se amb els vaguistes, i aquests els acusen de *apoyar las injustas pretensiones de los burgueses, y haciendo además declaraciones y propaganda en contra de los intereses de sus hermanos los huelguistas.* Després d'un gruix de consideracions teòriques, la publicació sindicalista arriba a la conclusió que *el cooperativismo, ya en sí muy expuesto a grans dificultades y a mezquinos resultados, en el movimiento revolucionario socialista actual, representa el individualismo, el atraso, la reacción: todas las feas cualidades que acompañan las cosas de la clase media... o todos nos salvamos, o todos nos hundimos ... Esta es la ley de la solidaridad.*

Francesc Costa i Oller

FONT

Diario de Barcelona. 28 novembre 1872
La Voz de Iluro. 1 desembre 1872
Revista Social. 31 gener 1873
Arxiu Municipal de Mataró. Registre d'oficis. 28 i 30 novembre 1872
Memòries inèdites de l'arxiver Josep Manent

DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL

1166, IV, 17.*

Venda d'alous, feus i batllies al comtat de Barcelona -Mataró, Palau, Horta- realitzada per Ramon de Mataró a favor del seu germà Arnau, de qui rep 440 sous de moneda barcelonesa. Si Arnau morís sense descendència legítima, els béns tornaran a Ramon, excepte la quarta part i els rèdits, dels quals disposarà Arnau lliurement. Signa Ramon de Mataró. Testifiquen Guillem ed Castellvell, Guillem de Bell.lloc, Miró de Mollet, Pere d'Argentona, Ramon de Sant Vicenç. Escrivà: Pere de Corró.

ACB, 1-1-1507.

Notum sit cunctis quod ego, Raimundus de Matherone (1), libenti animo et bona voluntate, dono et vendo et diffinio tibi, Amalio de Matherone, fratri meo, et tuis, omnia mea alodia et fevos et baiulias et omnia mea directa ubicumque habeo et habere debeo, paterna voce sive materna et per vocem genitorum meorum aliisque modis et vocibus, in toto barchinonense episcopatu, scilicet: in Matherone et in Palaciolo et in Orta et in omnibus aliis locis, cum introitibus et exitibus suis, inter ac ut melius dici vel intelligi potest ad tuum salvamentum (2). De meo iure in tuum trado dominium et potestatem ad habendum et tenendum et iure perpetuum possidendum (3). Si ac te mori contingerit sine prole legitima, hereditas mea et tua totius predicti honoris revertatur michi, prescripto Raimundo, excepto quarta parte totius eiusdem honoris, unde facias tuam voluntatem et de omni avere de quo eundem honorem redemotum habueris (4).

Accepi a te per hanc donacione et vendicione et diffinitione CCCC. XL. solidi denariorum Barchinone, et est manifestum. Si quic hec disrumpere presumserat, nil valeat ac supradicta in duplo componam sive componat, et insuper hec scriptura omni tempore maneat firma (5). Actum est hoc XV kalendas madii, anni XXVIIII regni Ledovyci iunioris (6). Sig+num Raimundi de Matherone, qui hec laudo et firmo et testes firmare rogo. Sig+num Guillelmi de Castro vetulo. Sig+num Guillelmo de Bellog. Sig+num Mironis de Molleto. Sig+num Petri de Argentona. Sig+num Raimundi de Sancto Vincencio (7). Sig+num Petri de Corron, qui hec scripsit, die et anno quo supra (8).

Coral Cuadrada i Majó

NOTES.

* Quan algun document tingui en comú bastant del que ja s'ha explicat àmpliament en escriptures anteriors, creiem que es fa necessari exposar-lo de forma més breu. Si d'una banda cal publicar una seqüència continuada -que no vol significar amb això una total exhaustivitat documental, car moltes d'altres dades apareixeran d'altres sèries donada la promiscuïtat de l'aplec arxivístic que ens ha pervingut-, de l'altra, cal economitzar també tota una repetició absolutament innecessària de conceptes ja donats, per tant, optem per assenyalar només els punts diferenciadors o novedosos respectes a les anàlisis ja considerades. En aquest cas, i segurament també en casos posteriors, la publicació del document aportarà poques notes. En conseqüència, tal vegada no és absurd editar-ne no només un, sinó dos...

1.- L'atorgant del negoci jurídic és Ramon de Mataró, un personatge conegut (veieu els *Fulls* anteriors, núm. 33, p. 55-58) com a castlà del castell homònim.

2.- de lliure ànim i bona voluntat et dono i venc i et defineixo a tu, Arnau de Mataró i als teus, tots els meus alous i feus i batllies i tot el meu directe on es trobi i tinc per raons paternes i maternes i pels meus altres genitors al bisbat de Barcelona, a Mataró, a Palau i a Horta, i a altres llocs amb entrades i eixides, de la millor forma com hom pugui entendre.

3.- Des del meu dret et transfereixo, a tu, el domini i la potestat per a tenir-ho i posseir-ho perpètuament.

4.- Si morissis sense descendència legítima, que tornin a mi els meus béns, menys la quarta part i els rèdits, dels quals faràs segons la teva voluntat. Pel que fa a les qüestions relatives a la legítima descendència, veieu el document següent, en aquests mateixos *Fulls*.

5.- Rebo de tu 440 sous de diners de Barcelona, i si algú gosés anar en contra d'això, que restitueixi doblement l'estipulat.

6.- La datació continua essent segons els reis carolingis.

7.- Signa Ramon de Mataró. Com veiem, el protagonista del document analitzat amb anterioritat (vegeu els *Fulls* núm. 32) és la mateixa persona que redacta i, per tant, signa aquesta escriptura. Testifiquen Guillem de Castellvell, el senyor eminent i pel qual Ramon té el castell de Mataró i els feus corresponents; i Guillem de Bell.lloc, Miró de Mollet, Pere d'Argentona i Ramon de Sant Vicenç, sens dubte feudataris i fidels tots de Guillem de Castellvell, amb castells i feus al Vallès i al Maresme, que constitueixen l'anomenada des d'un punt de vista d'anàlisi de mentalitat cavalleresca la *parentela*, formada per vincles vassallàtics i moltes vegades també familiars, que porten a un cert tipus de solidaritat mútua i d'obediència al senyor del qual tots depenen, materialitzada en les prestacions d'homenatge i de fidelitat rituals.

8.- L'escrivà és Pere de Corró, que escriu el pergamí en el dia i any sobredit.

1190, X, 31.

Testament (1) d'Estefania, esposa de Guillem de Torre. Designa marmessors (2) al seu marit i als germans Bernat i Guillem de la Moguda. Serà enterrada a l'església de Santa Maria de Caldes. Els llegats testamentaris formen dos grups: el primer considera les deixes a l'Església -Santa Maria de Caldes, Sant Pere i Sant Martí, Sant Vicenç, Sant Miquel de l'Arn, Sant Miquel de Martres, Sant Salvador, Sant Tomàs, Sant Martí i Rovinyó, Sant Fructuós, Seu de Barcelona, Santa Maria de Palau-Solità, Milicie del Temple, Sant Joan de Palau, Sant Sepulcre, Hospital, casa dels malalts abandonats, Sant Julià, Sant Cristòfor de Llissà, Santa Maria de Ciutat Freta, Sant Andreu de Vila, una confraria, Sant Cugat, Sant Jaume de Galícia-. El segon inclou els llegats familiars -als fills: Guillem, Berenguer, Jussana i Estefania; al nebot: Bernat de Mogoda; a la germana: Ermessenda-. Continua amb condicions específiques relatives a les deixes familiars, considerant les possibles situacions futures en les quals cadascun dels seus propers i hereus es trobin, i donant alhora els manaments corresponents a la seva voluntat d'herència en relació a aquests supòsits. Conclou concedint elpoder i el domini al seu marit de tots els seus béns mobles i immobles, obligant-lo a casar les filles i mantenir els fills. Signa Estefania. Testifiquen Guillem de Torre, Guillem fill, Bernat de Mogoda i Guillem de Mogoda. Escrivà: Pere, sacerdot.

ACB, 1-2-913.

Qua nullus in carne possiter peccatum primum hominis potest evadere indicium mortis (3). Idcirco in Dei nomine, ego Stephania (4), gravi egratudine detenta unde mori timeo et plena memoria et plenu sensu (5), facio meum testamentum (6) in quo eligo manumissores meos (7), videlicet Bernardum de Mochota et Guillelmum suum fratrem (8) in super Guillelmum de Turre, virum meum (9). Quibus percibio quod si mori me contingerit antequa aliud testamentum faciamur ita distribuant omnem meum honorem et mobile e immobile sicut hic ordino (10):

In primis, concedo meum corpus ad sepeliendum'(11) ecclesie S. Marie de Calidis cum IIII morabetinus (12) quorum ebdomedarii (13) eiusdem ecclesie habeant II. Concedo S. Petro XII d. (14) et S. Martino VII d. (15), Sancto Vincencio VII d. (16), Sancto Michaeli de Arno VII d. (17), Sancto Michaeli de Martires VII d. (18), Sancto Salvatori VII d. (19), Sancto Tome VII d. (20), Sancto Martino de Ruvilione VI d. (21), Sancto Fructuoso VI d. (22), Sedi Barchinone inter sedem et episcopum V solidi et episcopus solvat meum tumulum (23). Concedo operi S. Marie de Palacio Salatati V solidi (24) et Milicie Templi V solidi (25), Sancto Iohanni de Palacio XII d. 26, Sancto Sepulcro Domini XII d. (27), Hospitali XII d. (28), et damus infirmorum laxatorum XII d. (29), Sancto Iuliano I morabetino (30). Sancto Christophoro de Lizano XII d. (31), Sancte Marie de Civitate Freta XII d. (32), Sancto Andree de Villa XII d. (33), et si illa confratria erit facta ibi sicuti est locuta ego et Guillelmum, meus maritus, ladamus Deo et illi confratrie ecclesiam illam et confratres illi suscipiant per confratres nos in confratria illa et faciant obsequium sicut confratres decat (34). Concedo Sancto Cucuphati XII d. (35), S. Jacobo de Galicia XII d. (36). Concedo quod Guillelmum meus maritus statuat unum sacerdotum per unum annum quod celebret missas pro anima mea et omnium fidelium in ecclesia S. Iuliani (37).

Concedo Guillelmo, filium meum, totum meum honorem quem ego habeo vel ulla voce habere debeo in Lizano (38), cum omnis militibus simul cum castello de Materon (39), cum omnibus feudis sicuti meum genus tenuit per Guillelmum de Castro veteri melius (40), simul cum illo feudo quod meum genus tenuit per Reiamballum et per suum genus (41). Similiter cum illa castlania de Montepalacio et cum illo manso quem ibi habeo (42). Concedo filio meo Guillelmo iamdicto meu sponsalicium (43). Concedo Berengario, filio meo, meum alodium de Materon (44). Concedo Iusiane, filie mee, meum decimum de Canovis quod redimat ei Guillelmus meus maritus XL morabetinos (45), et concedo eidem Iusiane filie mee CC morabetinos, quos habeat in omnibus expletis honoris mei de Lizano usque qua sit inde paccata (46); et concedo ei meam cameram pannorum (47). Concedo Stephanie, filie mee, CXXX morabetinos quos in omnibus expletis totius honoris de Meserata usque qua inde sit paccata (48), simul cum V vaccis cum omni fructu que inde exiet et suus pater gubernet eas ei bene (49). Concedo meum alodium totum de Cantalodela Bernardo de Mochota, nepoti mei mari-

tis omni tempore et teneat ille et sui per Guillelmum, filium meum et per dominum qui sempre habebit locum turris et sit inde homo suus et faciat semper ille et sui hominiaticum (50). Concedo Ermesendi, sorori mee, L solidi (51).

Omnes istas largiciones quas concedo depereor meum maritum Guillelmum et dominum quod eas persolvat nec fecerit (52), mando et dico Bernardo et Guillelmo de Mochota, meis manumissoribus, quod impararent molendina de Casteion et tenerent tantum usque haberent persolutas (53). Si Berengarius, meus filius, erit clericus habeat ad suam voluntatem iamdictum alodium quod ei concedo, nec erit clericus et obierit sine infante legitimi coiugii, revertat Guillelmo, iamdicto filio meo (54). Si Guillelmus, filius meus, obierit sine infante legitimi coniugii, tota sua hereditas revertat Berengario, filio meo, si non erit clericus (55). Si erit clericus revertant due partes Iusiane et tercia pars Stephanie (56). Si Iusiana obierit sine infante legitimi coniugii, sua hereditas revertat iamdicto filio meo Guillelmo infantem dico vivum existentem (57). Si Stephania obierit absque infante vivo existente legitimi coniugii, sua hereditas revertat iamdicto filio meo Guillelmo (58). Supradicta quoque omnia honorem et mobile et quantum habeo vel ulla voce habere debeo, totum integriter concedo in potestate mei mariti Guillelmi, et sit inde dominus et potestativus dum vixerit et persolvat iamdictas largiciones et mariter filias nostras iamdictas et gubernet bene, Deo adiuvante, filios nostros iamdictos (59).

Actum est hoc II k. septembris, anno Domini M°. C°. XC° (60). Sig+num Stephanie, que hoc laudo et firmo, firmarique rogo (61). Sig+num Guillelmi de Turre, mariti sui. Sig+num Guillelmi, filii eorum. Sig+num Bernardi de Mochota. Sig+num Guillelmi de Mochota (62). S. (*signe*) Petri, sacerdotus, que hoc scripsit cum literis ratis et emendatis in linea VII^a^. Die et anno que supra (63).

Coral Cuadrada i Majó

NOTES.

1.- El document que aquesta vegada atrau la nostra atenció és un testament. Tal vegada, i només en llegir el regest que encapçala aquest estudi, pot semblar com una mica tangencial, perquè poques són les referències a Mataró. Però, i també, malgrat que hi ha moltes coses que ens portaran una mica més enllà del nostre entorn més proper, totes seran prou veïnes per a tenir-les en compte. A més, en presentar un document d'aquest caire, ens remet a una qüestió metodològica: no menysprear mai res, anar sempre com molt a poc a poc, llegir les escriptures amb deteniment. Potser, si féssim el contrari, se'ns escaparien dades que, mirades de molt a prop, ens donen sempre respostes.

Un testament. José Bono ens el defineix: *Testamento (testamentum). [Cast. testamento; Arag. y Nav. testamento, destín; Cat. Val. y Mall. testamentum]. A, testador: dispone su voluntad (ultima voluntas) haciendo profesión de su fe, estableciendo legados (cast. mandas), disponiendo sobre pago de deudas, devolución de dotes, etc., instituyendo heredero, y nombrando albaceas o ejecutores testamentarios. La importancia de este tipo documental, cuya ordenación jurídica es muy compleja, y cuya composición diplomática ofrece esenciales diversidades, exigiría dar aquí múltiples esquemas, pero lo omitimos por razón de espacio. La ordenación fue tratada con lógica disposición por Rolandino, que estableció los capitula, y su orden en el doc. [cfr. HDN 2, 55]. Los capitula testamentarios a partir del s. XIII son completamente diferentes de los de las disposiciones mortis causa alto medievales, aunque alguno, como la llamada cláusula codicilar, ya se encuentra en las Fórmulas visigóticas.* Fixemnos, ja des d'ara, en el fet de separar els testaments alto-medievals dels de partir del dos-cents, car, a aquest aspecte, hi tornarem més d'una vegada.

2.- Els marmessors, segons el dret civil català, són les persones nomenades pel causant per tal que tinguin cura de complir i executar la seva darrera voluntat. La facultat de designar marmessors correspon al causant, sigui en testament -com en el cas que ens ocupa-, en codicil o en heretament. Els designats poden acceptar o rebutjar lliurement la comanda i, àdhuc en el cas d'haver acceptat, excusar-se'n al.legant causa justa a criteri del jutge.

3.- El document comença amb una fase introductòria i referent al subjecte que serà tractat, una al.lusió clara a l'essència pròpia del perquè té lloc la redacció de l'escriptura, amb reminiscències bíbliques força concretes: *el que ningú humanament pot allunyar del pecat del primer home és el signe de la mort.*

4.- Una vegada formulada la primera sentència, Estefania, en nom de Déu, comença a dictar les seves voluntats.

5.- D'antuvi, una altra clàusula freqüent, però no per això menys important: *gravi egratudine detenta mori timeo et plena memoria et pleno sensu*, és a dir, malalta de greu malaltia per la qual tem la mort i amb plena memòria i sentit.

6.- *facio meum testamentum*: faig el meu testament.

7.-*i n quo eligo manumissores meos*: en el qual elegeixo com a marmessors meus...

8.- ... a Bernat de Mogoda i a Guillem, el seu germà. Encara no sabem gran cosa més d'Estefania, tan sols el que es troba, d'una forma bastant concreta, amb necessitat de redactar un testament, i així ho fa. Triar com a marmessors dos personatges que porten com a cognom un topònim específic, ens remet a la necessitat de referir-nos a la *Mogoda*, ja que en aquests moments hem de cercar les dades dels detalls més mínims (per a un exemple, veieu els anteriors *Fulls*, núm. 32, i seguiu-ne l'explicació). La *Mogoda* fou una antiga quadra del municipi de Santa Perpètua de la Mogoda, situada a la dreta de la riera de Caldes, aigua avall del poble. Cal assenyalar ja des d'ara que la *casa de la Mogoda* tindrà sempre relació amb els feudals maresmencs, tal vegada per raons d'estret veïnatge, i de ben segur, tal com la mateixa escriptura ens testifica, per raons de parentiu: Bernat de la Mogoda i Guillem són nebots d'Estefania. Dos anys abans d'aquest testament que analitzem, Pere de Sant Vicenç, senyor del futur i anterior castell de Burriac, signa un acord amb Bernat de Mogoda a raó de l'aprofitament de l'aigua del rec situat sota els molins del darrer. Per tant, és quelcom fora de lloc considerar les qüestions més immediates, més properes i, fins i tot, més domèstiques?

9.- *in super Guillelmum de Turre, virum meum*: ha triat dos marmessos més, els anteriors, a més de Guillem de Torre, el seu marit. Cal remarcar qui és aquest Guillem de Torre. Pel que sabem, els Torre gaudiren d'una certa jurisdicció i domini al terme del castell de Mataró, fins ben entrat el segle XIV. Suggerim a

més la seva vinculació a una petita noblesa local, de la qual no sabem gran cosa dels seus orígens, i que, en conseqüència, hem de deixar sense resposta, esperant per descomptat d'altres investigacions que ens portin més llum sobre aquest tema.

10.- La testadora els mana distribuir els seus béns, mobles i immobles, de la manera que ordena.

11.- Primer -aquest és un punt comú a tots els testaments de l'època, els redactats seguint la llei gòtica i els que adopten a partir de la segona meitat del XIII el dret romà-, la voluntat explícita del lloc on desitja ser enterrada.

12.- A l'església de Santa Maria de Caldes, al Vallès Oriental, a la qual deixa quatre morabetins. La voluntat d'enterrament ens indica el lloc principal al qual Estefania es troba lligada. En el cas que el testador o testadors siguin persones del poble menut, sense propietats o dominis, ens ve a donar referències sobre vinculacions sentimentals; però quan es tracta de personatges de més consistència social hi podem veure, sense equivocarnos, el nucli del poder de què gaudeixen. Seria, però, tal vegada agosarat anomenar-la *senyora de Caldes*, per arribar a una afirmació d'aquesta mena caldria reunir més informació sobre la nostra protagonista i sobre el seu marit. La suma llegada a la parròquia ve a més a corroborar el que estem dient: quatre morabetins equivalen des de 264 a 336 diners, en aquesta època, per tant, la diferència existent entre aquesta església i les que segueixen, des d'un punt de vista monetari, és ben evident.

13.- ...*quorum ebdomedarii*...: al clergue encarregat de la parròquia n'hi dóna dos, d'aquests quatre morabetins.

14.- Una vegada concedits els llegats corresponents a la sepultura, comença els relatius a les deixes de caràcter eclesiàstic, que són força nombroses. D'aquest detall podem deduir, en una primera lectura, un fervor cristià que hauríem de matisar amb l'aspecte gens menyspreable d'actituds preses davant de la mort, més o menys interessades. En una segona lectura caldria fins i tot anar una mica més enllà, potser qüestionant-nos sobre quins eren els dominis en els quals Estefania podia considerar-se *domina* - senyora- en vida i, en conseqüència, als quals estava moralment obligada en morir. Deixa a Sant Pere dotze diners. Fixem-nos que també les quantitats ens donen dades útils: normalment serà més important la suma com més propera o més vinculada, per raó sentimental o de domini, sigui l'església, l'altar o l'ermita. Trobem un Sant Pere de Bertí, un Sant Pere del Bosc, un Sant Pere de Bigues, i un Sant Pere de Vilamajor al Vallès Oriental -per la possible localització és evident que ens guiem per indicis de caire geogràfic, car el topònim no ens suggereix gran cosa més-. Sobre el primer d'ells, sabem que així s'anomena el llogarret pertanyent al municipi de Sant Quirze de Safaja, situat damunt els cingles de Bertí, prop de Muntmany de Puiggraciós. La segona accepció correspon a l'antiga església i petit monestir de donades del municipi de la Roca del Vallès, capella que està documentada el 1306 i de la qual es perden les notícies el 1513 i que, segons la tradició, depenia de Sant Pere de les Puel.les. La tercera possibilitat ens remet a la parròquia de Sant Pere de Bigues, documentada des del 1040; la quarta a l'església de Vilamajor, als vessants meridionals del massís del Montseny. Hom diu que la torre del campanar formà tal vegada part de l'antic palau comtal, abandonat a mitjan segle XVI, però en activitat a partir de la segona meitat del XII. En un políptic estudiat per Anscari M. Mundó, datat vers el 950, el prevere Ervigi reclama els béns de l'església que havien estat dispersats com a resultat d'una campanya militar que assolà el Vallès a la fi del segle II. A quina d'aquestes esglésies en concret deixà Estefania 12 diners? Se'ns fa difícil de precisar... Al Vallès occidental hi ha Sant Pere dels Torrents, antiga parròquia del municipi de Sant Quirze de la Serra, que el 1215 pertanyia als Montcada, dada que ens remet al fet que amb anterioritat fos dels Castellvell, senyors eminents dels Torre, com veurem més endavant. Però també la parròquia de Sant Pere de Reixac, Sant Pere de Terrassa, i Sant Pere d'Octavià.

15.- A Sant Martí en concedeix set, de diners. Altre cop ens trobem amb el problema de la localització. Veiem Sant Martí del Congost, dins del municipi d'Aiguafreda, lloc de possessió comtal. El 899 fou consagrada l'església, a la qual s'uní tot el terme de Centelles, amb l'església de Santa Coloma, essent renovat l'edifici a la fi del segle XI. També Sant Martí de Montnegre i Sant Martí de Pertegàs. La baronia de Montnegre fou una jurisdicció senyorial del Vallès oriental, vinculada a la família Gualba, comprenent, com ens explica Josep M. Pons i Guri, els termes de Montnegre, Fuirosos, la Batllòria i Gualba, en la qual s'alçava el castell del mateix nom que deixà de ser habitat des del segle XIV, prop de l'església de Sant Martí. El lloc de Pertegàs, on hi havia la casa forta d'aquest nom, pertanyent als Pertegàs, als Horta i als Sentmenat i d'altres, és esmentat ja al segle XI, el 1080, i la parròquia de Sant Martí fou la primera de Sant Celoni. Al Vallès occidental s'esmenta l'església de l'antiga quadra de Canals, Sant Martí de Bosquerons; i la situada prop de la casa forta de Cavall Sobirà, Sant Martí de Sorbet, parròquia i lloc del terme del castell de Terrassa. Tanmateix, i segons les dades documentals ofertes per l'escriptura, podria tractar-se de Sant Martí Sacalm, a la Selva (veieu més avall, la nota 50).

16.- A Sant Vicenç dóna també set diners. Al Vallès oriental, hi trobem Sant Vicenç de Mollet, parròquia de la qual la primera referència documental prové del 1007; però també hauríem de considerar la possibilitat que es tractés de la capella de Sant Vicenç del castell de Burriac, al Maresme, de no ser Sant Vicenç de Vallarec, al Vallès occidental, que al segle X exercia funcions parroquials. Si fem un breu resum de les tres deixes, que tenen en comú la denominació sense indicació toponímica, podem extreure d'aquesta constatació el senyal evident que eren prou conegudes, i fins i tot, tant per la testadora com pels marmessors, sense possible confusió amb d'altres que rebien la mateixa invocació. Aquest detall ens remet a considerar dues hipòtesis: la primera acabem de dir-la, o sigui, eren llocs relativament importants i prou específics; la segona, tal vegada més aventurada, apunta la possibilitat de vinculació de parentiu o lligams feudo-vassallàtics, és a dir, de relacions mig familiars i mig cavalleresques. Considerant aquesta via, caldria esbrinar les aliances dels Torre i dels Mogoda amb els Pertegàs, els Gualba o els senyors del castell de La Roca i els de Sant Vicenç. Potser seguint aquests llaços que, ara per ara, desconeixem, entendríem perquè Estefania fa aquests llegats concrets. I encara una darrera possibilitat, car essent senyors de Mataró, podríem suggerir que Sant Pere és el de Premià o el de Clarà, Sant Martí el d'Argentona o el de Mata, i Sant Vicenç el de Burriac o el de Llavaneres. Resta, però, més anàlisis en profunditat sobre aquesta petita noblesa rural per a poder-nos definir amb certesa.

17.- A continuació llega set diners a Sant Miquel de l'Arn, església del municipi de Caldes de Montbui, al límit amb el de Sentmenat.

18.- Set més a Sant Miquel de Martres, una altra església del municipi de Caldes de Montbuí, a l'est de la vila, al camí de Granollers, esmentada el 1100 com a possessió del monestir barceloní de Sant Pau del Camp.

19.- A Sant Salvador també set diners. Trobem una església romànica del municipi d'Aiguafreda amb el nom de Sant Salvador d'Avençó, edificada el segle XII; una església esmentada el 1073, Sant Salvador dels Prats, vora Cardedeu, depenent de Sant Salvador de Breda; i una ermita i caseria dins del municipi de

Cànoves anomenada Sant Salvador de Terrades i documentada el 1226, totes tres al Vallès oriental.

20.- A Sant Tomàs la mateixa quantitat. En aquest cas no hem localitzat cap església d'aquesta denominació en aquesta mateixa zona. Es tracta, doncs, d'una ermita o parròquia desapareguda? O tal vegada és una referència a la canònica de Sant Tomàs de Riudeperes, a Osona?. Potser de forma intuïtiva, sense constatació documental d'altre tipus, ens inclinaríem pel primer suggeriment, tal vegada per l'ordre que segueix el llegat dins del discurs documental. És a dir, tal com podrem comprovar en avançar l'anàlisi del testament, hi ha una lògica interna, un ordre preestablert. Si d'antuvi es defineix el lloc de sepultura, a continuació es col.loquen les deixes de les esglésies més properes, per a passar, en un tercell nivell, a les més generals. Per tant, ja que aquesta de Sant Tomàs es situa en aquest lloc, deuria referir-se a algun indret pròxim, que en l'actualitat no ha deixat rastre.

21.- A Sant Martí de Rovinyó, capella de la masia del Pascol, del municipi de Caldes de Montbui, concedeix sis diners.

22.- A Sant Fruitós igualment sis. No ubiquem tampoc aquest al Vallès, i les consideracions que fèiem per Sant Tomàs serien vàlides per a aquest segon cas.

23.- Les deixes de caràcter menys domèstic apareixen amb aquest primer esment de la concessió de cinc sous a la Seu de Barcelona, amb la condició que el bisbe pagui el seu sepulcre.

24.- En llega cinc sous més a l'obra de Santa Maria de Palau-Solità, al límit entre ambdós Vallès. Cal fer atenció al que el mateix document demostra: al 1190 s'està construint encara l'església, o tal vegada reconstruint, car fou consagrada el 1122. Ací hi hagué la comanda templera de Palau del Vallès, a la qual pertangué la parròquia, creada en 1150-60. Era la principal de la regió de Barcelona i els seus béns s'estenien des d'Osona i el Montseny al Montjuïc. El seu primer comanador conegut, Berenguer de Sant Vicenç (1159-63), era del llinatge dels Sant Vicenç, senyors del castell de Burriac, i governava també la casa templera de la ciutat de Barcelona, on residia habitualment.

25.- Deixa també cinc sous a la Milícia del Temple. Els templers foren un orde militar fundat a Jerusalem el 1118 pel cavaller de la Xampanya Hugues de Payens, amb d'altres cavallers francesos, amb la finalitat de socórrer els pelegrins que anaven a visitar els llocs sants. Als Països Catalans l'orde entrà, seguint Antoni Pladevall i Josep M. Sans i Travé, el 1131, amb la professió del comte Ramon Berenguer IV, i als anys següents rebé petites donacions. El llegat més important i que els obrí de bat a bat les portes del país vingué a conseqüència del testament d'Alfons I, el qual cedí als templers, hospitalers i canonges del Sant Sepulcre els seus regnes, testament al qual s'oposà la noblesa aragonesa i que finalitzà amb acords amb considerables concessions de privilegis, donacions de castells i propietats, delmes, usatges, terres conquerides i exempcions de lleudes i peatges. Al segle XII existia la casa templera de Palau (1151) a Barcelona.

26.- A Sant Joan de Palau dotze diners. No localitzem actualment el lloc, però de ben segur devia ser una ermita, capella o església dins l'àrea de Palau-Solità. Pensem, a més, en la possibilitat que es tractés d'un altar diferent en una mateixa església, aspecte gens infreqüent en avançar l'edat mitjana i que, a les darreries del s. XII no podem considerar-ho com un fet segur sense les degudes reserves. Per tant, deixem-ho a nivell d'hipòtesi.

27.- A l'Orde del Sant Sepulcre igualment dotze diners. Aquest orde religiós i militar s'originà en la comunitat dels canonges regulars que des de la fi del segle XI tenia cura de l'església del Sant Sepulcre de Jerusalem, i doblat al principi del segle XII amb una branca de cavallers, a imitació dels ordes templer i hospitaler. A Catalunya l'orde tingué notables possessions, centrades en l'església de Santa Anna de Barcelona, que els fou cedida el 1141 on funcionava ja una comunitat vers el 1150.

28.- A l'Orde de l'Hospital també, com a les precedents, dotze diners. L'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem fou fundada el 1048 pel provençal Gerard, amb la finalitat, com els templers, de tenir cura dels pelegris que visitaven els llocs sants, i molt aviat fou centre d'importants donacions, tant a Palestina com a Europa. L'orde prosperà a Catalunya, sobretot arran de la ja esmentada concessió d'Alfons el Bataller, i de les compensacions conseqüents a la renúncia del llegat testamentari. La professió a l'orde de nobles i particulars, juntament amb l'increment progressiu dels seus béns, motivà la creació de priors, que tingueren al seu càrrec el regiment de les noves propietats: el primer nomenat fou Guillem de Belmes (1149), documentat com *magister in Aragonia et Barchinona*.

Cal que fem una breu reflexió sobre aquestes darreres deixes d'Estefania. Constatem com, uns quaranta anys més tard de l'establiment dels ordes militars a casa nostra, una senyora feudal de la petita noblesa els té tots en compte. No és absurd de considerar la influència d'aquestes institucions al camp català i, a més, suggerir la possible pertinença de membres del mateix llinatge a algunes d'aquestes institucions, així com l'osmosi d'actituds d'elements de la gran noblesa vers la petita, i el mimetisme i l'emulació de simbologies i del gest, que aboquen a l'assoliment d'una mateixa mentalitat i, per tant, de la repetició concatenada dels actes.

29.- A la casa dels malalts abandonats llega igualment dotze diners.

30.- A continuació comencen un altre cop d'altres deixes a llocs més propers. Caldria qüestionar-se el perquè, quin era el motiu, el mòbil intern que movia Estefania a dictar les coses d'aquesta forma, i no d'altra. Pensem que si així es redactà nou fou sense cap tipus de raó, al contrari. Tal vegada inseria una diferència entre unes esglésies i altres, potser venia donat per raons de caràcter de domini, o de veïnatge, se'ns escapa ara mateix la línia seguida per la testadora, però ens resistim a creure que aquesta era solament de caire espontani, sense reflexió prèvia. I remarquem aquest aspecte per la valoració conjunta de tot el document, que no és gens precipitat, que deixa ben clar ja a la introducció que si mor abans de fer un altre testament (*quod si mori me contingerit antequa aliud testamentum faciamur*) les seves voluntats són les que estem analitzant. Això vol dir que està pensant, Estefania, en què i en com vol que es facin les coses, indicació ben clara de la no espontaneïtat o precipitació. Les condicions finals vindran a corroborar aquestes apreciacions, com veurem més tard.

Bé, doncs ara torna a referir-se a esglésies locals, després d'aquest record als ordes militars, tan definidors del propi context històric del segle XII. Deixa a Sant Julià un morabetí, la qual cosa significa, només des d'un punt de vista quantitatiu, una preferència. Segons ens comenta Josep M. Salrach, durant el segle XII, la moneda de plata o de billó no va pas desplaçar la d'or, que va continuar circulant pels comtats catalans. Del 1123 al 1190 hom troba a Barcelona els morabetins d'or, anomenats ayadins, lupins o llobins, del rei Llop de Múrica, valorats entre 5,5 i 7 sous per morabetí. Recordem també que, en general, i amb les degudes correccions provinents de la diversitat de monedes existents a Catalunya en aquesta època que fan necessària una consideració concreta segons el lloc, el sou equivalia a dotze diners. Per tant, podem tenir una idea dels muntants que Estefania atorga a cadascuna de les església considerades. No és, per tant, qualsevol cosa el llegat a Sant Julià. D'ací també la pregunta: on és, a quin Sant

Julià es refereix?. Tenim Sant Julià d'Altura, de l'antic terme i parròquia del municipi de Sabadell, al Vallès occidental, existent ja al 1042 i gaudint dins la seva demarcació l'antic castell de Ribatallada, propietat dels Montcada des del 1136 al 1310; Sant Julià del Fou a la zona oriental; Sant Julià d'Uixols, al mateix indret, antiga parròquia del municipi de Castellterçol, documentada el 961. I també Sant Julià de Palou, amb una primera referència documental del 1054, que tal vegada ens sembla la possibilitat més factible.

31.- A Sant Cristòfor de Lliçà concedeix dotze diners, una suma ben diferent de l'anterior. Es tracta de l'actual Lliçà d'Avall, al Vallès oriental, al límit amb la plana de Granollers. El castell de Lliçà, com diu Carme Massana, és esmentat ja al segle XI, i hom té notícia de l'església parroquial, dedicada al sant d'aquest nom, des del 1113. El lloc pertanyia a la cartoixa de Montalegre.

32.- A Santa Maria de Ciutat Freta dotze diners (veieu, amb relació a la denominació de la parròquia de Mataró les explicacions donades amb anterioritat als *Fulls*, núm. 30, p. 49, nota 11; núm. 31, p. 39, nota 17, amb crida a l'anterior; i núm. 32, p. 49, nota 11, remetent-nos sempre als primers). Si fem un parèntesi, podríem arribar a insinuar que Estefania considera en aquest paràgraf les capelles més pròpies? O, si més no, les que li toquen més de prop?. O és que ens deixem vèncer per preferències molt nostres, i volem veure més enllà del que la mateixa protagonista pretenia?. Per si de cas, deixem el dubte obert, sense resposta.

33.- A Sant Andreu de la Vila també dotze diners. Ens sentíem propens a indicar que aquest Sant Andreu que no trobem podria ser tal vegada algun lloc proper a Mataró. De tota manera, i sempre per prudència, més val la humilitat de no saber-ne més que arrogar-se supòsits sense demostració vàlida i coherent.

34.- Estefania segueix amb el dictamen de les seves voluntats, ara deixant de forma ben explícita que, de constituir-se la confraria en la qual han manifestat que volen ser rebuts com a confrares ella i el seu marit, sigui fet l'obsequi que es deu. Les confraries eren associacions de fidels constituïdes per a l'exercici d'obres de caritat i de pietat i per incrementar el culte públic al propi patró. Són documentades als Països Catalans des del segle XI. Foren en certa manera un precedent dels gremis, sobretot pel que fa al caràcter de solidaritat mútua resguardada pel sant patró, aspectes ambdós que es reflecteixen en les organitzacions de caràcter corporatiu de la baixa edat mitjana, que troben les seves arrels en aquestes que ara mateix considerem. La testadora no especifica quina és aquesta confraria en concret, per tant, cal deixar-la també per a futures recerques.

35.- A Sant Cugat, al monestir, deixa també dotze diners.

36.- De la mateixa manera a Sant Jaume de Galícia, a Santiago de Compostela.

37.- Concedeix a més, que el seu marit estatueixi un sacerdot que durant un any celebri misses per la seva ànima i per tots els fidels a l'església de Sant Julià. Una altra referència, aquesta vegada molt més directa, a Sant Julià. No es tracta tan sols d'una voluntat de quantitats monetàries, ni tampoc del desig -condicionat o no- de ser enterrada en algun lloc concret. En aquest moment declara la intenció que es facin pregàries per a ella mateixa. Una pràctica usual, sens dubte, però que també porta de forma conseqüent decidir qui i on aquestes han estat fetes. O sigui, entenem que el sacerdot que rebia les insinuacions o voluntats mediava d'una forma o altra, manipulava, conduïa els interessos i ressaltava objectius preuats des de la seva òptica i considerats de manera convenient des del punt de vista del testador o testadora.

A l'església de Sant Julià, és on vol Estefania que s'elevin al cel els precs per a ella, després de morta. Això vol dir que aquesta capella significa quelcom d'especial per a la redactora del document. I no tan sols lligams de parentiu o d'interessos més o menys relatius a vinculacions feudals, no, en aquest cas respon a una voluntat molt més subjectiva. Anem altra vegada vers Sant Julià de Palou, car suposem que d'aquest indret es parla.

38.- Una vegada ultimades les deixes eclesiàstiques, la testadora inicia les relatives als membres de la seva família. Dóna al seu fill Guillem el seu honor de Lliçà, amb els seus cavallers. Aquesta dada ens demostra que Estefania és senyora i propietària, la qual cosa ens porta novament a considerar qüestions encara mal conegudes per la nostra historiografia. Ens referim sobretot al rol jugat per la dona catalana en els aspectes referents a la propietat i a l'herència, temes que hem ressaltat amb anterioritat en aquests *Fulls*. (Veieu, a tall d'exemple, les explicacions donades als núm. 30 i 32, a les notes 3, p. 48 i 4, p. 49, respectivament). Sense dir-ho de forma explícita, podem atorgar-li el títol de *femina*, a la nostra protagonista, car està actuant com a tal. El llegat es refereix concretament a un *honor*, que entenem com a circumscripció territorial amb certs privilegis, que dins de l'estructura vassallàtica de la propietat estaria situat per sota del feu i per sobre de la tinença camperola, emfitèutica o no. El fet de comptar amb cavallers també ens dóna raó sobre aquest caràcter de gaudiment d'un cert tipus de domini.

39.- *simul cum castello de Materon...*: Guillem rep també el castell de Mataró. Als *Fulls* que precedeixen l'actual analitzàvem la comanda del castell de Mataró feta per Ramon Berenguer de Paladol -o de Palou- a Ramon de Mataró, que el rebia amb qualitat de castlà. Fixem-nos com Estefania ha concedit un morabetí a Sant Julià (veieu més amunt, nota 30), i com aleshores ja apuntàvem com a lloc concret que fos Sant Julià de Palou l'indret beneficiat. De nou, confrontant informacions disperses, comprovem com a poc a poc les dades ens faciliten la correcta interpretació històrica. Quaranta anys abans de la redacció del testament, el propietari directe del castell de Mataró és Ramon Berenguer, que el té pels Castellvell. Ara, és la nostra testadora la que s'atorga la propietat del mateix castell, i en disposa lliurement donant-lo al seu fill. Cal veure, doncs, quin lligam podia haver entre Estefania i Ramon Berenguer.

40.- *simul cum illo feudo quod meum genus tenuit per Guillelmum de Castro veteri melius...*: la mateixa senyora ens explica la relació entre ambdós, en deixar escrit que Guillem, el seu fill, rebrà a més del castell el feu que el seu genitor tenia per a Guillem de Castellvell. És a dir, Estefania és filla de Ramon Berenguer de Palou, -d'això provenen les deixes més importants per a aquesta parròquia, i també la institució de celebració de misses per la seva ànima al mateix lloc-, l'hereva del castell de Mataró, succeïda per Guillem de Torre, quan aquest hereti definitivament.

41.- *simul cum illo feudo quod meum genus tenuit per Reiamballum et per suum genus*: i també el feu que el seu pare tenia per Riambau i el seu pare. Amb una dada tan minsa se'ns fa difícil d'establir amb certesa qui era aquest Riambau.

De tota manera, cal assenyalar que al segle XIV, els senyors del castell del Far, al Vallès, són els Corbera, i que de pares a fills es transmet el patronímic de Riembau. Es refereix Estefania a aquests feudals en particular?.

42.- A més, concedeix a Guillem la castlania de Montpalau i el mas que allí té. Cal remarcar com en unes mateixes mans s'acumulaven diferents tipus de propietats feudals, tema que ja fèiem notar abans (veieu la nota 38). Si diferenciàvem entre el feu, l'honor i la tinença, ara és interessant veure la dissimilitud existent entre el domini eminent, el domini directe i el domini

útil. El domini eminent és el de la plenitud de facultats reconegudes sobre la cosa, essent un dret excloent que permet de gaudir-la i disposar-la sense cap tipus de limitació. Aquest és el que tenien tant Guillem de Castellvell com Riembau en relació als seus castells i feus. En un nivell immediatament inferior i depenent del primer, el domini directe, que és el que es reserva qui ha cedit un immoble a cens perpetu o emfiteusi o altre títol semblant -per exemple per mitjà de comanda-, de manera que la propietat no pot ser venuda sense el seu permís. D'una banda, podríem dir que Ramon Berenguer de Palou i a continuació la seva filla Estefania tenien aquest domini directe sobre els castells i feus encomanats a d'altres, com llurs castlans, que els devien prestacions en serveis militars i d'altres (veieu els *Fulls*, núm. 33). Però en un estrat inferior hi havia el domini que rebien els propis encomanats, per raó de castlania, i aquest darrer és l'anomenat domini útil o conjunt de facultats d'ús, gaudiment i altres drets que té el qui rep una propietat.

Dins d'aquest complex món de relacions feudo-vassallàtiques les realitats i situacions sovint es confonen i compliquen. Ara mateix en tenim una prova ben clara: els Palou són senyors directes de castells i feus, i alhora propietaris d'una castlania i d'un mas. Per tant, són senyors de castlans i castlans depenents d'altres senyors. Un fet que també és necessari assenyalar és el caràcter de transmissió hereditària dels béns rebuts que, si en un primer moment tenien una temporalitat més curta, cada vegada més es convertiren en quelcom heretable de pares a fills, fet que agreujava les desigualtats entre el concepte de cosa rebuda o cosa pròpia, i que reforçava evidentment els lligams de dependència feudal, basats més en les relacions personals, sobretot en perdre's la noció de gaudiment d'una propietat per delegació.

43.- Guillem rebrà també l'esponsalici d'Estefania. En casar-se, la testadora havia aportat al matrimoni uns certs béns, i de ben segur el seu marit li féu una donació esponsalícia o escreix, que és el que ara concedeix al fill. Més tard, els documents d'esponsalici rebran el nom de capítols matrimonials, i els béns de la noia *dot*. En escriptures coetànies, veiem com l'esponsalici acostuma a ser la desena part dels béns de l'espòs. Com a remarca, subratllem la completa disponibilitat que té la testadora per a decidir quin ha de ser el futur de tot el que li pertany, o sigui, com en disposa en absoluta llibertat.

44.- Concedeix a Berenguer, un segon fill, el seu alou de Mataró. Una informació més sobre l'intricat món de la propietat i de les relacions feudo-vassallàtiques. Si amb anterioritat ens referíem als feus, honors i tinences, en aquest moment hem d'incloure l'alou. I no ho hem fet abans perquè el significat d'aquest tipus de propietat difereix notablement de les vinculacions de dependència. Per a més àmplies referències sobre aquest tema que creiem innecessari repetir, veieu els *Fulls* núm. 31, nota 2, p. 37 i 32, nota 2, p. 49. Constatem també que Estefania és *domina* del castell i feu de Mataró, però també *aloera*, i que ambdós propietats són independents una de l'altra.

45.- A la seva filla Jusana atorga el seu delme de Cànoves, amb la condició que aquest sigui redimit pel seu marit per la suma de quaranta morabetins. El delme era l'import del deu per cent sobre els productes de la terra destinat a assegurar el manteniment del clergat i dels edificis religiosos. La pràctica més comuna era la de descomptar un percentatge determinat del total de les collites sense tenir presents les inversions i les despeses necessàries - llavors i eines- per arribar a fer produir la terra, característiques que el convertiren en una càrrega molt pesada per al camperol, però també en una font d'ingressos per a l'església. Tanmateix, amb el temps els delmes experimentaren un procés de secularització i molts passaren a mans de senyors laics per compra, arrendament, establiment quasi emfitèutic, o com a compensació d'algun benefici concedit a l'Església. No sabem per quin tipus de raó arribà a mans d'Estefania, encara que el que sí podem afirmar és que ella el tenia, i que en fa ús al moment de morir. La condició establerta de redimir-lo pot venir donada per diverses causes, encara que nosaltres apuntaríem vers la no desintegració d'un cert patrimoni o potser per estar segura de l'obligació de pagar a Jusana els diners que la mare creu que li corresponen.

46.- *et concedo ei meam cameram pannorum*: i li dono a ella els draps de la meva cambra. Després de consideracions de caràcter tan mesurat, de condicions i concessions de propietats tan ben detallades, avaluant en cada cas lliure característiques definitòries a nivell feudal i a nivell legal, una menció que ens apropa més a la privacitat personal i als sentiments maternals. Donar-li a una filla en concret els llençols de matrimoni significa una certa predilecció, o en pensar en Jusana com la filla gran, o la que pot casar-se més aviat. El gest, no exempt de simbolisme, ens condueix amb poques paraules vers les íntimes relacions entre mare i filla.

47.- A Estefania, una altra filla, caldrà donar-li cent trenta morabetins, que avala amb tots els esplets de l'honor de Marata, fins que se li pagui el muntant del llegat.

48.- I també cinc vaques amb tot el que aquestes produeixen, i que el seu pare les mantingui correctament.

49.- A Bernat de Mogoda, nebot del seu marit, llega el seu alou de Cantallops, poble i parròquia del municipi de Susqueda (Selva), situat en un altiplà, entre la vall del Ter i la cinglera del Far, que pertany encara a la seva demarcació. És esmentat ja amb el nom de Cantallops el 981, segons explicacions d'Antoni Pladevall. L'església de Sant Martí existia el 1150. Fixem-nos la forma que pren l'exposició discursiva: el nebot del meu marit, detall que ens fa pensar en aquesta mentalitat cavalleresca més basada en el llinatge que en la família. Estefania, procedent del llinatge dels Palou entrà, en casar-se, al dels Torre, però fins i tot en morir distingeix clarament els membres del llinatge del marit, diferents dels del seu. Un aspecte que torna a al.ludir, de forma més o menys explícita, als lligams territorials sempre connectats amb els de caire familiar, i tots ells immersos en els feudo-vassallàtics. La voluntat d'Estefania transparenta de manera diàfana aquests darrers: Bernat tindrà l'alou pel seu fill Guillem, el qual, sense dir-ho, gaudirà del domini directe. Però alhora pel senyor que hi ha hagut sempre a la torre d'aquest lloc, *et sit inde homo suus et faciat semper ille et sui hominaticum*, és a dir, que sigui sempre allí home seu i li faci sempre a ell i als seus homenatge. Les gradacions de domini que exposàvem anteriorment (veieu nota 42) apareixen en les seves tres modalitats: a dalt de tot, el senyor de la torre, a continuació Guillem, per últim, Bernat. I aquest té l'obligació feudal de ser home del senyor eminent, i de fer prestació d'homenatge, tal com constatàvem per Ramon de Mataró quan se li encomanava el castell (veieu els *Fulls* núm. 33).

Hi ha encara una altra gens menyspreable dada en aquesta frase. I és el fet de constatar la donació d'un alou per part de la testadora, i al mateix temps que faci referència al senyor de la torre. Tal com diu Pons i Guri: *En molt casos, dins del terme d'un castell hi havia petites jurisdiccions o jurisdiccions compartides, que a voltes pervenien de concessió del baró i altres de les primitives dominicaturas alodials. Bona partida d'aquest aloers era de cavallers o donzells, o sia, gent privilegiada, de la qual sovint pervenien conflictes amb la baronia. Els aloers, homes francs o de paratge, havien de consentir que la seva gent pròpia complís amb els deures respecte del castell. Altrament, aquests aloers, quan eren posseïdors de cases fortes, domus o forces, venien obligats a donar prou garanties que de les seves cases fortificades, no en vindria cap dany al castell i, en el cas que no ho fesin, podrien ser obligats a derrocar-les; la precaució enfront dels aloers, arribava a l'extrem que, pels usos de Catalunya, l'aloer*

no podia ser castlà en el terme jurisdiccional on tingués la casa aloera. En trobar-se l'esment a la *torre* immediatament ens remet a creure que aquesta era la casa forta o *domus*, i que l'alou era dins d'una quadra.

51.- Dóna a la seva germana Ermesenda cinquanta sous. El record vers les properes, sempre de sexe femení, és una constant en els testaments de dones de l'edat mitjana. I no acaba en els membres de la pròpia família, sinó que, a voltes, s'estén a les serventes i dides, i fins i tot llegats per a institucions benèfiques que distribuïen donatius per a noietes pobres sense recursos per a l'aportació de dot, les anomenades *filles a maridar*, documentades freqüentment a les escriptures redactades per ciutadanes i burgeses de la baixa medievalitat. I aquesta actitud no és tan sols constatable a Catalunya, sinó que es repeteix a d'altres ciutats com les del nord d'Itàlia o Montpeller, per a citar exemples que han rebut suficient atenció per part d'historiadores sobre aquest aspecte. De ben segur que estudis a d'altres indrets vindrien a corroborar aquestes maneres de fer, que ens suggereixen una espècie de solidaritat i sensibilitat ben característiques del món femení, amb independència de la classe social on la dona es trobi.

52.- El quart paràgraf del document estableix les condicions específiques segons les quals vol Estefania que es facin el que ha ordenat. Fixem-nos que, fins ara, la testadora ha repartit els seus béns entre els fills, i en aquest moment en concret diu que totes i cada una d'aquestes deixes, les atorga considerant que el seu marit serà senyor i curarà que així es pagui i faci. És necessari deixar ben clar que no hem trobat cap al.lusió a l'existència d'hereu universal i, encara que el propi caràcter de les deixes ens permeten entreveure una major importància concedida al seu fill Guillem, que suposem, per indicació de patronímic, el primogènit, no hi ha encara palesa en cap detall la institució de l'hereu principal, com trobarem en testaments posteriors, sobretot a partir de la segona meitat del dos-cents. Això significa que ens trobem en una etapa concreta del procés seguit per les escriptures, que mantenen característiques provinents de la llei gòtica, però que alhora no són tampoc com les més antigues. Per exemple, no segueixen -com en aquest cas- les formalitats establertes pels visigots de l'obligació de publicar els testaments davant de jutge i sacerdot, però tampoc inclouen la necessitat de la institució d'hereu. De tota manera, l'existència d'hereu universal era una possibilitat observada al *Liber Iudiciorum*, però no una obligació, que vindrà donada per la introducció a casa nostra del dret romà i canònic vers la meitat del segle XIII. Tampoc s'observen les disposicions de les lleis romanes pel que fa al nombre dels testimonis que, tal com assenyala Pons i Guri, eren set als llocs urbans i cinc pels *rusticani*, o sigui, els pagesos, ni es serven les incompatibilitats d'aquests amb marmessors i legataris, com veurem més avall.

53.- Mana i diu a Bernat i Guillem de Mogoda que facin una empara dels molins de Castelló i que els tinguin fins que siguin pagats. De nou ens trobem amb clàusules de caire d'hipoteca o aval, és a dir, dóna les suficients garanties, arribant a hipotecar els béns patrimonials, a fi que els llegats arribin a ser complits. Hi ha, emperò, un aspecte que no acabem de copsar de forma prou clara: Estefania ens parla de delmes -el de Cànoves-; d'honors -el de Marata-; i de molins -de Castelló-, i tot i que ella mateixa ens reflecteix que són seus, no en fa cap donació. Podem pensar, en conseqüència, que ja amb anterioritat els havia atorgat, per exemple al seu marit?, O tal vegada eren elements constitutius del dot aportat al matrimoni?.

54.- D'ací en endavant la testadora comença a definir els condicionants pels quals haurà de regir-se el desenvolupament de les seves voluntats. Notem com no estem pas al davant de quelcom fet sense gran reflexió: la mare considera les possibles circumstàncies en les quals poden arribar els seus fills en un futur, i en dicta les mesures oportunes. Per tant, hi ha el pensar que, quan ja no hi sigui, les coses poden anar d'una o d'altra manera, però, alhora, el deixar ben clar que la seva voluntat serà la que mana, en un o altre cas, se'ns fa quasi impossible no dir com, a través de l'anàlisi documental d'un testament que tal vegada a primer cop d'ull no ens aporta gran cosa més que aspectes legals, copsem d'altres sensibilitats que ens apropen, fins i tot al mateix caràcter de la protagonista. De ben segur que estava suficientment assessorada; d'això, no en tenim pas cap dubte, però alhora intuïm una forma de ser ferma, una personalitat forta.

Així s'inicien els condicionants: si Berenguer, el meu fill, fos clergue, que tingui per la seva voluntat l'alou que li concedeixo, però si no ho fos i mor sense infant legítim, que l'alou sigui per a Guillem, fill meu. Cal veure en aquestes paraules quelcom de molt usual en la noblesa medieval, la voluntat dels pares en afermar la troncalitat del llinatge en un dels fills, que acostuma a ser el primogènit, que rep en herència la part més important del patrimoni. És també un destí cobejat aconduir un dels altres fills vers la via eclesiàstica -Estefania és prou transparent i directa; no obliga, però les seves paraules tampoc són massa lluny del desig...-. Tanmateix, tampoc és taxativa. Deixa una porta obert perquè el fill decideixi el seu propi futur, marcant, però, allò que s'escaparia del tot a la transmissió correcta dels seus béns: d'aquí l'obligació de descendència *legítima*, és a dir, mitjançant un matrimoni beneït per l'Església. És, doncs, acatar les lleis divines, o tal vegada respon a la integritat pròpia del llinatge, o ambdues valoracions es confonen en una mateixa òptica d'entendre la legitimitat?.

55.- Si Guillem, el seu fill, mor sense infant legítim, que tota la seva herència sigui per a Berenguer, si no és clergue. Remarquem com aquesta vegada no s'estableix l'obligació que Guillem sigui clergue per a poder heretar, la qual cosa ve a refermar les hipòtesis que donàvem a la nota anterior. És a dir, que Estefania té ben clar que l'hereu, el cap del llinatge, el principal i continuador i necessàriament propietari ha de ser Guillem. Però hi ha sempre l'excepció inherent a la descendència: en realitat, la pròpia concepció del llinatge no es manté sense la indispensable condició de continuïtat. I altre cop, es ressalta la necessitat de fill provinent de legítima descendència. Ben mirat, la mentalitat d'Estefania confirma els conceptes de l'època, i ella, en la seva actuació, transmet missatges rebuts i un cert sentit de la coherència, quan mana i ordena, sens dubte amb el beneplàcit dels grups dominants, que predicaven tot això que ella posa en pràctica.

56.- Si Berenguer fos clergue, que l'herència de Guillem sense legítima descendència sigui dues parts per a Jusana i una tercera per a Estefania. Se'ns fa difícil d'establir la diferenciació entre ambdues filles, tal vegada donada igualment per raons de primogenitura, encara que Jusana rep coma llegat una quantitat més petita que la seva germana que, a més, gaudirà de cinc vaques. Potser Jusana, tal com suggeríem a la nota 47, es troba més propera a maridar-se i el dot ja ha estat estipulat, per tant, la mare deixa a Estefania amb més béns, la qual cosa no significa que deixi de tenir en compte el dret d'herència del patrimoni per a la filla gran quan manquin els hereus masculins. De tota manera, encara que aquesta dos la tendència generalment seguida, a cada casa hi havia preferències concretes, que, amb les dades que tenim, potser se'ns escapen.

57.- Si Jusana mor sense descendència legítima, que la seva herència sigui per a Guillem, mentre tingui un infant viu.

58.- Si Estefania mor sense descendència legítima, que es faci el mateix que en el cas anterior.

59.- Que tots els honors i els béns mobles -diu Estefania- i

tot el que tinc per qualsevol raó, de tot íntegrament concedeixo la potestat al meu marit Guillem, i que sigui senyor i potent mentre visqui, i pagui aquestes deixes, maridi convenientment les meves filles i mantingui bé, amb l'ajuda de Déu, els nostres fills. Existeix aquí la concessió de l'usdefruit dels béns en vida del marit, amb l'obligació d'alimentar els fills i casar les filles.

60.- La forma de datació: *Actum est hoc II k, septembris, anno Domini Mº, Cº, XCº* la trobem per primera vegada segons el còmput de l'Encarnació, que serà vigent fins a mitjan segle XIV, i substituïda aleshores pel de la Nativitat. La data seguint els regnats dels reis francs es deixa emprar, com dèiem, al voltant del 1200 (veieu els *Fulls* núm. 30, nota 34, p. 50), i aquí en tenim la primera mostra. L'herència romana dels *idus, nonas i kalendas* seguirà utilitzant-se fins arribar al canvi pel còmput de la Nativitat.

61. -Signa el testament Estefania.

62. -Testifiquen Guillem de Torre, el seu marit; Guillem fill; Bernat de Mogoda i Guillem de Mogoda.

63.- Clou el document la signatura de l'escrivà, Pere sacerdot, que insereix una fórmula de corroboració de validesa, dient que això, ho escrivi amb paraules esborrades i esmenades a la línia sèptima.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya